sumar

Proiect editorial finanţat de
Administraţia Fondului Cultural Naţional

Restituiri Pitești

Nr. 6(25)/2012
Anul X
Serie nouă

Adresa redacției:
Centrul Cultural Pitești, Casa Cărții,
tel. 0248/216348, 219976
fax. 0248/210068
http://www.centrul-cultural-pitesti.ro

Revista *Restituiri Pitești* apare trimestrial sub egida Consiliului Local și a Primăriei Pitești. Publică articole pe teme de istorie universală și românească, sociologie politică, antropologie socială și culturală, precum și documente variate provenind din Arhivele Naționale ale Statului, Arhivele Militare Române sau arhive personale.

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor revine în totalitate autorilor (art. 206 C.P.).

ISSN: 1583-5863
Editor – Centrul Cultural Pitești

Tiparul executat la S.C. Pământul S.R.L.

Starea monumentelor din Piteşti

dr. Cornel CARP

Este mai presus de orice îndoială că un aspect aparte al personalităţii unui oraş îl reprezintă monumentele sale, de fapt o istorie vie a acestuia. Un oraş care nu stă prea bine la acest capitol fie a fost în trecut locuit de târgoveţi prea absorbiţi de cele lumeşti ca să preocupe a lăsa urme posterităţii, fie s-a dezvoltat în special în anii comunismului, destul de săraci şi ei în asemenea iniţiative. Existau, desigur, şi nu mă puteţi contrazice, oraşe în care nu găseai piaţă sau răspântie fără monumente, nu mai zic de faimoasele grădini publice unde, la umbra stejarilor sau teilor falnici, se înşiruiesc busturile marilor personalităţi, cinstea şi fala locuitorilor acestora. Unul dintre acestea e o aruncătură de băţ de Piteşti. V-aţi gândit, desigur, la Câmpulung. Nici noi, piteştenii, nu stăm prea rău la acest capitol. Avem un monument dedicat Războiului pentru Independenţă, pe strada Crinului, altul, care cinsteşte eroii din Primul Război Mondial (Poarta Eroilor, de pe strada Trivăii). Avem statui sau busturi ale personalităţilor de care se leagă istoria oraşului amplasate în zona centrală a oraşului (Nicolae Bălcescu şi mai nou, Mircea cel Bătrân, Alexandru Ioan Cuza şi Ion. C. Brătianu).

O categorie aparte o reprezintă operele de artă. La cest capitol stăm mult mai bine. Aceasta pentru că, nu cu mulţi ani în urmă, Centrul Cultural a organizat tabere de sculptură, ale căror creaţii împânzesc, la propriu, astăzi oraşul.

Deşi criza economică pe care o traversăm se vede la orice pas, s-ar putea spune că e chiar riscant să ridici un monument. Pentru că cetăţenii pot spune: „Uite, ţara arde şi baba se piaptănă!" Nu sunt de acord. Opinez chiar că tocmai acum nu trebuie să cedăm. Pierderea identităţii trebuie să fie ultima redută. Din această perspectivă, dezvelirea de către Primărie a bustului marelui poet Grigore Vieru a fost un act nu numai de curaj, dar şi de civism.

Din păcate, trebuie să închei acest editorial cu nişte concluzii nu tocmai pozitive. O problemă sensibilă în analiza monumentelor este cea a unor reparaţii morale, chiar şi materiale care se impun. Este vorba, în primul rând, de monumentul de pe strada Crinului, mutat de către comunişti mai bine de o jumătate de secol de pe amplasamentul iniţial (situat undeva în parcul din faţa Băncii Comerciale). Dincolo de faptul că se impietează memoria sutelor sau chiar miilor de argeşeni căzuţi pe câmpurile de luptă din Bulgaria pentru independenţă, nu se ţine cont nici de faptul că, aşezat într-o zonă centrală s-ar pune în valoare şi mai mult locul respectiv. Să sperăm că noii consilieri ai Primăriei vor fi mai patrioţi decât cei din vechea legislatură.

Un alt monument mutilat este şi cel de la intrarea Şcolii Militare de pe strada Trivăii care iniţial a fost ridicat de cadrele militare ale Regimentului 6 Artilerie pentru a marca participarea acestuia la cel de-Al Doilea Război Balcanic. Cele patru ghiulele ne mai amintesc şi astăzi de vajnicii artilerişti argeşeni care şi-au dat obolul jertfei în cele două conflagraţii mondiale ce vor urma. Ulterior, comuniştii au aşezat pe vechiul piedestal statuia lui Tudor Vladimirescu. Personalitate remarcabilă a istoriei naţionale, fără doar şi poate, dar care nu prea a avut tangenţe cu Piteştiul, doar poate pentru că a fost arestat la Goleşti înainte de a fi ucis de Ipsilanti la Târgovişte. O explicaţie există, desigur. Prin anii ‚50, când au venit de la Moscova să ne rescrie istoria, Lazarev şi Roller au scos în evidenţă anumite personalităţi care au avut legături pozitive cu Rusia. Tudor Vladimirescu fusese sudit (ofiţer străin) în armata rusă. La fel se poate spune şi despre Nicolae Bălcescu, care cochetase în tinereţe cu ideile Manifestului Partidului Comunist.

Închei cu un caz, hai să zicem nu de mutilare, ci doar de sluţire a unui monument mai de curând dezvelit. Este vorba despre statuia marelui om politic Ion C. Brătianu, care, alături de fiul său, Ionel Brătianu, sunt fără echivoc cele mai mari personalităţi pe care le-a dat Argeşul.

Acum câţiva ani, cum spuneam, la iniţiativa unui grup de consilieri liberali ai Primăriei şi beneficiind de sprijinul generos şi remarcabil, de altfel, al primarului Tudor Pendiuc (nu făcea parte din aceeaşi formaţiune politică cu ei) s-a amplasat în Grădina Publică această statuie. Numai că, din grabă sau din raţiuni de cheltuieli suplimentare, ea a fost amplasată pe vechiul postament al statuii Ţăranului Român pe timpul Răscoalei din 1907, mutată între timp în alt loc. Problema e că pe acest soclu au rămas basoreliefurile ce-i reprezentau pe ţărani la răscoală, nedumerindu-l foarte tare pe turistul care se opreşte în faţa acestuia. Mă mai gândesc şi la statuia lui Ionescu-Gion, aşezată iniţial în faţa clădirii Prefecturii, acum undeva prin curtea Colegiului Naţional „I.C. Brătianu" şi mai sunt şi altele…

Monumentele contribuie la limpezirea istoriei

lect. univ. dr. Mihaela STĂNCIULESCU

Viaţa de zi cu zi ne poartă paşii grăbiţi pe lângă monumente fără să le vedem sau să le acordăm atenţia cuvenită din motive mai mult sau mai puţin temeinice. Doar cele care au reuşit să se impună în peisajul urbanistic devin, cu predilecţie, puncte de reper cotidian sau recuzita unor fotografii de călătorie. Le invocăm în treacăt sau ne amintim despre existenţa lor în cine ştie ce context pentru ca apoi, să le trecem cu vederea, lăsându-le doar în seama timpului. Este nedrept să le menţinem limitate, prin definiţie, între o operă de sculptură sau de arhitectură în condiţiile când, în fapt, ele reprezintă coordonate cardinale în parcursul istoriei.

Monumentele nu sunt simple artefacte circumscrise unei ambiguităţi semantice sau nişte derivaţii etimologice, sunt piese de bază ale patrimoniului, elemente importante care se adresează memoriei unei comunităţi, care produc o amintire şi care beneficiază de o componentă afectivă derivată din însufleţirea şi viaţa care dau sens trecutului şi consolidează viitorul. Au atributul unei mărturii a istoriei care poate fi supusă, în egală măsură, atât erodării prin versatilitatea memoriei colective cât şi consolidării prin perenitatea voinţei colective. Oricare dintre cele două ipostaze sunt dependente de abordarea şi înţelegerea valorică a monumentelor.

Dincolo de diversitatea formelor de conservare sau de ignoranţă, etimologia cuvântului are nevoie, la rândul său, de o distincţie foarte importantă întemeiată pe originea sa literară, aşa încât să plasăm în regiştrii potriviţi monumentul şi monumentul istoric.

„*Distincţia dintre monument şi monument istoric e interesantă din cîteva puncte de vedere, fireşte în primul rînd pentru că fiecare presupune un tip aparte de conservare. Monumentele, de pildă, sînt inevitabil victimele timpului real, trăit, în sensul că pot fi distruse de intemperii, prin decizie politică, abandonate, uitate. Monumentul istoric încearcă, într-un fel, tocmai să contrapotenţeze această inevitabilă precaritate a monumentului, deşi nu o poate face cu adevărat, pentru că ar anula implicit o distincţie insurmontabilă*”[1].

Monumentele de arheologie, arhitectură fortificată, arhitectură religioasă, arhitectură civilă, vestigii de pictură sau sculptură monumentală constituie panoplia ansamblurilor cu valenţe istorice sau de importanţă istorică şi sunt incluse în circuitul unor clasificări pandante unui întreg set de acte normative interne şi internaţionale.

În ceea ce priveşte monumentele istorice din ţara noastră, fie că au rezistat veacurilor în forma iniţială sau au fost restaurate/transformate, se constituie într-un tezaur cultural incontestabil dar, în egală măsură, într-o bază de studiu şi documentare, mărturie a evoluţiei istorice a civilizaţiei româneşti.

Alături de efortul intelectual manifest prin vocaţie profesională, „bătălia” pentru protecţia, restaurarea sau conservarea la faţa locului sau prin transportarea în ateliere specifice din cadrul muzeelor sau a centrelor de cercetare (câte ori mai fi ele) începe de la conceperea şi punerea în aplicare a cadrului legal. De-a lungul timpului, s-a dovedit că reprezentanţii statului au avut preocupări tangente acestui domeniu, uneori devenit chiar prioritar.

La jumătatea secolului al XIX-lea, ministrul cultelor din Ţara Românească, Alexandru Golescu, a înfiinţat comisia „pentru cunoaşterea şi studierea monumentelor bisericeşti ale ţării”. Alexandru Odobescu a preluat conducerea acestui organism creat în anul 1859 şi a introdus judeţul Argeş printre zonele de interes. În acest sens stă mărturie documentaţia vastă pe care scriitorul a reuşit să o întocmească şi, deloc întâmplător, regele Carol I şi-a exprimat, ulterior, la 1867, dorinţa ca Mănăstirea Curtea de Argeş să fie restaurată. Asupra acestei solicitări a stăruit cu interes, în anul 1874, un alt ministru al cultelor şi instrucţiunilor publice, Titu Maiorescu care l-a împuternicit tot pe Alexandru Odobescu să coordoneze o nouă comisie care să studieze mijloacele de punere în practică a doleanţei regale.

Prin urmare, în anul 1875, nou înfiinţatul Serviciu Autonom de

[1] Andreea Deciu, *Cartea Străină: Între Petrarca şi Brunelleschi,* în ziarul „România Literară”, nr. 16 (21/04/ 1999 – 27/04/1999), Anul XXXII, Bucureşti

Restaurare începe lucrările specifice la Mănăstirea Curtea de Argeş, sub îndrumarea arhitectului francez A. Lecomte du Nouy şi le finalizează în anul 1880.

În tot acest răstimp, autoritățile publice ale vremii s-au confruntat cu numeroase proteste ale arhitecților români care amendau cu vehemență munca de restaurare *„sui generis”* executată sub bagheta lui Nouy considerând-o un act de agresiune împotriva unui monument istoric. Protestele lor nu au avut efectul scontat la acel moment dar şi-au găsit ecoul un deceniu şi ceva mai târziu când, din rațiuni politice sau culturale, dar mai ales la insistențele multor intelectuali, Take Ionescu a propus în anul 1892, în calitate de ministru al instrucțiunii publice, *Legea pentru conservarea şi restaurarea monumentelor publice*, promulgată prin decret regal la 17 noiembrie, în acelaşi an. Am putea spune că aceasta reprezintă piatra de temelie în procesul de evoluție a cadrului legislativ românesc în domeniu, de-a lungul a două secole. În baza acestui act normativ a luat ființă prima comisie de inventariere a edificiilor şi obiectelor de interes istoric sau artistic din țară, într-un proces care impunea şi măsuri de conservare. Introducerea lor în inventarul național ce trebuia revizuit la cinci ani, însemna atât clasarea monumentelor cât şi impunerea unor măsuri de reglementare, de restricție sau de prevenire a intrării în circuitul civil precum şi dispoziții de natură penală împotriva oricui, inclusiv proprietar, care ar fi recurs la acte de distrugere sau deteriorare a monumentelor.

Biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş

Primul deceniu al secolului XX îl aduce în fruntea comisiei pe Nicolae Iorga care, timp de două decenii, surprinde şi ne surprinde prin vigoarea ştiințifică, autoritatea administrativă şi eficiența managerială cu care a imprimat consistența, fezabilitatea şi eficiența acestui organism.

La un an după terminarea primului Război Mondial, Monitorul Oficial nr. 82/29.07.1919 a publicat Legea pentru conservarea şi restaurarea monumentelor istorice, în condițiile în care atât primăvara cât şi iarna anului 1918, au însemnat pentru România reîntregirea teritoriului național. În aceste noi condiții istorice, extinderea teritorială a necesarului de conservare sau de restaurare a patrimoniului național dar şi regional, supune şi comisia unui proces de descentralizare necesară înființării unor secțiuni regionale. Astfel, activitatea comisiei a venit mai aproape de terenul în care îşi exercita atribuțiile şi, implicit, de decizia cea mai rațională şi benefică interesului de patrimoniu local, regional sau național.

Cadrul juridic intern şi internațional prin care se asigură şi se reglementează activitatea de restaurare şi conservare a continuat şi continuă să suporte numeroase actualizări.

În prezent, cel mai influent document internațional de conservare îl reprezintă *Carta de la Veneția* : Carta internațională pentru conservarea şi restaurarea siturilor şi monumentelor. Acest act normativ codifică standardele acceptate pe plan internațional, de practică pentru conservare a arhitecturii şi siturilor. Acesta stabileşte principiile de conservare bazate pe conceptul de autenticitate şi importanța menținerii contextului istoric şi fizic al unui sit sau al unei clădiri. Potrivit Cartei, monumentele trebuie să fie conservate nu numai ca opere de artă, dar şi ca dovezi istorice, în acest scop fiind stabilite principiile de conservare referitoare la restaurarea clădirilor cu componente din diferite perioade istorice.

Oglinda timpului ne dezvăluie o fațetă individualizată a începutului de secol XX când arhitectul Grigore Cerkez a coordonat lucrările de restaurare, în condiții excepționale, a bisericii Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş, salvând de la dărâmare acest edi-

ficiu istoric şi religios. Desfăşurarea unui arc peste timp, până la începutul secolul XXI, ne aduce în toamna anului 2008 când în acest sfânt locaş au fost canonizaţi Sfântul Iachint de la Vicina şi Neagoe Basarab după o perioadă de exces în managementul administrativ al unor autorităţi publice locale dar, mai ales, de interpretare a eronată a cadrului legal privind mijloacele de protecţie a acestui ansamblu inclus în categoria monumentelor istorice de grupă „A”, de importanţă naţională şi universală. Măsurile care au îngrădit, inclusiv libera conştiinţă, au afectat pentru scurtă vreme dezvăluirea în paramentrii fireşti în vizorul interesului naţional şi internaţional a acestui muzeu, gestul de coabitare defectuoasă între instituţiile statului care aveau în sarcină conservarea şi administrarea edificiului.

Aceasta este una dintre situaţiile ce întemeiază reconfigurarea periodică a portofoliului de acte normative privind protejarea monumentelor şi a siturilor arheologice, patrimoniului cultural naţional mobil, patrimoniului imaterial care a atins, până la urmă necesarul de corelare a Codului Patrimoniului Cultural Naţional cu Codul Construcţiilor în domeniul protejării patrimoniului imobil (monumentele istorice).

Aş insera în acest context şi reglementările Legii nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice, cu modificările şi completările ulterioare, potrivit căreia patrimoniul imobil este alcătuit din monumente, ansambluri şi situri istorice. Fiecare din aceste categorii este definită aparte şi clasate în: grupa A (monumente istorice de valoare naţională şi universală) şi grupa B (monumente reprezentative pentru patrimoniul cultural local). Legea nr. 5/2000 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului împarte, la rândul ei, monumentele pe categorii tipologice.

Conform datelor existente la Ministerul Culturii şi Patrimoniului Naţional în România un procent îngrijorător de monumente sunt supuse riscului: 30% sunt în pericol de degradare iar 35% sunt, deja, degradate. Chiar dacă majoritatea monumentelor cu valoare istorică, artistică sau arhitecturală se află în proprietatea publică şi sunt administrate de diferite entităţi publice (din partea administraţiei publice locale sau administraţiei bisericeşti), stakeholderii cu atribuţii şi importanţă egală rămân comunitatea locală, biserica sau cultul implicat (în cazul monumentelor religioase), ONG-urile şi reprezentanţii sectorului privat.

Deoarece crearea, protejarea şi salvarea patrimoniului cultural imaterial rămâne, cu precădere, în sarcina comunităţilor locale, UNESCO accentuează asupra inexistenţei unui instrument multilateral cu caracter obligatoriu care să vizeze salvgardarea patrimoniului cultural imaterial. Prin urmare, a adoptat Convenţia din 17 octombrie 2003 (Convenţia din 2003) pentru salvgardarea patrimoniului cultural imaterial care a fost ratificată de România şi publicată în Monitorul Oficial nr. 17 din 9 ianuarie 2006.

Patrimoniul cultural imaterial reprezintă un creuzet al diversităţii culturale şi un garant al dezvoltării durabile aşa cum subliniază Recomandarea UNESCO asupra salvgardării culturii tradiţionale şi populare din anul 1989, prin Declaraţia Universală a UNESCO asupra Diversităţii Culturale din 2001 şi Declaraţia de la Istanbul din 2002 adoptată la Treia masă rotundă a miniştrilor culturii.

Dincolo de principiile şi deciziile politico-administrative, de politicile publice şi sectoriale care contribuie la punerea în valoare a monumentelor istorice şi promovarea diversităţii culturale, obligaţia noastră de cetăţeni este conştientizăm, să promovăm, să consolidăm şi să respectăm actul de cultură şi regimul juridic de protecţie şi conservare al monumentelor istorice şi să contribuim la eforturile depuse de administraţia publică în acest sens.

Dacă o comunitate a moştenit respectul pentru trecutul său şi îi foloseşte reperele pentru a şi-l asuma, de bună seamă că va avea şi conştiinţa propriei identităţi care-şi află rădăcinile, inclusiv, în monumente. Respectul conferit monumentelor demonstrează nivelul de cultură şi civilizaţie al unui popor şi contribuie la limpezirea istoriei prin integrarea acestora în spaţiul destinat apelului la memorie.

Valorile patrimoniului construit

lect. univ. drd. Ioan DARIDA

Calitatea de monument istoric

Calitatea de monument istoric a unei opere de arhitectură este una dobândită în funcție de un timp anume trecut peste edificiul respectiv. În afara acestei condiții necesare, dar nu şi suficiente, putem vorbi numai de operă de arhitectură, nu şi de monument istoric.

Opera de arhitectură care a avut un anumit *răgaz* în care a apărut un consens cultural nu mai poate fi abordată într-alt fel decât din punct de vedere patrimonial. Într-o conferință din 1914 intitulată *Ce este un monument istoric*, N. Iorga face următoarea delimitare: „monumentul istoric este, vasăzică, orice clădire anterioară anului 1850 şi în special clădirile biserіceşti"[1]. Marele istoric considera că este suficient acest *răgaz* de aproape 65 de ani, dar ne este evident că el nu poate fi cuantificat. Sublinia programul arhitectural religios pentru că el era în acea epocă cel mai amplu reprezentat din categoria pe care încerca să o instituie.

În capitolul *Timpul în raport cu opera de artă şi cu restaurarea* din *Teoria restaurării* a lui Cesare Brandi, sunt subliniați cei trei timpi – momentul creării operei de artă, timpul istoric şi momentul intrării ei în conştiința restauratorului, a cercetătorului. În timpul socotit istoric apar uneori lungi perioade de *uitare*, dar şi *răgazul* în care edificiul *suportă* „devenirea" ca fapt remarcabil în ordinea de valori culturale.

Prin importanța ei, durata aceasta, în fond un al patrulea timp, este „cheia de boltă a temporalității monumentului istoric"[2].

În ceea ce priveşte unele clădiri de secol XIX, acest *răgaz* nu a adus întotdeauna consensul cultural prin care ele să fie încadrabile categoriei de monument istoric, ceea ce nu le anulează valoarea de vechime. Ne aflăm la polul opus *ruinei* pe care C. Brandi o califică „fiind cel mai îndepărtat punct la care putem accede în raza de acțiune a restaurării"[3]. Nenumăratele monumente istorice ale trecutului mai îndepărtat, pe parcursul lungului lor timp istoric, au suferit atitudini cu sinuoase schimbări, mutații ce au depins de gust, mode şi idei tributare eticului, esteticului, istoriei sau sferei didacticului – toate tarate de subiectivism.

Dacă pentru o lungă perioadă *ruina* a amuțit, părând că nu are nimic de comunicat, sau nu era cine să-i recepteze mesajul, romantismul o va *reînvia,* ridicând-o pe un binemeritat soclu, o schimbare de atitudine ce va genera în domeniul conservării idei şi metodologii de intervenție sau dimpotrivă, se va cantona în zona nonintervenției, dar care nu-i va ştirbi consacrarea definitivă şi nici mesajul.

Valoarea istorică a unui monument va fi sporită cu propria-i istorie, cu transformările pe care le-a suferit, modificări ce ascund în ele secvențe şi atitudini manifestate într-un moment istoric.

Ultimele două secole de evoluție a teoriilor de conservare-restaurare au cristalizat principii de intervenție pe care le putem considera astăzi închegate într-o concepție unitară guvernată de o fundamentare ştiințifică multidisciplinară, calitate ce-i conferă o suplețe dinamică, ultimele decenii demonstrând acest fapt cu prisosință, aducând modificări notabile în modul de receptare şi în consecință de intervenție operativă.

Valoarea culturală a patrimoniului construit

Evaluarea unei resurse construite constă în depistarea acelor calități şi atribute care o pot înscrie în rândul operei de arhitectură sau chiar a monumentului istoric. În principiu orice produs arhitectural este purtătorul unui mesaj cultural, al unei semnificații.

Valoarea culturală este definită ca un complex de valori aparținând sferei esteticului, istoriei ca document-mărturie a unei epoci, a unui moment în dezvoltarea tehnicilor constructive, a evoluției meşteşugurilor. Acestui grup de valori li se alătură cele care decurg din modul în care opera de arhitectură este percepută de observatorii contemporani. Percepția în mod necesar de natură subiectivă se face la nivele diferite, evaluările exprimând gradul de interes al societății şi pun în evidență valorile artistice şi tehnice relative, valorile de raritate şi valorile de identitate culturală. Aceste evaluări reflectă legăturile emoționale ale societății cu anumite componente ale patrimoniului construit. Valorile de identitate culturală se raportează la vechime, tradiție, continuitate, subliniind caracterul spiritual, politic, patriotic şi național-etnic.

Valorile de raritate definesc gradul de reprezentativitate sau unicitate al resurselor culturale şi sunt determinate prin cercetări stilistice şi tipologice. Evaluările critice, istorice şi ştiințifice vor evidenția semnificația relativă a monumentului în raport cu timpul real istoric şi cu prezentul.

Valoarea artistică este una din valorile primordiale, ea relevând calitatea unui ansamblu de a se constitui într-o structură expresivă, comunicând emoția estetică şi exprimând originalitate, iar prin acestea purtând însemnul perenității dincolo de funcția programului arhitectural

[1] Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice pe 1914, Bucureşti 1915, p.134, citat din articolul *Timpul monumentului istoric,* autor Kazmér Kovács, Editura Paideia, Bucureşti, 2003.

[2] Kazmér Kovács, *Timpul monumentului istoric*, Editura Paideia, Bucureşti, 2003.

[3] Cesare Brandi, *Teoria Restaurării*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1996.

original sau de funcția dobândită printr-o reconversie contemporană. Acestei valori îi sunt asociate alte două concepte specifice: unitatea potențială şi autenticitatea.

Ca şi în cazul oricărei opere de artă, şi cea de arhitectură este considerată un *întreg*, o totalitate, nu un *total* al unei sume de părți. Ansamblul părților componente un poate fi definit decât în raport cu întregul – un întreg gândit şi proiectat astfel.

Biblioteca Judeţeană (1912–1914)

În evaluarea istorico-critică întregul şi unitatea potențială sunt definite în relație cu acest timp istoric – răstimp în care apar degradările, uneori mutilările care pot fi conjuncturale sau rezultatul unor transformări ignorante. Unitatea potențială subzistă în măsura mutilării componentelor ansamblului. Pe parcursul timpului istoric, obiectul de arhitectură suferă transformări de mai mică sau mai mare anvergură în funcție de care vom putea considera etapele mai valoroase sau pe cele vitrege prin care acesta a trecut.

O cercetare ştiințifică aplicată va da măsura exactă a amplorii intervenției restauratoare, fără a prejudicia autenticitatea obiectului de arhitectură.

Autenticitatea este atributul operei de artă de a fi originală atât din punct de vedere material, cât şi conceptual. Analiza acestui atribut implică o cercetare minuțioasă vizând materialele şi meşteşugul artistic investit în operă, dar şi conținutul ei ideatic. Vor fi evidențiate: materia originală, modalitățile de punere în operă a materiei, modul cum a traversat acel timp istoric, felul în care a îmbătrânit, cum s-a schimbat în timp. Ignorarea acestor aspecte poate duce la excese păgubitoare în ambele sensuri, fie la riscul unei intervenții fetişiste (în care apare transferul funcției identitare asupra materialului fizic al monumentului), fie la cel al nesocotirii materiei originale prin distrugeri „modernizatoare".

Valoare de utilizare

Valoarea de utilizare a unui edificiu reprezintă capacitatea acestuia de a satisface exigențele societății contemporane. Măsura acestei valori derivă din congruența dintre aceste exigențe şi performanțele pe care edificiul le oferă.

Printre performanțele de referință ale unei clădiri ce se află în folosință şi care prin calitățile şi atributele sale se înscrie în rândul monumentelor istorice, sunt funcționalitatea, incluzând aici şi confortul ambiental, şi nu în ultimul rând siguranța.

În evaluarea performanțelor unei clădiri se cere compararea nivelurilor de utilizare contemporane cerute şi reglementate prin norme, cu nivelurile de performanță efective pe care le poate oferi la un moment dat acel edificiu. De rezultatul acestei evaluări va depinde hotărârea cu privire la amploarea intervenției de restaurare-reabilitare. Vor trebui evitate conflictele dintre normele şi exigențele astăzi curente şi obiectivul protejării valorilor preexistente, conflict care poate să apară la nivelele material, morfologic şi tehnologic. În cadrul proiectului de restaurare-reabilitare se vor ține sub control asemenea conflicte pornind de la principiul că toate exigențele contemporane trebuie subordonate caracteristicilor intrinseci ale sistemului construit. Dacă va fi necesar, aplanarea conflictului se poate realiza chiar prin schimbarea destinației de folosință, sistemul construit reuşind să ofere condiții satisfăcătoare unei alte funcțiuni compatibile.

Funcționalitatea este concepută ca ansamblul aptitudinilor unui edificiu de a fi folosit în mod corespunzător de către utilizatori, în desfăşurarea activităților specifice programului arhitectural în care a fost proiectat sau funcțiunii care i-a fost atribuită ulterior din motive obiective. Analiza acestei calități va cuprinde relația dintre activitatea grupurilor sau indivizilor şi configurația spațială existentă la momentul respectiv, iar dacă această configurație a suferit modificări în timp, analiza se va extinde pentru posibilitatea readucerii ei la forma inițială. Vor fi luate în calcul exigențele utilizatorilor privind confortul ambiental, exigențe fiziologice şi psihologice asupra confortului de iluminare, higrotermic, acustic, sanitar-igenic, ergonomic.

Analiza funcționalității va evidenția atât posibilitățile ameliorării confortului, cât şi cauzele disconfortului. Disconfortul poate fi determinat atât de caracteristicile clădirii, cât şi de modul de utilizare. Dezvoltarea accelerată, exigențele impuse de ritmul diversificării activităților mai ales în prima jumătate a secolului XX au dus la modificări ale configurației spațiului prin separări, comasări, recompartimentări, modificări ale golurilor. Toate aceste transformări au provocat urâțiri ale interioarelor, deformări ale raporturilor şi proporțiilor, anulând diferențele dintre diversele zone impuse de programul arhitectural. În mod special trebuie remarcată denaturarea zonei cu func-

ție de reprezentare a multor clădiri publice, şi asta cu precădere în perioada comunistă. După Al Doilea Război Mondial intervențiile neîngrijite de *fățuire* la nivelul paramentului au avut efecte negative asupra aspectului clădirii cu repercusiuni imediate şi de lungă durată asupra percepției colective.

Concomitent cu evaluarea funcționalității se va face o analiză minuțioasă a siguranței edificiului. O expertiză de specialitate va examina rezistența fizică şi stabilitatea clădirii. Cele mai multe clădiri de secol XIX, chiar dacă au beneficiat de cele mai noi tendințe în tehnica constructivă, atunci, *la zi*, au astăzi nevoie de intervenții, uneori de amploare, în ceea ce priveşte structura portantă, statica suferind de pe urma deprecierii materialelor, a cutremurelor, a intensificării vibrațiilor odată cu creşterea fără precedent a mijloacelor de transport subterane, terestre şi aeriene. O astfel de expertiză trebuie să evidențieze elementele vulnerabile cu grad ridicat de risc, iar intervențiile nu pot fi inițiate decât în conformitate cu rezultatele acestei expertize.

Clădirile aparținând fondului construit din secolul XIX prezintă o uzură morală în ceea ce priveşte economia energetică de funcționare cu referire la consumul de energie termică şi electrică. Reabilitarea la nivelul acestei uzuri înseamnă în totalitate opțiunea pentru sisteme care să îndeplinească cerința de bază a funcționării cât mai economice la standardele secolului XXI, în condiții de confort maxim.

O altă componentă a valorii de utilizare este impactul ambiental incluzând aici şi modul cum infrastructura deserveşte un edificiu având o funcționalitate specifică prin programul arhitectural în care a fost conceput. Analiza componentelor de mediu din țesutul urban confruntate cu factorii de impact va determina compatibilitatea ambientală. Se vor evalua pe de o parte peisajul natural şi construit, solul şi subsolul, vegetația, nivelul de zgomot şi vibrații, iar pe de altă parte, caracteristicile estetice şi tehnice ale edificiului, transformările pe care le-a suferit, modul cum în timp s-au influențat reciproc.

Valorile socio-economice

Pe lângă valorile culturale şi de utilizare, societatea contemporană mai percepe în edificiul-monument şi valorile socioeconomice, valori consacrate încă la începutul secolului XX. În evaluarea resurselor din fondul construit, aceste valori nu pot lipsi astăzi într-o lume a cuantificării cibernetice. Ele pot fi clasificate în patru grupuri valorice:

- valori economice
- valori educaționale
- valori sociale
- valori politice

Valorile economice: parte componentă a fondului construit, resursa cu valoare culturală are o cotă de piață imobiliară. Ea poate fi sporită în urma unor intervenții de reabilitare, iar o corectă administrare managerială poate activa alte surse financiare importante cum sunt comerțul şi turismul.

Valorile educaționale: resursele culturale au capacitatea de a contribui la procesul de formare şi instruire a generațiilor tinere, de inducere în conştiința locuitorilor a sentimentelor de civism şi respect pentru istorie. Edificiul–monument istoric contribuie prin reactivarea memoriei *la intrarea în normalitate*.

Colegiul „I.C. Brătianu”

Valorile sociale: spațiile publice înțelese nu doar ca spații de funcționare sau locuire, sunt spații în care se perpetuează şi se derulează un ansamblu de obişnuințe, de relații sociale constituite. Prin menținerea activităților sociale tradiționale, resursele culturale favorizează desfăşurarea unei vieți comunitare stabile.

Valorile politice: relația dintre o resursă culturală şi evenimentele politice cu care este asociată, poate investi un edificiu cu o astfel de valoare politică: de exemplu, *Salonul Diplomaților* de la *Athene Palace-Hilton* a rămas celebru, regele Ferdinand I semnând aici intrarea României în Primul Război Mondial. Relația poate avea în plan politic atât sensuri pozitive cât şi negative, oricum ea marcând conştiința socială. Valorile *negative* cu care regimul totalitar a etichetat un întreg fond construit a dus în final la dezastrul demolărilor. Reabilitarea cât mai grabnică ar genera reorientarea în sens pozitiv. Ansamblurile rezidențiale istorice rămase trebuie azi revalorificate adecvat[4].

[4] Rodica Crişan, *Reabilitarea locuirii urbane tradiționale,* Editura Paidiea, 2004, Bucureşti, pp.42-72

Ştiinţa de carte şi învăţământul în Ţara Românească (secolele XVI-XVII)

lect. univ. dr. Claudiu NEAGOE

Negustori şi boieri din târgurile şi oraşele Ţării Româneşti au început să folosească scrisul, dar au preferat scrisul în limba vorbită în locul scrisului în limbile considerate savante (slavona şi latina). Slavona, dominantă în secolele XIV-XVI, este înlocuită de slavo-româna, în secolele XVI-XVII. Principalele centre ale slavonismului şi ale slavo-românei au fost mănăstirile Tismana, Cozia, Câmpulung, Curtea de Argeş, Dealul, precum şi Curţile domneşti de la Târgovişte şi Bucureşti. Cât despre principalele centre ale culturii scrise latine în Ţările Române, acestea a fost mânăstirile catolice de la Câmpulung, Târgovişte şi Bucureşti.

S-a apreciat că apariţia scrisului în limba română a fost determinată mai degrabă de factorii interni, respectiv transformările economico-sociale, decât de cei externi, precum răspândirea ideilor umaniste ale Renaşterii şi a celor ale Reformei protestante.

Pe măsură ce învăţământul s-a dezvoltat, a crescut şi numărul ştiutorilor de scris şi citit. Din cei 125 de ştiutori de carte atestaţi în Ţara Românească, în secolele XVI-XVII, cei mai mulţi erau laici, fapt ce relevă o tendinţă de laicizare a culturii scrise. Începând cu secolul al XVI-lea, numărul ştiutorilor de carte din rândul boierimii şi al elitelor urbane a crescut consistent[1].

Primul document scris în limba română, cu slove chirilice, cunoscut până acum, a fost şi rămâne, pentru mulţi filologi şi istorici, *Scrisoarea lui Neacşu din Câmpulung (1521)*. Faptul că la această dată un orăşean, un laic, cunoştea şi scria destul de elaborat, arat[că lucrurile începeau să se schimbe şi că elitele economice şi sociale acordau o atenţie tot mai mare ştiinţei de carte[2]. De unde a învăţat carte acest negustor câmpulungean este greu de precizat. Unul dintre specialiştii de marcă în domeniul studiului istoriei învăţământului în Evul Mediu românesc, regretatul profesor Gheorghe Pârnuţă. arăta că, încă din vremea lui Radu cel Mare, un anume Stanislav dădea prin târgurile Ţării Româneşti, în special la Târgovişte, învăţături în limba română[3]. Astfel, invocând legăturile comerciale dintre negustorii câmpulungeni cu cei târgovişteni, Gheorghe Pârnuţă a presupus că vestitul Neacşu, autorul primului document românesc cu slove chirilice din Ţara Românească, a învăţat să citească şi să scrie de la acest Stanislav, dacă nu cumva de la un alt ştiutor de carte aflat pe la începutul secolului al XVI-lea la Câmpulung[4].

Celebra *Scrisoare* a lui Neacşu din Câmpulung, adresată judelui Braşovului, Hans Benkner, în vara anului 1521, este importantă nu numai pentru cultura românească veche, ci şi pentru istoria politică a începutului de secol XVI, când expansiunea otomană asupra Europei Centrale era tot mai evidentă. Astfel, scrisoarea conţine informaţii cu caracter militar, mai precis informaţii cu privire la mişcările trupelor otomane de la Dunăre. Negustorul câmpulungean avea ştiri sigure despre plecarea sultanului din Sofia către Dunăre, despre trecerea corăbiilor otomane pe Dunăre în sus, prin „locul acela strimtu", cunoscut şi de judele Braşovului, foarte probabil Porţile de Fier. Jupânul Neacşu era foarte bine informat şi de situaţia politică din Ţara Românească, el arătând faptul că Neagoe Basarab, domnul Ţării Româneşti (1512-1521), se temea de acţiunile lui Mehmed bey, fiul lui Mikhâloglu Ali bey şi *sandjak bey* de Nicopole[5], care primise voie de la sultan să treacă cu oştile sale prin ţară. Toate aceste informaţii precise deţinute de Neacşu privind mişcările trupelor otomane şi pregătirile lor de război au fost confirmate, ulterior, de atacul asupra cetăţii Belgrad, cucerite la 29 august 1521[6].

Autor al scrisorii din 1521, Neacşu, ca unul care preţuia, neîndoielnic, limba română, a fost preocupat, cel puţin în calitatea sa de judeţ al oraşului, de răspândirea acestui meşteşug al scrisului şi cititului în limba română în rândul concitadinilor săi, mai ales al acelora care îi erau colaboratori, pârgarii[7].

Pe de altă parte, aici, la Câmpulung, avea să apară, la jumătatea secolului al XVI-lea, prima „şcoală domnească", pe lângă Biserica domnească, ctitorită la 1567 de către Doamna Chiajna, soţia fostului domn Mircea Ciobanul, şi de către fiul ei, Petru cel Tânăr (1559-1568)[8].

Numărul ştiutorilor de carte la Câmpulung şi în împrejurimi avea să crească în prima jumătate a secolului al

[1] Cătălin Boboc, *Ştiutori de carte şi slujitori ai scrisului în Ţara Românească (secolele XIV-XVI)*, în „Argesis. Studii şi comunicări. Seria istorie", tom. XV, Piteşti, 2006, pp. 270-271.
[2] Claudiu Neagoe, *O scurtă istorie a românilor*, vol. I, *Secolele XV-XVII*, Editura Ars Docendi, Bucureşti, 2009, p. 118.
[3] Gheorghe Pârnuţă, *Câmpulung Muscel, străveche vatră de cultură a Ţării Româneşti*, Câmpulung Muscel, 1973, p. 26.
[4] *Ibidem*, p. 27.
[5] Despre acest personaj vezi pe larg: Claudiu Neagoe, *Prima încercare de transformare în paşalâc a Ţării Româneşti: episodul Mehmet Bey (1522)*, în „Danubius", XXII (2004), pp. 25-32.
[6] Cristache Gheorghe, Petra Gheorghe, *Scrisoarea lui Neacşu din Câmpulung, document informativ, politic şi militar de epocă*, în „Revista de istorie a Muscelului. Studii şi comunicări", vol. VII, 2003, pp. 53-54.
[7] Gheorghe Pârnuţă, *op. cit.*, p. 27.
[8] Claudiu Neagoe, *Şcoala de la Biserica Domnească din Câmpulung – o existenţă controversată*, în „Revista de istorie a Muscelului. Studii şi comunicări", vol. VII, 2003, pp. 59-61.

XVII-lea. Între anii 1612 şi 1649 am identificat, pe baza documentelor, 12 scriitori de documente din Câmpulung şi judeţul Muscel, dintre care patru preoţi, trei mici dregători, un diac şi patru particulari.

Biserica Domnească Câmpulung

În perioada domniei lui Matei Basarab avem ştiri şi despre şase scriitori de documente din Argeş şi nouă scriitori din Piteşti.

Cei mai numeroşi au fost înregistraţi însă la Târgovişte (20 de scriitori de documente). În aceeaşi perioadă sunt menţionaţi 7 scriitori de documente, iar la Buzău .

Din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, numărul particularilor care scriu documente cu propria lor mână este în creştere. Iată, de pildă, la 17 iulie 1666, o boieroaică munteancă, Despa Vistiereasa din Hârtieşti-Muscel, scria un act de donaţie (*diată*) egumenului de la mănăstirea Negru-Vodă din Câmpulung: „Adică eu Despa vistiereasa vistierului Iane din Hârtieşti scriu şi mărturisesc cu acest zapis ca să fie de mare credinţă la mâna părintelui Vasilie, igumenul de la Sfânta mănăstire de la Câmpulung şi a tot soborul sfintei mănăstiri, cum să se ştie că am dat sfintei mănăstiri trei locuri de pământ, şi cu vadul de moară, ce este într-însa, care loc şi vad mi-au dat Pană Mavranghi pentru paisprezece galbeni, ce mi-au fost dator. Şi l-am dat eu de a mea bună voie, ca să fie de pomană mie şi fiu-meu Mantei, care-i zac oasele în sfânta mănăstire ce scrie mai sus, în tinda bisericii, ca să fie sfintei mănăstiri moşie ohabnică şi stătătoare în veci. Iar cine se va ispiti a strica această pomană a mea de la sfânta mănăstire să fie supt blestemul celor 318 părinţi care au fost la Nicheea. Şi pentru mai adevărată credinţă, ştiind carte, am iscălit mai jos”[9].

Pe la 1677, un alt mare boier muscelean, Tudoran al II-lea Vlădescu din Aninoasa, dădea o *diată* mâăănăstirii Aninoasa, lăsând acesteia cea mai mare parte a averii sale[10].

Unii fii de boieri şi de negustori au căutat, începând din a doua jumătate a veacului al XVII-lea, să-şi desăvârşească educaţia la unele din cele mai prestigioase instituţii de învăţământ ale Europei. Iată, de pildă, la 1647, tânărul Mihai, fiul lui Paul, un bogat negustor câmpulungean, studia la Colegiul din Roma[11]. Un alt câmpulungean, de această dată fiu de boier, Preda Drugănescu, ajunge, cu sprijinul financiar al lui Constantin Brâncoveanu, să studieze la Universitatea din Padova. Viitorul postelnic Constantin Cantacuzino şi-a desăvârşit educaţia şi ştiinţa de carte, între 1665 şi 1670, la Roma, Veneţia şi Padova[12].

Domnia lui Matei Basarab a adus o însemnată contribuţie la dezvoltarea învăţământului. În 1646, acesta a înfiinţat la Târgovişte o şcoală cu predare în limbile clasice, latină şi greacă, cunoscută de altfel sub numele de *Schola graeca et latina*. Această şcoală a funcţionat până în 1652 şi a avut ca profesori mari cărturari şi învăţaţi ai epocii. Amintim aici pe Pantelimon sau Paisie Ligaridis şi Ignaţiu Petritzes, ambii veniţi de la Constantinopol[13]. Aceştia au organizat un colegiu după modelul celor mai bune instituţii similare din Occident, alături de şcoala de slovenie care funcţiona aici, având dascăli specializaţi în gramatică şi lexicografie slavo-română, ca Teodor, Staico şi Daniel[14]. Un alt cărturar vestit ajuns la curtea lui Matei Basarab, prin anii 1638-1639, a fost croatul Rafael Levakovik, trimis de Congregaţia de Propaganda Fide în Ţara Românească pentru a-l atrage pe domnul acesteia la catolicism[15]. În jurul anului 1650, la Târgovişte se aflau şi câţiva cărturari ruşi şi ucrainieni, precum Arsenie Suhanov, Grigorie Dascălul, Bartolomei, Dosoftei şi Teodor Dascălul, trimişi la Curtea Ţării Româneşti de către mitropolitul Petru Movilă al Kievului[16].

Şcoala domnească de la Târgovişte trebuia să-i pregătească pe fiii de boieri sau de negustori într-un spirit umanist. Tinerii învăţăcei deprindeau astfel arta retoricii

[9] Gheorghe Pârnuţă, Ştefan Trâmbaciu, *op. cit.*, doc. 10 bis, p. 43.
[10] Preot Ioan Răuţescu, *Mănăstirea Aninoasa din judeţul Muscel*, ediţia a II-a, Editura Ars Docendi, Bucureşti, 2010, pp. 13-14.
[11] Gheorghe Pârnuţă, Ştefan Trâmbaciu, op. cit., doc. 10, p. 43.
[12] Claudiu Neagoe, *O scurtă istorie a românilor*, vol. I, p. 122.
[13] Ştefan Bârsănescu, *Schola graeca et latina din Târgovişte, 1646-1651*, în *Din istoria pedagogiei româneşti*, vol. II, Bucureşti, 1966, pp. 191-213.
[14] Victor Papacostea, *O şcoală de limbă şi cultură slavonă în timpul domniei lui Matei Basarab*, în „Romanoslavica. Seria Istorie ”, V, Bucureşti, 1962, pp. 183-194.
[15] Francisc Pall, *Date inedite privitoare la legăturile culturale romåno-italiene din mijlocul veacului al XVII-lea*, Bucureşti, 1940, p. 19.
[16] Ionuţ Stanciu, *Aspecte din istoria culturală şi artistică a oraşelor Târgovişte şi Bucureşti (secolele XV-XVII)*, în „Argesis. Studii şi comunicări. Seria istorie”, tom. XVIII, Piteşti, 2009, p. 154.

şi a logicii, dar şi gramatica latinească şi grecească, apoi matematica şi astronomia, istoria şi poezia[17]. Lecţiile se ţineau după un anumit orar, însă bine stabilit, cu ore care se ţineau atât dimineaţa, când se acumulau cunoştinţe, cât şi după-amiaza, când să făceau temele şi se rezolvau exerciţiile[18]. Existau mai multe tipuri de lecţii şi anume: lecţii de învăţare a alfabetului după denumirea slavonească a literelor, lecţii pentru citirea de silabe, lecţii de citire pe cărţi religioase, precum *Ceaslovul, Psaltirea* şi *Faptele apostolilor*, apoi lecţii de memorare a definiţiilor, a declinărilor şi conjugărilor, precum şi a rugăciunilor, lecţii de efectuare a unor exerciţii şi teme în care se aplicau cunoştinţele, lecţii de lectură în grup, în care se evocau figuri legendare, personaje istorice sau fapte de vitejie din trecut[19].

O altă instituţie de învăţământ, extrem de importantă pentru dezvoltarea culturii româneşti din secolul al XVII-lea, a fost înfiinţată la Câmpulung în timpul domniei lui Antonie-Vodă din Popeşti (1669-1672). După cum se ştie, iniţiativa acestui act cultural-educativ i-a aparţinut logofătului Radu Năsturel, fiul boierului cărturar Udrişte Năsturel. Din documentul datat 8 ianuarie 1669 şi scris în limba română cu slove chirilice, prin care Radu Năsturel hotărăşte să dea pentru această şcoală locul pe care îl cumpărase de la vornicul Stroe Leurdeanu, la Câmpulung, aflăm că această iniţiativă a înfiinţării unei şcoli a fost luată pe timpul în care acesta se afla la Ienişer (Yeni-Şehir), în Asia Mică, împreună cu alţi boieri munteni: „Încă fiind eu la Enişer, la Împărăţie, denpreună cu alţi boieri de ţară, care am fost mers şi pentru nevoile ţării, aşa am socotit denpreună cu toţii cum ţeara noastră iaste o ţară săracă şi fără de învăţătură, dă ar fi bine să se facă o şcoală pentru învăţătura copiilor, cum iaste la Câmpulung că iaste mai în lături”. Pentru această şcoală Radu Năsturel a donat terenul ce-l avea la Câmpulung, cumpărat de el cu 100 de unghi de la Stroe vornicul: „Deci, având eu loc în oraş, în Câmpulung, care l-am cumpărat de la Stroe vornicul, eu l-am închinat şi l-am dat să fie de treabă şcoalei, să se facă şcoală pre dânsul şi nimenea să nu mai aibă treabă cu acel loc, să fie al şcoalei stătător de moşie şi noao pomană”. Actul a fost semnat de 21 de mari boieri, aflaţi la acea vreme la Enişer[20].

În opinia filologului şi istoricului Gheorghe Pârnuţă, oraşul Câmpulung a fost ales pentru că, pe de-o parte, era mai puţin expus frământărilor politice, iar pe de altă parte, aici exista o veche tradiţie culturală[21].

Trei luni mai târziu, prin hrisovul din 10 mai 1669, domnul Ţării Româneşti, Antonie-Vodă, acorda noii „case de învăţătură” de la Câmpulung un statut oficial, înzestrând-o, totodată, cu jumătate din veniturile încasate la vămile Rucăr şi Dragoslavele, pentru plata dascălilor şi întreţinerea elevilor: „văzând domnia mea pământenii Ţării Rumâneşti lipsiţi de o bunătate care iaste preste toate bunătăţile şi trupeşte şi sufleteşte, fără care nu iaste putinţă omului a-şi chivernisi nici cele trupeşti, precum se cuvine, nici cele sufleteşti a dobândi, nici pre Dumnezeu a cunoaşte, făcătoriul său, nice poate alege binele den rău nici răul den bine, înţelepciunea Sfintei Scripturi zice. Deci, domnia mea socotii şi gândii întru inema domnii mele şi făcui domnia mea casă de învăţătură, adecă şcoală, în oraşul domnii mele Câmpulungu, pre un locu ce l-au dat şi l-au miluit cinstitul şi de bun neam boiariul domnii mele Radu Năsturel vtori-logofăt, ce i-au fost de cumpărătoare de la Stroe vornicul den Goleşti za unghi o sută, întru carii să hie putinţă şi bogaţilor şi săracilor a-şi da feciorii lor să se înţelepţească din buna învăţătură entru Sfânta Scriptură precum scrie Pavel Apostol către Themoteiu de zice: ‹‹hiiule Themotee, ştiut e că eşti învăţat Sfinţii Scripturi den pruncie, care pre tot omul a-l înţelepţi întru mântuinţă››. Si făcui domnia mea şi milă acestei case, adecă şcoala, den toată vama Rucărului i Dragoslavele, jumătate, să ţie mănăstirea Câmpulung jumătate, care este dat şi miluit de răposatul matei Voievod, iară jumătate să fie aceştii case, ca să fie de plata dascălilor şi copiilor de hrană, iar domnii mele şi răposaţilor părinţilor domnii mele în veci pomană”[22].

Biserica Negru-Vodă Câmpulung

Un an mai târziu, la 28 martie 1670, domnul a dat un nou hrisov, el numind drept conducător şi purtător de grijă al acestei şcoli, unde puteau învăţa atât copiii celor bogaţi, cât şi ai acelora sărmani, pe mitropolitul Ţării Româneşti, Theodosie: „Aşijderea iar am socotiz domnia mea denpreună cu toţi cinstiţii dregătorii domnii mele, cum această şcoală iaste tocmită şi o am aşezat să fie pre seama Sfintei Mitropolii a ţării, ca să fie ispravnic şi purtătoriu de grije mitropolitul, care va hi avându şi ajutoriu den mila domnii mele care scrie mai sus. Să nu rămâie această şcoală părăsită de dascăli şi fără de bună învăţătură locuitorilor ţării. Ca de vreme ce Sfânta Mitropolie se chiamă muma tuturor sfintelor beserici şi mitropolitul ţării iaste cap legii creştineşti şi de la Dumnezeu

[17] Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, p. 117.
[18] Şt. Bârsănescu, *op. cit.*, p. 202.
[19] Gheorghe Pârnuţă, *op. cit.*, pp. 79-80.
[20] Gheorghe Pârnuţă, Ştefan Trâmbaciu, *op. cit.*, doc. 11, pp. 43-44.
[21] Gheorghe Pârnuţă, *op. cit.*, p. 31.
[22] Gheorghe Pârnuţă, Ştefan Trâmbaciu, *op. cit.*, doc. 12, p. 45.

dăruit a fi păstoriu adevărat turmei lui Hristos, iaste a dare seama naintea înfricoşatului judeţ.

Şi într-aceste vremi fiind cinstitul părintele nostru chir Theodosie arhiepiscop i mitropolit ţărei şi sfinţia lui să se afle ispravnic şi purtătoriu de grija şcoalei aceştia, cât îl va ţine Dumnezeu întru viaţa sfinţii sale. Iară după petrecania sfinţii sale, pre care părinte ar dărui Dumnezeu a fi vlădică i mitropolit ţărei, den părinte în părinte, tot să hie purtători de grije aceştii şcoli, după cum scrie mai sus”[23].

Ca ispravnic al şcolii domneşti de la Câmpulung, mitropolitul Teodosie a ales dascăli învăţaţi, printre care amintim aici pe Dimitrie Dascălul şi Radu Lăngescu[24].

Şcoala de la Câmpulung reprezintă, fără îndoială, o etapă importantă în dezvoltarea învăţământului românesc. Aceasta a avut un important rol în răspândirea ştiinţei de carte în rândurile poporului şi a pregătit scriitori de documente, copişti de manuscrise, slujitori ai vămilor judeţului, dar şi viitori grămătici şi logofeţi ai satelor, deveniţi, la rândul lor, dascăli pentru alţi doritori de a învăţa meşteşugul scrierii şi al citirii în limba română[25].

La sfârşitul secolului al XVII-lea, Constantin Brâncoveanu avea să pună bazele învăţământului superior din Ţara Românească. În 1694, la îndemnul şi cu sprijinul stolnicului Constantin Cantacuzino, domnul a organizat în incinta mănăstirii Sf. Sava din Bucureşti o şcoală cu limba de predare greacă, cunoscută în epocă sub numele de Academia domnească[26]. În fruntea acestei înalte instituţii de cultură a fost pus eruditul cărturar Sevastos Kimenites, originar din Trapezunt, discipol al lui Alexandru Mavrocordat. El a condus Academia domnească până la moartea sa, în 1702. Acesta venise în Ţara Românească în 1684, la chemarea lui Şerban Cantacuzino, care l-a numit preceptor al fiului său, Gheorghe Cantacuzino. După moartea domnului, Sevastos Kiminites s-a întors la Constantinopol. A revenit la Bucureşti, de această dată definitiv, în 1689. S-a stins din viaţă în 1702 şi a fost înmormântat la Sf. Sava[27]. La conducerea Academiei domneşti au urmat alţi doi mari cărturari greci: Manuel Porphyropulos din Cipru şi Gheorghe Hypomenos din Trapezunt[28]. Din corpul profesoral au mai făcut parte doctorul Ioan Comnen, profesor de fizică şi matematică şi macedoneanul Theodor Simion[29].

În anul 1707, Brâncoveanu a poruncit rezidirea mănăstirii şi a chiliilor de la Sf. Sava. Potrivit hrisovului domnesc din 9 septembrie 1707, învăţământul din Ţara Românească a fost organizat pe trei cicluri: primul ciclu presupunea trei clase de gramatică, cel de-al doilea trei clase de retorică, poetică şi logică şi, în sfârşit, învăţământul superior cu trei ani de *facultas artium*[30]. În această vreme, la conducerea Academiei domneşti s-a aflat Hrisant Nottara, iar printre dascălii de frunte ai acestei instituţii s-au numărat Iordachi Chrisogenes, Gheorghe Hipomenas şi Ioan Comnen[31].

La Academia domnească de la Sf. Sava din Bucureşti au studiat fii de boieri precum Iordache Creţulescu, Barbu Greceanu, Toma Cantacuzino şi Ştefan Cantacuzino, fiul stolnicului[32], precum şi doi tineri bursieri ruşi trimişi de ţarul Petru cel Mare în 1705[33]. Şcoala domnească ajunsese să numere, la începutul secolului al XVIII-lea, aproape 200 de studenţi[34].

Au existat însă şi tineri boieri care au plecat cu burse din partea domniei să-şi desăvârşească educaţia în Italia: Gheorghe Damian şi fratele său, Palade Damian, precum şi Andronache postelnicul au mers la Veneţia, în vreme ce tinerii greci Hypomene din Trapezunt şi Anton Stratigos au plecat să studieze medicina la Padova[35].

În primii ani ai secolului al XVIII-lea, două şcoli noi aveau să se deschidă în Bucureşti: şcoala de la mănăstirea Colţea, înfiinţată de marele spătar Mihai Cantacuzino[36] şi şcoala de pictură înfiinţată de Pârvu Mutul zugravul, în 1701[37]. Mai mult ca sigur, tot acum, avea să apară şi o şcoală de *muschie*, la care s-au format protopsalţii Mitropoliei şi ai marilor mănăstiri din Bucureşti şi Târgovişte, printre cei mai vestiţi numărându-se „Filothei sin Agăi Jipei”, autorul primei propedii muzicale în limba română, intitulată *Psaltichie rumânească care cuprinde întru sine Catavasiiarul cu toate trebuincioasele cântări ale besearecei, ce să cântă preste tot anul ...*[38]. În vremea lui Constantin Brâncoveanu, învăţarea cântărilor bisericeşti se făcea la şcoala slavo-română de la biserica domnească Sf. Gheorghe vechi, la şcoala de la biserica Colţea, precum şi la mănăstirea Antim, după numele ctitorului ei, Antim Ivireanul[39].

Neîndoielnic, la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea asistăm, în cazul Ţării Româneşti, la o adevărată „renaştere culturală”, reflectată în toate domeniile[40]. Aşa numita „epocă brâncovenească” avea să cuprindă şi primele două decenii ale secolului al XVIII-lea.

---

[23] *Ibidem*, doc. 13, pp. 46-47.
[24] Gheorghe Pârnuţă, *op. cit.*, p. 35.
[25] *Ibidem*, p. 38.
[26] Ion Ionaşcu, *Activitatea de început a Academiei domneşti de la Sfântul Sava (1694-1716)*, în „Analele Universităţii Bucureşti. Seria Ştiinţe sociale – Istorie”, an. XIII, 1964, p. 122.
[27] Şt. Ionescu, Panait I. Panait, *op. cit.*, pp. 319-320.
[28] Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, p. 124.
[29] Şt. Ionescu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 321.
[30] Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, p. 125.
[31] Andreea Apostol, Tiberiu-Vili Chirănescu, *Artă, cultură şi societate în epoca brâncovenească*, Claudiu Neagoe şi Cornel Popescu (coord.), *Ipostaze ale barocului european*, Editura Ars Docendi, Bucureşti, 2010, pp. 114-115.
[32] Şt. Ionescu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 320.
[33] V. Papacostea, *Doi bursieri ai lui Petru cel Mare la şcolile din Bucureşti*, în „Studii. Revistă de istorie”, an. XIV, 1961, nr. 1, pp. 115-121.
[34] Şt. Ionescu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 320.
[35] Vezi George Potra, *Şcoala românească de slavonie de la biserica Sf. Gheorghe Vechi din Bucureşti*, în „Glasul Bisericii”, an. XX, 1961, nr. 9-10, pp. 837-878.
[36] Ion Ionaşcu, *Şcoala de la Colţea*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an. LVI, 1939, nr. 11-12, p. 810-822.
[37] Gheorghe Pârnuţă, *op. cit.*, p. 75.
[38] Vasile Vasile, *Pagini nescrise din istoria pedagogiei şi a culturii româneşti. O istorie a învăţământului muzical*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1995, p. 46.
[39] *Ibidem*, pp. 46-47.
[40] Vezi Ştefan Ionescu, *Epoca brâncovenească. Dimensiuni politice. Finalitate culturală*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981.

Cărți vechi de istorie pe meleaguri oltenești[1]

dr. Marin TOMA

Începuturile vieții culturale în spațiul oltean se suprapun perioadei de organizare a vieții monahale datorată cuviosului Nicodim de la Tismana. Încă de atunci mânăstirile Olteniei sunt depozitarele multor manuscrise de carte religioasă provenită din lumea bizantină și, din secolul al XVI-lea, și din țările române. Rolul bibliotecilor mănăstirești în păstrarea acestor mărturii culturale medievale din țara noastră a fost evidențiat de-a lungul timpului de cercetători precum Mihail Kogălniceanu, Cezar Bolliac, Alexandru Odobescu, Nicolae Iorga, Ion Donat și nu în ultimul rând Dan Horia Mazilu. În secolul XIX în Oltenia au existat biblioteci particulare care au aparținut unor cunoscute familii boierești, cum au fost cele ale Argetoienilor, Glogovenilor și Otetelișenilor. Pe lângă acestea, mai sunt de menționat și bibliotecile constituite pentru a folosi elevilor școlilor publice din Craiova: Școala Obedeanu, Școala Centrală (actualul Colegiu Național „Carol I"), Școala de fete „Lazaro-Otetelișanu".

Majoritatea cărților care au aparținut acestor biblioteci, cât și colecțiilor oamenilor de cultură din Oltenia, se regăsesc astăzi în depozitele Muzeului Regional al Olteniei, Bibliotecii județene din Craiova, Colegiului Carol I, Arhivelor Naționale – filiala Dolj și Institutului de cercetări socio-umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor".

Cartea veche este prezentă în număr destul de mare, oferind celor interesați de istoria și evoluția ei un câmp extrem de larg de cercetare. Cartea este cea care arată modul în care societatea românească de la începutul secolului al XIX-lea își însușea noțiuni precum naționalism, libertate, democrație, republică și România. Iată însă și o parte a acestor lucrări de istorie păstrate astăzi în bibliotecile Craiovei:

1. *Trista întâmplare a cetății Dresda de la spargerea încoace a podului până la apărarea cetății* a apărut la Buda în Crăiasca tipografie a Universității Ungariei în anul 1814 și conține numai 24 de pagini scrise în limba română, cu caractere chirilice. Paginile sunt numerotate cu cifre arabe. Singurul exemplar găsit în Craiova aparține Muzeului Regional al Olteniei și mai păstrează doar paginile 15-24. Cartea cuprinde ex-librisul lui Grigore Otetelișanu și o însemnare a acestuia unde ni se spune că boierul craiovean a cumpărat lucrarea la 16 martie 1831 din București în schimbul unui leu.

2. *Plutarch nou sau pe scurt scrierea vieților celor mai vestiți bărbați și mueri a toate neamurilor, din cele mai vechi vremi până în vremile noastre, apărută în limba franțăzească de Petru Blanhard dată afară iar acum întâia pentru Nația Românească pre română tălmăcită și dată la lumină cu toată cheltuiala domnului Nicola Nicolau* a fost tipărită în două tomuri la Buda în anul 1819. Primul volum are 172 de pagini numerotate cu cifre arabe (singura excepție fiind pagina IV, numerotată cu cifră romană și este scris în limba română cu litere chirilice. Însemnările lucrării păstrate de muzeul craiovean dovedesc circulația acestui exemplar. El a aparținut inițial lui Hristodor C.: „Această carte este a mea a celui iscălit: 837: fevruarie: 11. Hristodor C.", pentru ca mai târziu să ajungă în posesia aceluiași G. Otetelișanu, al cărui ex-libris este prezent pe una din paginile volumului.

Scrierea conține un preambul prin care traducătorul dedică episcopului Gherasim cartea pe care o edita, semnând: „Preaumilita Slugă Nicolae Nicolau, român din Transilvania. Brașov 1819". Fiecare volum povestește viețile a 24 de mari personaje ale lumii. Primul conține date despre Homer, Licurg, Romulus, Pitagora, Solon, Esop, Leonidas, Pindar, Konfucius, Aristid, Temistocles, Miltiade, Euripid, Eschil, Sofocles, Aristofan, Socrate, Tucidides, Timon, Diogene, Pericle, Alcibiade, Platon, Xenofon, Epaminondas, Filip și Demostene. Fiecărui mare personaj numit i se alătură și un reper calendaristic care să ajute la situarea sa pe axa cronologică a istoriei.

De asemenea, traducătorul brașovean ne-a lăsat și o prezentare în scris a motivelor apariției acestei opere în spațiul românesc. Iată și conținutul introducerii sale:

„…Măcar că multe biografii, în părțile cele nemțești deosebi, și în comun la lumină au eșit, totuși încă de lipsă era, care mai cu (…) , mai lesne de priceput mai deplin, și mai cu plăcută arătare, viața și haracterul bărbaților și a muerilor celor mai vestiți de toate națiile, din vremnile

[1] Articolul de față este un rezumat al unei cercetări mai vaste, în special în biblioteca Muzeului de Istorie din Craiova. La elaborarea sa au fost consultate atât originalele din instituția amintită mai sus, cât și referirile la exemplarele acestor cărți făcute în bibliografia de specialitate: Ion Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche,* vol. III, București, 1912; Toma Rădulescu, Violeta Stănescu, *Carte veche românească din colecția Muzeului Olteniei Craiova*, Editura Info, Craiova, 2008; Aurelia Florescu, *Tezaur: carte veche românească: 1557-1830,* Editura Aius, Craiova, 2000.

cele mai vechi până în vremile cele de acuma, cu folos înaintea ochilor să o pună.

Folosul unei adunări ca aceasta nu e de a-l trece cu vederea: năravuri, lucruri şi socotinţe a multor aleşi oameni de toată starea se pun nouă înainte şi privind noi înlăuntrul fiinţei şi a tuturor stărilor, va fi pentru ştiinţa istoriei cea mai bună înainte gătire, şi ne va povăţui cătră cărarea cea dreaptă a înţelepciunii vieţii de acuma. Fieşte care bărbat cu asemenea folos tânărul şi bătrânul, negustoriul şi meşterul, filosoful şi diplomaticul la toate prescripţiile se vor zăbovi cele ce vrednice mult se va arăta şi de odată va învăţa de care greşale şi căi cu deaadinsul să se depărteze.

Drept aceea D. Peter Blanchard în lumea franţozească în anul 1803 în Paris în 4 tomuri au dat acest Plutarch la lumină. Însă şi atunci numai vieţile celor mai interesanţi bărbaţi au ales, care numai pentru franţozi folositoare ar fi au socotit, iară multe au trecut cu vederea. Întru această românească carte, sau adaos toţi cei lăsaţi şi vestiţi şi alţii carii până acum necunoscuţi încă au fost. Şi pentru ca iubitorii de ştiinţe cititori, precum cu desfătare cetesc viaţa celor aleşi bărbaţi aşa şi cu privirea chipului făpturei lor să se îndulcească, am adaos şi chipul cărui dintru aceşti bărbaţi, a căror viaţă aicea să scrie".

Cel de-al doilea volum cuprinde vieţile lui Alexandru cel Mare, Epicur, Regulus, Filopemen, Hanibal, Publius Scipio Africanul, Plautus, Terenţiu, Pompei, Marcus Tulius Cicero, Iulius Caesar, Marius, Augustus, Cato din Utina, Horaţiu, Virgiliu, Titus Livius, Plinius cel Bătrân, Titus, Plutarch, Marcus Aurelius, Mahomed, Carol cel Mare, Saladdin şi Matei Corvin.

Pe lângă aceste două volume, prezentate de noi mai sus, Muzeul Regional al Olteniei mai deţine două exemplare ale acestei lucrări, donaţii ale Elenei Nicolin şi Verăi Crăsnaru. Iată şi însemnările:

Vol. I: 1.„Această carte este a mea subtiscălita rămasă de la răposatul tatăl meu Ion G.G. Cernătescu. 1877 iunie în 22 Craiova. Dăruesc Muzeului Craiova această carte rămasă de la tata-mare, eu fiind fiica Elenii Dr. Roscovsky născută E. Ion Cernătescu";

2. „Această carte este a mea suptiscălitul. 1846 mai 3. Ioan G.G. Cernătescu";

Vol. II: „Această carte este a mea subtiscălita rămasă de la răposatul tatăl meu Ion G.G. Cernătescu. Anna Săulescu. Donez această carte Muzeului Regiunii Craiova Vera Al. Crăsnaru fiica Elenii Dr. Roscovsky născută Ioana G.G. Cernătescu. Craiova 17 august 1955".

3. *Starea de acum din oblăduirea Geograficească, Orăşenească şi politicească a Principatelor Valahiei şi a Moldovei după îngrijirile făcute de o lăcuire de ani cincisprezece, atât în Ţarigrad, cât şi în împărăţia turcească de Tomas Tornton englezul, sol fiind la Ţarigrad, tipărită la Paris în anul 1812 iar acu tălmăcită în limbă românească şi dată la tipariu spre cunoştiinţa neamurilor acestor doao Prinţipaturi de un român poftitoriu de îndreptarea necazurilor neamului românesc şi a sa luminare spre mărire şi buna fericire,* apărută la Buda, în Crăiasca tipografie a Universităţii Ungariei, în anul 1826.

Lucrarea este scrisă în limba română cu litere chirilice şi are 99 de pagini numerotate cu cifre arabe şi introducerea, scrisă pe 16 pagini numerotate cu cifre romane. Pe versoul foii de titlu se poate vedea rezoluţia de imprimare: „Budae die 18 August 1826. Imprimatur G. Petrovits m. p. Censor Librorum". Cartea se află în posesia Muzeului Olteniei, fiind o donaţie a aceluiaşi G. Otetelişanu.

4. *Scurtă apendice la istoria lui Petru Maior care prin adevărate mărturisiri a mai multor scriitori vechi, începutul românilor din romani adevăraţi a mai mare lumină îl pune, ţesută de Teodor Aaron la Buda cu tipariul K. Universităţii din Pesta, 1828.*

Cartea lui Teodor Aaron are 79 de pagini, numerotate cu cifre arabe (primele 15 nu sunt numerotate), şi este scrisă în limba română cu litere chirilice. Exemplarul cercetat de noi şi aflat în colecţia Muzeului Olteniei are două însemnări. Prima conţine ex-librisul lui G. Otetelişanu, iar cea de-a doua atestă că opera lui Aaron a fost cumpărată de boierul oltean din Bucureşti cu 4 lei şi jumătate la 16 martie 1831. La pagina 79 se poate observa rezoluţia de imprimare a lui Ioan Teodorovici: „Imprimatur. Pestini die 24-a Aprilis 1828. Joannes Theodorovits m.p.G.n.u.r. Parochus Pestiensis, Venerabilis Consistorii Assessor, et Librorum Valachicorum Int. R. Censor". Pe pagina verso a foii de titlu, autorul a prezentat sub formă de motto următoarele două expresii: „A istorii laudă cea mai mare e adevărul şi Omul e născut spre a face bine (M. Antoninus)".

5. *Însemnare a călătoriei mele Constantin Radovic din Goleşti făcută în anul 1824.1825.1826* – a apărut la Buda în Crăiasca Tipografie a Universităţii Ungariei în anul 1826. Cuprinde 237 de pagini numerotate cu cifre arabe, începând cu cea de-a cincisprezecea. Singura însemnare este ex-librisul lui G. Otetelişanu căruia i-a aparţinut. Pe coperta a doua se află o ştampilă de legătorie: „Legată în Atelierele Legătoriei de Cărţi ale Coop. «Arta decorativă» Craiova, Str. V. Roaită nr. 2." Exemplarul se încheie cu rezoluţia de imprimare: „Budae die Septemb. 1826. Imprimatur. G. Petrovits m. p. Librorum Censor". Dintre oraşele pe care boierul argeşean le descrie în opera sa putem enumera: Braşov, Sibiu, Turda, Belgrad, Cluj, Buda, Pesta, Viena, Belvedere, Baden, Veneţia, Padova, Verona, Brescia, Milano, Pavia, Cremona, München, Geneva etc.

6. Dionisie Fotino, *Istoria Daciei*. Lucrarea a apărut la Viena în trei volume, între anii 1818 şi 1819. Exemplarul

aflat la muzeu prezintă ex-librisul lui G. Oteteleşanu, indicaţie a faptului că s-a aflat în posesia sa. Volumul II, aflat în biblioteca muzeului, are 568 de pagini numerotate cu cifre arabe şi scrise în limba greacă, cu caracatere greceşti. Opera autorului grec se păstrează, completă la Colegiul „Carol I” din Craiova, unde a fost adusă de la Şcoala „Sf. Sava” din Bucureşti.

7. *Supplex Libellus Valachorum* a apărut la Cluj-Napoca în anul 1791, cuprinde 59 de pagini numerotate cu cifre arabe şi este scris în limba latină cu litere latine. Pagina de titlu are o gravură: alegoria unde este înfăţişată stema Transilvaniei cu cele şapte turnuri, iar ultima pagină are o vignetă ce reprezintă un înger care aşază o coroană de lauri pe capul unui copil. Singurul exemplar cunoscut în judeţul Dolj este deţinut de Muzeul Regional al Olteniei şi a aparţinut colecţiei Constantin Argetoianu.

SVPPLEX LIBELLVS
VALACHORVM
TRANSSILVANIÆ
CLAVDIOPOLI

8. *Istoria lui Numa Pompilie al doilea crauiu al Romei tălmăcită din limba franţuzească de dumnealui postelnicul Alexandru Beldiman şi dată şi în tipariu cu a dumisale cheltuială, spre podoaba limbii rumâneşti şi îndeletnicirea patrioţilor. În zilele prealuminatului nostru domn al Moldaviei Mihail Grigorie Şuţul voevod întru al doilea an al domniei înălţimii sale la anul 1820***.** Această operă îi aparţine scriitorului francez Jean Pierre Claris de Florian şi a apărut în traducerea poetului moldovean Alexandru Beldiman, în oraşul Iaşi, în două volume. Primul tom cuprinde 192 de pagini, în timp ce al doilea, 209, toate cu cifre arabe, dar cu multe greşeli de numerotare. Scrisă în limba română, cu caractere chirilice, cartea a aparţinut boierului Grigore Oteteleşanu, după cum o dovedeşte ex-librisul său, vizibil pe prima pagină. Ambele volume se pot găsi în colecţia Muzeului Olteniei.

9. *Prescurtarea istoriei universale tălmăcită după cea elinească în limba noastră românească şi închinată la iubitorul de niam, marele dvornic şi vistier al prinţipatului Valahiei Domn Mihail Dimitrie Ghica, cu a căruia osârdie şi cheltuială s-au tipărit spre trebuinţa şcoalelor noastre şi obştescul folos al neamului românesc de cuviosul igumen al mânăstirii Sfântului Ioan din Bucureşti chir Grigorie, tomu 2. Şi dată în tipar la privilegiata tipografie din Bucureşti supt eforia dumnealor boierilor Răducanu Clinceanul biv vel stolnic şi Dumitrache Topliceanul biv vel serdar***.**

Acest exemplar deţinut de biblioteca muzeului din Craiova cuprinde 236 de pagini (numerotate cu cifre arabe) şi este scris în limba română cu caractere chirilice. Autorul cărţii în limba greacă este Atanasie Staghiritul. Lucrarea, consultată şi de noi, are pe pagina a treia ex-librisul lui Grigore Oteteleşanu. În judeţul Dolj mai sunt cunoscute alte cinci exemplare ale acestei traduceri: la Arhivele Naţionale din Craiova, volumele I şi II, la Biblioteca „Aman”, volumul II şi alte două la Colegiul „Carol I” (vol. I-II), unde au ajuns de la Şcoala „Sf. Sava” din Bucureşti. Volumul IV al acestei lucrări se păstrează în două exemplare, unul la Colegiul „Carol I”, iar celălalt la Mitropolia Olteniei. Acesta din urmă, donat de I. Popescu-Cilieni din Craiova, conţine următoarea însemnare: „Dăruită mie de inginerul Sertis Emil profesor la Şcoala de Drumuri şi Poduri din Craiova. Prof. I. Popescu-Cilieni. 20 decembrie 1951”.

10. Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, a apărut la Buda, în 1812**.** Tipăritura, realizată pe 348 de pagini numerotate arab, este scrisă în română cu litere chirilice. Pe prima pagină observăm o compoziţie conţinând justiţia mărginită de doi porumbei şi încadrată cu ghirlande de flori şi frunze stilizate. Compoziţia nu este datată şi este semnată cu iniţialele F.G. La pagina 347 se găseşte o vignetă finală care înfăţişează o acvilă conturnată cu aripile deschise. Exemplarul, aflat la Muzeul din Craiova, prezintă un interes sporit datorită însemnările numeroase făcute pe paginile lui de către cititori, dintre care amintim: Atelcusu să numea Moldova; geţii au fost dachii; carpii sunt sânge sarmatic, lesta 26; bastarnii neam smetecec; râul Tira este Nistru; postrite şi predeneţite sunt sclavi ce se aflâ între Dunăre şi între Tisa; Panonia în care trăiesc ungurii să zicea Ţara Ungurească; cumanii au fost români; slavii, bulgarii, vlahii sau românii şi păstoriii romaneşti.

După cum s-a putut constata, majoritatea acestor lucrări sunt donaţii din partea familiilor boiereşti craiovene, în special inginerul Grigore Oteteleşanu şi magistratul Alexandru Aman. Din păcate, starea de conservare destul de precară în care se găsesc aceste cărţi împiedică mult studierea lor de către un specialist. Totuşi, părerea noastră este că singura şansă a acestor obiecte de patrimoniu este digitalizarea lor şi depozitarea în condiţiile cerute de importanţa lor.

Cercetările arheologice din așezarea aparținând aspectului cultural Brătești din localitatea Cotmeana, jud. Argeș

lect. univ. dr. C-tin Augustus BĂRBULESCU

În luna august a anului 2010 au debutat cercetările arheologice preventive în punctul Dulercea, satul Cotmeana, comuna Cotmeana, județul Argeş[1]. Pentru prima dată, această aşezare a putut fi identificată în anul 2004 în timpul unei cercetări efectuate pe cursul superior al pârâului Cotmeana.

Cercetarea inițială a avut drept scop identificarea pe unul dintre piemonții văii pârâului Cotmeana a unei aşezări preistorice, aflată în pericol din cauza torenților formați ca urmare a defrişărilor pădurii de pin şi foioase şi a vijeliilor. Urmele ceramice identificate la nivelul solului au permis pentru început stabilirea de către colectivul de cercetare a unei cronologii relative, care permite identificarea unui sit din perioada finală a neoeneoliticului. Situl este amplasat pe un promontoriu, la circa 540-550 m altitudine, aşa cum reiese din planul de situație şi ridicare topo Scara 1:500, făcut în luna iulie a anului 2011. Situl beneficiază de un amplasament natural care-i conferă o vizibilitate şi o deschidere pe trei direcții, fiind astfel apărat şi pe cale naturală. Diferența de nivel dintre nivelul văii pârâului Cotmeana şi altitudinea maximă este între 445 m şi 550 m ceea ce îngreunează accesul pe promontoriu pe trei laturi.

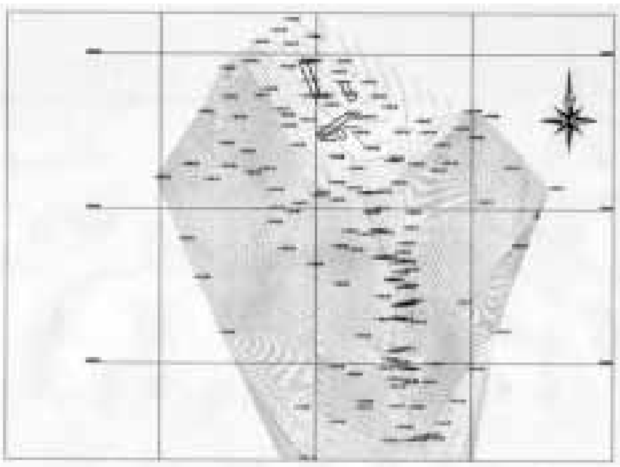

Fig. 1 ridicarea topo scara 1:500, planul săpăturilor, Cotmeana

În urma trasării a două secțiuni s-au putut observa următoarele:

Secțiunea A1 (L 10m, l 2m) este orientată paralel cu marginea de NV a promontoriului şi la 11 m de zona de cădere a terenului. După îndepărtarea zonei vegetale care are o grosime de 10-12 cm şi este formată din frunze, resturi vegetale şi rădăcini s-a putut identifica un strat brunroşcat de circa 10 cm în care, pe lângă resturile vegetale specifice unei păduri de pin şi foioase, s-au putut identifica urme sporadice de ceramică. Următorul strat a fost unul compact de culoare roşcată, cu urme de ceramică şi chirpici, dar care nu a permis identificarea vreunui complex arheologic sau identificarea oricărui tip de artefact.

Secțiunea S2 (L12, l 2 m) a fost deschisă la 28 m de S1, perpendicular pe S1. Această a doua secțiune din 2010 a putut permite, odată cu înlăturarea stratului vegetal (10 cm) şi a unui strat de putregai de pădure şi pământ amestecat cu resturi ceramice (10-12 cm), identificarea unui strat de circa 20 cm de resturi de chirpici, ceramică şi pământ de o consistență mai mare, reprezentând resturile unor locuințe. Cantitatea foarte mare de chirpici şi ceramică identificată în această secțiune a constituit elementul fundamental pentru care în vara anului 2011 s-a dorit reluarea cercetărilor în acest sit.

Campania din august 2011 a demonstrat că cercetarea din punctul Dulercea, localitatea Cotmeana, reprezintă un punct important din perspectiva completării unor descoperiri făcute în 1972 de către Ersilia Tudor, în punctul *Coasta Bisericii,* jud. Dâmbovița, localitatea Brăteşti, ceea ce a permis descoperirea unei aşezări post-gumelnițene care astăzi poartă denumirea localității mai sus menționate[2].

Cercetările din vara anului 2011

Secțiunea S3 (L4, l2) a fost deschisă perpendicular pe S2, astfel încât să ne permită continuarea cercetărilor în zona în care în decursul campaniei din august 2010 se identificaseră urmele unor locuințe. Odată cu înlăturarea stratului vegetal (cca 8-10 cm) şi a unui strat de pământ negru (cca 10 cm) s-a pătruns direct în stratul arheologic bogat în ceramică şi cu puternice urme de dărâmătură formate din chirpici. Stratul arheologic a avut o adâncime de până la 30-35 cm.

---

[1] Cercetările au fost efectuate în punctul Dulercea (com. Cotmeana, jud. Argeş) de un colectiv condus de lect. univ.dr. Constantin Bărbulescu (Universitatea din Piteşti) şi format din studenți ai disciplinei istorie: Andrei Robert, Nedelea Alina, Florea Codruț, Stamate Andrei, Stoica Nicolae, Stănilă Adrian, Ion Nicoleta, Voicu Adrian, Radu Adriana, Ivan Iulian, Fâscă Eduard.

[2] Ersilia, Tudor, *Un aspect cultural post-gumelnițean descoperit în zona de dealuri a Munteniei (săpăturile de la Brăteşti Coasta Bisericii, jud. Dâmbovița)*, în SCIVA, 28, 1977, 1, p. 37-53; Idem, *O descoperire de tip Brăteşti în zona Bucureştilor, în* SCIVA, 35, 1984, 2, p. 184-188.

Fig. 2 tortiță de vas – formă rotundă (S3)

Fig. 3 tortiță de vas – de tipul unei apucători – forma capului bovideu (S3)

Fig. 4 – 6 tortițe de vas, formă rotundă (S3)

Au putut fi identificate numeroase fragmente ceramice de la vase ceramice, două vârfuri de săgeată confecționate din silex (păstrate în condiții bune), o statuetă antropomorfă feminină de culoare roşiatică, numeroşi bolovani de mari dimensiuni. Stratul arheologic a pus în evidență urme puternice de arsură, bucăți de cărbune de dimensiuni mari (cca 20 × 15 cm) şi a relevat urmele unor structuri de locuire de suprafață.

Secțiunea S4 (L6, l2) a fost deschisă în zona centrală a promontoriului şi a pus în evidență acelaşi tip de descoperiri: urme ale unor locuințe de suprafață, dovadă fiind bucățile de chirpici de mari dimensiuni, cărbunii şi ceramica aflată în cantitate mare. Această secțiune a pus în evidență un nou fragment de săgeată confecționată tot din silex şi înainte de deschiderea propriu zisă în stratul vegetal fost identificată fragmentar o altă statuetă antropomorfă din lut, de culoare brun-roşcată, mai puțin finisată decât cea descoperită în S3.

Ceramica descoperită pe parcursul celor două campanii (august 2010 şi august 2011) se încadrează în tipologia descrisă în aşezările de la Brăteşti, jud. Dâmbovița şi de lângă Bucureşti. Întâlnim o ceramică de culoare brunroşiatică, cu o pastă în care regăsim ca degresanți nisip şi paie, cu o ardere în anumite cazuri precară, cu un finisaj care în anumite cazuri aminteşte de o perioadă de tranziție. De asemenea, există două tipuri de ceramică: o ceramică mai bine arsă şi modelată cu mare atenție, având o pastă în care regăsim nisip foarte fin şi o ceramică grosieră prost arsă şi cu un conținut foarte mare de pietricele şi paie. S-au putut identifica numeroase tipuri de tortițe de la cele de mici dimensiuni până la cele mai mari sau de tipul unor proeminențe alungite, proeminențe rotunde şi perforate. De altfel, acest tip de comunități de la sfârşitul neoeneoliticului sunt rezultatul unei retrageri a populațiilor de tip gumelnița din zona de câmpie spre zona teraselor înalte sau a dealurilor subcarpatice[3].

Fig. 5 tortiță de vas de tip bumb – perforat (S2)

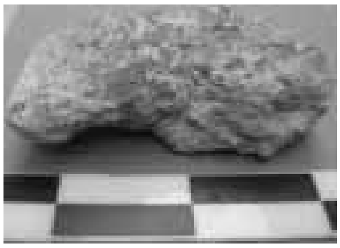

Fig. 6 bucată de chirpici cu urme de arsură (S3)

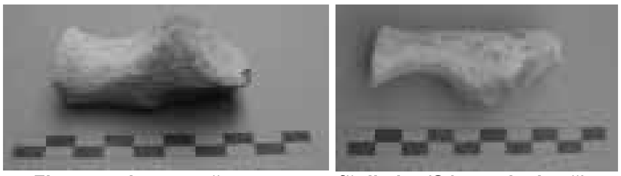

Fig. 7a – 7b statuetă antropomorfă din lut (S4 – periegheză)

Cercetările vor continua pe parcursul campaniilor viitoare pentru a se încerca delimitarea perimetrului aşezării şi pentru o mai bună documentare cu privire la viața comunităților aparținând acestui grup cultural.

---

[3] Petre Roman, *Modificări în structura etno-culturală a Europei de sud-est în eneoliticul târziu, în SCIVA, 32, 1981, 2, p. 241-246;* Idem, *Das chronologische Verhältnis zwischen Ezero und Troja im Lichte der nordbalkanieschen Forschungen*, Thraco-Dacica, 13, 1-2, p. 25-34; Ersilia, Tudor, *Die Gruppe Brăteşti,* Dacia N.S., 22, 1978, p. 73-86.

Monumente ale eroilor din comuna Căldăraru

prof. Elena ȘTEFĂNICĂ

La marginea județului Argeş, aproape de granița cu județul Teleorman, revendicându-şi atât rădăcini teleormănene, cât şi argeşene, se află comuna Căldăraru. Altădată o comună populată, cu mulți tineri care participau la istoria cea mare, jertfindu-se pentru țara lor… Astăzi, o comună aproape pustie, cu o populație compusă aproape exclusiv din bunici şi străbunici şi care se animă doar în vacanțele de vară… Şi totuşi, puținele vestigii existente amintesc despre alte vremuri…

Astfel, în comuna Căldăraru există trei monumente ale eroilor. Două dintre acestea se găsesc în satul Căldăraru, iar al treilea se află în satul Strâmbeni.

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial din fața Bisericii din Căldăraru, inaugurat la 15 iunie 1941

Cel mai vechi monument este situat în fața bisericii din satul Căldăraru şi a fost dezvelit la data de 15 iunie 1941. Inițiativa ridicării unui astfel de monument pentru eroii din Războiul de Reîntregire Națională a aparținut învățătorului Ioan Ştefan care a reuşit să strângă suma de 50.112 lei numai de la locuitorii satului Căldăraru. Monumentul a fost comandat la Câmpulung Muscel în anul 1939, fiind executat din piatră. A fost adus în comuna Căldăraru de localnicii Țăpuru Badea şi Ilie Ursan, iar banii transportului au fost plătiți de negustorul din comună Ilie Avram[1].

Monumentul este înalt de aproximativ trei metri, având în vârf o cruce din piatră. Pe frontispiciul celor patru laturi ale acestuia sunt gravate numele localităților şi regiunilor unde au luptat şi unde s-au jertfit fiii comunei în Războiul de Reîntregire (1916-1919), respectiv Olt, Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz.

În partea centrală a monumentului, situată spre drum (spre vest), se află gravat un soldat echipat pentru război, cu arma în mână, gata de acțiune. Sub acest ostaş, pe o placă din piatră, este situat următorul mesaj: *Comuna Căldăraru recunoscătoare fiilor săi morți pe câmpul de luptă pentru întregirea neamului 1916-1919.* Sub acesta sunt imortalizate numele eroilor căldăreni, 29 de bărbați, sergenți, caporali sau simpli soldați care şi-au adus jertfa supremă pentru făurirea României Mari.

După războiul din 1941-1945, pe acelaşi monument au fost adăugate şi numele eroilor din cel de-Al Doilea Război Mondial, imortalizate pe o placă din marmură, pe latura nordică a monumentului, respectiv 27 de jertfe pentru apărarea țării.

Pe latura de est a monumentului, înspre biserică, pe o placă din marmură, sunt gravate numele principalilor inițiatori ai ridicării unui astfel de edificiu de aducere-aminte şi de cinstire. Pe placa de marmură sunt incrustate următoarele cuvinte: *Ilie Gh. Avram, preşedinte, sub a căruia inițiativă, stăruință şi contribuție principală s-a ridicat acest monument în anul 1941.* Gravate direct pe piatra monumentului sunt numele oficialităților care s-au implicat în construirea lăcaşului de comemorare: *Preotul Vasile Nănescu 1917-1965 şi învățătorii Ioan Ştefănescu şi Ioan Georgescu.*

În anii 1950-1960, la începutul lunii mai, după slujba de la biserică dedicată eroilor, familiile care aveau morți pe front organizau un parastas (pomană) în fața bisericii, la care participa tot satul. De asemenea, în ziua de 9 mai, înainte de 1990, învățătorii din sat veneau cu elevii la monument şi sărbătoreau „Ziua eroilor”, intonând cântece precum: „Imnul eroilor”, „Tricolorul” ş.a[2].

---

[1] Aceste informații au fost preluate din *Lucrarea pentru obținerea gradului didactic I* a doamnei profesoare – azi, la pensie – Dinu Florica, o fiică a satului Căldăraru, care şi-a realizat monografia comunei natale în anul 1985, sub îndrumarea prof. univ. dr. doc. Titu Georgescu, p. 84-85. Din păcate, nici până astăzi nu s-a publicat *Monografia comunei Căldăraru*, deşi aceasta există, fiind opera de o viață a doamnei profesoare de istorie Dinu Florica. În culegerea de date despre istoria mai recentă sau mai îndepărtată a satului Strâmbeni o contribuție deosebită o au domnişoarele profesoare Radu Virginica şi Radu Veronica.

[2] Ibidem.

Al doilea monument din satul Căldăraru este de dată recentă, fiind ridicat în iulie 1994, situat în faţa Primăriei. Pe un soclu din piatră, înalt tot de aproximativ trei metri, se află un vultur cu aripile desfăcute. Pe latura dinspre sud a monumentului, situată spre strada principală a satului, sunt plăci de marmură pe care sunt gravate numele veteranilor din Al Doilea Război Mondial din satul Căldăraru, iar pe latura dinspre vest sunt amintite numele veteranilor din satul Burdea, al treilea din comună. Pe faţa principală a monumentului, sub plăcile albe de marmură pe care sunt încrustate numele veteranilor din satul Căldăraru, a fost adăugată o placă de marmură roz pe care sunt gravaţi anii 1941 şi 1945, o frunză de stejar, o cască de război şi două arme încrucişate. Pe soclul monumentului se află şi un obuz. Vulturul este aşezat pe propriul soclu, pe care este scris „Căldăraru", sub care se găseşte capitelul monumentului, decorat cu motive vegetale.

Monumentul din faţa Primăriei Căldăraru, ridicat în iulie 1994

Monumentul a fost executat de un localnic, Virgil Antonescu, iar printre donatorii principali s-au numărat Neamu Ion şi Constantin Alexandrina, cum se menţionează pe monument, pe laturile vestice şi nordice.

Al treilea monument dedicat eroilor din comuna Căldăraru se găseşte în satul Strâmbeni, în faţa magazinului din centrul satului, în apropierea Şcolii cu clasele I-VIII şi a Căminului Cultural. Monumentul este poziţionat sud-nord, cu faţa principală spre sud, spre drumul din centrul satului. Acesta reprezintă un vultur de bronz, cu aripile amplu desfăcute şi cu capul întors spre vest, ridicat pe un soclu de piatră. Înălţimea monumentului este de circa 2,5 metri.

Pe latura dinspre sud sunt adăugate plăci de marmură albă pe care sunt incrustate numele localităţii Strâmbeni şi următoarele cuvinte*: Glorie ostaşilor români din satul Strâmbeni care au luptat în Războiul din anii 1941-1945. Veteranii.* Sub acestea, sunt menţionate numele celor 81 de veterani de aici. Într-un registru separat, aproape de soclul monumentului, pe plăci de marmură albă, sunt trecute numele celor 24 de *decedaţi pe front*, la care se adaugă şi numele a doi localnici care au murit în timpul stagiului militar din anii războiului, la frageda vârstă de 20 de ani. Astfel, satul Strâmbeni a trimis pe fronturile celui de Al Doilea Război Mondial 107 bărbaţi – 26 dintre aceştia nu s-au mai întors niciodată.

Monumentul din satul Strâmbeni, înălţat la data de 10.XI.1995

Pe latura dinspre nord, aproape de soclu, pe o altă placă de marmură albă, este făcută următoarea menţiune: *Recunoştinţă veşnică eroilor care au luptat în războaiele din 1916-1918, 1877-1878 şi tuturor care s-au jertfit pentru patrie.* După cum se observă, monumentul este ridicat de veteranii din Al Doilea Război Mondial, dar este dedicat tuturor eroilor. Pe aceeaşi placă se precizează data ridicării şi iniţiatorii, cu următoarele cuvinte: *Acest monument s-a înălţat la data de 10.XI.1995 prin contribuţia veteranilor şi a urmaşilor eroilor. Vulturul a fost donat de Manga Ion, Oprică Ion – Strâmbeni, 1995. Fondatori: Manga R. Ion, Florea D. Ion, Cristina R. Ion, Popescu, Ghinea, Lambă.*

Istoria comunei este mult mai veche şi momentele intersectării evenimentelor majore din istoria umanităţii, a ţării, cu cele ale destinelor oamenilor din acest colţ de lume sunt numeroase. Este nevoie însă ca acestea să fie scoase la lumină şi dăruite tinerelor generaţii, mai ales celor care-şi trag obârşia de pe aceste meleaguri, pentru a nu li se pierde rădăcinile.

Romanitate şi naționalism în opera lui Naum Râmniceanu

prof. Marius CHIVA

Naum Râmniceanu s-a născut pe 27 noiembrie 1764 în satul Corbi din județul Argeş. Părinții săi locuiseră înainte în satul Jivna, de lângă Sibiu. Potrivit mărturiilor cărturarului român, bunicul său fusese militar, iar tatăl lui preot. Naum a devenit călugăr la vârsta de 15 ani şi a studiat cu eruditul arhiereu Filaret, care, ajuns episcop de Râmnic, l-a luat cu el pe tânărul patriot român. Mulți ani, Naum a stat la Hurez, unde a învățat cu egumenul de acolo. În urma atâtor ani de studiu în preajma unor oameni foarte luminați, excelenți cunoscători ai limbii greceşti, Naum a ajuns să deprindă limba lui Homer. În timpul războiului din 1788-1792, el se refugiază în Transilvania.

Statuia lui Naum Râmniceanu din com. Corbi-jud. Argeş[1]

Întors în țară, îndeplineşte funcția de protosinghel şi de dascăl la şcoala bisericii „Sf. Ecaterina din Bucureşti", iar mai apoi egumen la mânăstirea „Sf. Apostoli" din Bucureşti. Din 1833, Naum se retrage la Cernica, unde va rămâne până la sfârşitul vieții[2].

În unele din scrierile sale, Naum Râmniceanu a încercat să opună legendelor greceşti, sursa patriotismului fanariot, istoria vitejilor daci şi a cuceritorilor romani, strămoşi şi unii şi alții ai poporului român. Naum ne descrie cum dacii sunt cuceriți de armatele puternice ale împăratului Traian. Procesul de etnogeneză, atât de disputat şi de discutat în anumite cercuri politice şi ştiințifice este rezumat admirabil de călugărul român în numai patru cuvinte: „*Dacii romanizază, Romanii dacizază*". Naum precizează şi pe colonii lui Traian şi localizează, citându-l pe Meletie, antica Sarmizegetusa în apropierea Mureşului. Dacă numele de români are ca origine pe cel al Romei, în opinia scriitorului român cel de vlah se datorează numelui dat de europeni italienilor: volohi. Iată şi textul cărturarului român:

„Rădăcina Românilor este Roma, dar altuită cu DACI. Foarte bravi erau Dacii în resbelele cu Romanii; dar s-au învins de armele Cesarului Traian. Dacii romaizază, Romanii dacizază. Dacă ne vei numi pe noi Romani, ai mărturie, limba, iar dacă de ne vei zice Daci, şi sângele şi limba. în parte (mărturiseşte). Dacă ne numim Romani, ne numim de la numele Romei. Suntem colonii de a lui Traian, dupre însuşi a sa mărturie în inscripția Zarmei, politie regală, a regelui Decebal, care nu era departe de Mureş. (Meletie.Geogr.). Iar dacă ne numim şi Vlahi, este denumire Italică; căci pe Italieni s-a deprins a-i numi Europa Volohi. Roma fiind. în Italia, nu este denumirea îndepărtată. Iar Daci de la Dacia, clironomia noastră (Meletie. Geogr.). Ne numim şi Munteni, nu după opinia unora, că Aluta este causa, ci denumirea de Munteni de la munți".

Naum Râmniceanu afirmă că, odată cu trecerea timpului, capitalele Țării Româneşti au fost Câmpulung-Muscel, Curtea de Argeş, Târgovişte şi Bucureşti. El îi menționează pe legendarii Petru şi Asan pe care îi consideră conducătorii unei formațiuni statale având capitala la Craiova. Lipsa unor dovezi concludente face dificilă ana-

[1] http://www.bjarges.ro/statuia-lui-naum-ramniceanu-corbi-jud-arges/

[2] Despre Naum Râmniceanu şi opera sa a scris Constantin Erbiceanu în lucrarea sa *Cronicari greci carii au scris despre români în epoca fanariotă,* lucrare apărută în Bucureşti la Tipografia Cărților Bisericeşti în 1888. Autorul a făcut o prezentare detaliată a vieții teologului şi istoricului român în paginile XLI-LXVI unde ne prezintă şi operele care ni s-au păstrat şi poeziile lui Naum despre zavera din 1821 (scrierile lui Naum sunt elaborate în limba greacă). *Despre originea românilor* este tradusă de Erbiceanu în lucrarea sa şi poate fi găsită la paginile 235-258.

lizarea unei asemenea informații. Domnitorii valahi au fost numiți, în opinia lui Naum, care de altfel este una corectă, despoți de către bizantini, voievozi de către polonezi, gospodari de către bulgari. Dar în finalul argumentării sale, cronicarul român amintește că și moldovenii și dacii, cum îi numește el pe valahi, sunt cu toții români și sunt parte a aceluiași popor:

„Lângă confinii fiind capitala Egemonilor de la început și a celor mai noi. Mai întâiu în Câmpul-Lung, al doilea în Argeș, al treilea în Târgoviște și acum în București. Ori ce denumire deci să ia de la cel mai însemnat. Unde era Aluta altă-dată, era capitala cea mai însemnată a Banului. Nici Asan, nici Petru, vechii despoți ai Craiovei, n-aveau vreo autoritate, după ordinea de stăpânire (Nichifor. Cronol. Comp. Cantacuzin). Iar Domnitorii Valahiei, ai Daciei noastre, se numiau Despoți de cătră Impărații Romei ai Constăntinopolului, iar de cătră Leși Voevozi, Gospodari de cătră Bulgari, dupre cum zice Meletie al Atenei (Melet. Geogr.). Deci cu toții îndecomun suntem Romani, de și unii erau Mysi (din Mysia); confrați cu noi sunt și Moldovenii împreună cu Dacii.”.

Pentru Naum, românii au la origine două popoare demne de lauda Europei, romanii, pe care îi numește domni ai universului și dacii despre a căror bărbăție este luat drept martor istoricul grec Herodot. Pătrunderea civilizației Romei care dovedea o noblețe strălucită până în munții Asiei și în sfânta Palestină este amintită și de istoricul nostru. Pentru el, distrugerea statului evreu de către romani a însemnat și pecetluirea sorții acestora din urmă. Pedeapsa a venit prin intermediul religiei creștine care a schimbat ordinea politică și socială a Europei. Creștinismul a pătruns în Dacia prin intermediul Romei, contribuind la formarea poporului român:

„Vei afla, dacă vei cerceta pe Romani de la început, gloria a toată Europa și Domni ai Universului (Lucian 2). Tot apusul și răsăritul s-au umplut de edificii mărețe și în politii și în munți și în sfânta Plaestina. Cine a început a face în lume și Sinoade Ecumenice ? economisindu-se în noi sământa ortodoxiei. Binevoind Dumnezeu prin, prin sudoarea Corifeilor s-au predicat în Roma începutul creștinismului. I-a salvat, ca sământa lui Noe, de potopul general; zic de eroarea Apusului până astăzi. Pentru că a zis Pavel în formă de profeție: „Nu te sumeție politie ai teamă de Dumnezeu” (Rom. 11). Dacă după natura ramurilor (popoarelor) n-a cruțat pe Evrei, nu cumva să nu te cruțe nici pe tine cetate, pentru că și pe tine te va sfărâma. Prin Providența divină au venit (creștinismul) din Roma în Dacia, și vei afla nu mică glorie la amândouă popoarele. La cei din Roma o nobleță strălucită, la Daci politii și cetățeni nu puțini. Regele nostru Decebal a lăsat pământul nostru Romanilor. Cu colonisarea lui s-au așezat orașe, cu Roma i s-a dat șeful. Pre sclavi (li s-a dat) celor nobili spre vecinic serviciu, iar pământul Romanilor și Dacilor liberi. Urma dar a se contopi aceste două neamuri în unul, Romanii cu Dacii, nu însă cu un neam nevrednic. Și Erodot între alții îți va spune bărbăția Dacilor, pentru că și plătea Cesarul de mai înainte Dacilor”.

Pământul Daciei, și implicit al urmașilor ei, românii, este de la Pont la Tisa, după cum ne scrie Naum Râmniceanu. Astfel, pentru călugărul român, Transilvania, Moldova, Dobrogea și Țara Românească erau în întregime teritorii românești. Invaziile, în număr de trei, care au urmat de-a lungul a cinci sute de ani de la colonizarea Daciei în timpul lui Traian, au slăbit organizarea statală a românilor. Aceasta se va reface sub influența bulgară în Oltenia și mai apoi în Câmpulung prin descălecatul voievodului Negru-Vodă. Naum speră ca și alți patrioți daci să-i urmeze îndemnul istoriografic și să prezinte frumoasa și bogata istorie a românilor, spre fala lor și spre cunoașterea Europei:

„Originea Dacilor este de la împărtășirea popoarelor, pământul Daciei este de la Pont până la Tis. După colonisarea Ulpiană, de la Traian al Romei în răstimp cam de cinci sute de ani; în pământul Patriei a avut loc trei invaziuni; iar după a treia invasiune avem Patria; cucerindu-se pământul Patriei de către popoare, a rămas patriotii sub stăpânire străină; împrăștiindu-se fiecare, unde a putut să-și plece capul și să trăiască. Unii afară în Mysia, deși se strămutară mai înainte, iar alții înlăuntrul Patriei supunându-se străinilor în jurul capitalei lui Decebal și în Maramureș. Deși aceștia erau în Patrie, cu toate acestea în numele de Daci era în mare tăcere și fără nicio autoritate (stăpânire). După ce s-au botezat Bulgarii în masă ,ca un cărbune acoperit, cu voința lui Dumnezeu, mai întâi a apărut neamul Românilor la Severin, unde a înființat și o mică reședință de Ban în Cerneț, apoi în Strehaia și în urmă în Craiova. Luând dar ereditatea în patria Daciei s-a făcut un bun început a stăpânirii Dacilor (Diferiti istorici. Meletie Geogr. Compar. Cantacuzin). Împreună cu Daci a venit în valahia Domnia prin Negru Voevod cel dintâi principe al nostru. (Se cuvinea orașului lui Decebal aproape în sânurile lui să slaveze sământa noleței, spre a da la timp stăpânirea fiilor ei, care era răpită de barbari arbitrar și cu nedreptul, și să alunge pe străini. Vezi Cantacuzin). Deci atunci nobilii au adus cu ei mulțime de servi și mai mulți încă liberi pentru popularea Daciei. Din Dacia au luat ereditatea în Dacia, pe care o avea de la început și înainte de invasiune. A răscumpărat pământul patriei de a doua oară cu sânge. Nu o dată și de două ori prin resbele, ci iarăși și adese, spre gloria fiilor ei,a boierilor noștri.

Fala patrioților este răscumpărarea pământului lor. Cu aceştia mă connumăr şi eu ca Dac şi patriot şi cu neamul şi cu limba. Şi cu inima şi cu zelul, şi cu fapta şi cu ostenelele şi cu sudori necruțate. Dea domnul ca toți să fie astfel, dupre cum eu cu activitatea".

Limba română vorbită în secolul XIX este din punct de vedere etimologic, aşa cum ilustrează Naum, structurată în zece părți: patru latine, două italiene, două dace, o parte şi jumătate slave, prin influența bulgarilor şi sârbilor, iar ultima jumătate fiind cea a neologismelor, majoritatea folosite în comerț. Cărturarul român ne spune că Decebal era un titlu acordat fiecărui rege dac, asemenea faraonului egiptean. Pentru istoricul român, stema Țării Româneşti are o dublă proveniență: leii aparțin stemei regale dace, iar corbul se datorează lui Negru-Vodă:

„Astfel fiind lucrurile omeneşti, să vorbim în scurt şi despre neamul şi limba dacilor. Avem adevărata dovadă, că neamul nostru se derivă din două neamuri şi din latini şi din Itali cea ce se socoteşte un simgur neam, şi din Daci, din vechime ereditari ai Daciei. Iar limba Dacilor celor de acum, divizată în zece părți, prin o observare scrupuloasă aflăm că patru părția limbei sunt latine, două părți italiene, deşi corupte, două părți a vechilor Daci, corupte şi acestea prin cele de mai sus; o pate şi jumătate din limba Bulgarilor şi Serbilor, din o continuă învățătură a cărții lor şi a contactului, coruptă şi aceasta; iar jumătate de parte constând din diferite limbi, mai ales în numirile străine a comerțului. Iar dacă voieşti a asculta ceva şi despre regii noştri, să ştii, că dupre cum cei din Egipet se numiau Faraon, aseminea şi Regii Dacilor se numiau Decebal, a cărui stemă regală ne-a conservat-o cei doi lei de acum de pe stema Domnitorului. Pentru că corbul predominează de la cel mai întâi şi mai mare şi principe independent, părinte al Patriei noastre, voevodul Radu Negru".

Lucrarea lui Naum „*Despre originea românilor*" este rodul convingerilor naționale pe care scriitorul şi le-a însuşit şi pe care le vrea trecute pe foaie spre folosul tuturor românilor. Titlurile subcapitolelor sale au denumiri ca: „*Laudă neamului românilor*", „*Bravurile neamului romanilor*", „*Întâmplările neamului Dacilor*", „*Lauda Patriei*", „*Bucurie patrioților din toată Dacia*".

Interesantă pentru concepția lui Naum Râmniceanu este lucrarea „*Adunarea hronologiei domnilor țării noastre*". În prologul lucrării, Naum reia teza latinității poporului român. Multe dintre ideile sale se regăsesc în opera „*Despre originea românilor*". Cronicarul descrie Europa ca pe o femeie cu capul în Spania şi brațele în Italia şi Anglia. Românii „*s-au aşezat pre îmbrăcămintea hainelor ei, unde până acum să umbrează de dumnezeescul dar*"[3]. Pentru Naum, uniații, calvinii, luteranii şi papistaşii sunt eretici, singura religie adevărată fiind cea pravoslavnică ortodoxă. Pentru a demonstra caracterul latin al limbii române, Naum citează cuvinte precum *acva*, *panis*, *vinus*, *bonus*, *sanus*, *amarus*, *dulcis*, fără a uita să menționeze influența elementului slav conținut de cuvinte ca *slăvit*, *blagoslovit*, *milostiv*.

Pentru cărturarul de la Râmnic, războaiele dacilor cu Imperiul Roman s-au încheiat cu decapitarea regelui Decebal, al cărui cap a fost trimis la Roma. Armatele lui Traian ar fi descălecat la Romanați, de unde ar proveni şi numele județului, iar împăratul Traian ar fi dat numele Transilvania ținutului de peste munți, nume care ar însemna: „*încungiurat de păduri preste toate părțile*".

Prin amestecul dacilor cu populația romană, limba dacilor, asemănătoare cu cea a tătarilor, după spusele lui Naum, a dispărut. Cronicarul susține continuitatea dacoromanilor pe teritoriul României de astăzi:

„*O, patrioții noştri niciodată n-au işit din hotarăle patriei noastre, Dachiei, carea din Marea Neagră începându-se, precum am arătat, şi până în apa Tisa întinzându-se, coprinde în mijlocul acestei părți Transilvania, Banatul, ținuturile Craiovei, Țara Românească şi Moldova. Încât dintr-aceste hotare ale patriei noastre, Dachiei, niciodată fără numai când o parte a aceştii patrie să călca şi să strica de vrăjmaşi, să trăgea lăcuitorii în sus l-altă parte a patriei, unde putea să trăiască mai cu linişte, larg fiind pământul nostru, şi munții în mijloc având şi bun de scăpare în vremi de primejdie fiind.. .Acestea sunt răspunsurile noastre pentru moştenirea patriei noastre şi pentru limba neamului nostru celui romanicesc, carele priimind întru sine şi împreunarea seminții dachiceşti, carea s-au rumânit -precum s-au zis-, n-au lipsit din strămoşasca noastră patriie stăpânind-o, nici va lipsi de a sta împotriva tuturor vrăjmaşilor până când va sta lumea...*".

Naum Râmniceanu este un conservator, dar şi un observator exact al realităților contemporane lui. Naum notează cu precizie elementele legate de latinitatea românilor, faptele fiindu-i atât de evidente încât nu le suprapune unui sentiment național de răzvrătire. Singura lui revoltă este pricinuită de administrația grecească a bisericii, unde el este nedreptățit în mai multe rânduri.

[3] A se vedea şi Al. Piru, *Istoria literaturii române de la origini până la 1830,* Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1977, p. 553-554.

Constantin Noica – un filosof în Argeş

lect. dr. Marius ANDREESCU

I. Argument

Orice încercare, oricât de modestă ar fi, precum şi cea de faţă, de a evoca şi evidenţia personalitatea marelui filosof şi implicit ideile acestuia, este sortită să rămână într-o sferă a neîmplinirii, deoarece cuvintele interpretului, oricât de inspirate ar fi, nu reprezintă decât un simplu comentariu adăugat, în unele cazuri chiar cu lipsă de pietate şi inspiraţie la conştiinţa şi opera marelui gânditor.

Cu toate acestea, există o umbră de legitimitate a unei astfel de încercări, deoarece suntem datori ca în spaţiul social şi cultural în care ne manifestăm să permanentizăm prin modestele noastre rânduri geniul cultural al lui Constantin Noica. Permanenţa spirituală nu se confundă întotdeauna cu eternitatea. Rostul unei evocări sau încercări în marginea filosofiei maestrului este acela de a contribui la realizarea unui prezent continuu în conştiinţa individuală, dar şi în conştiinţa socială a creaţiei sale. Evident, creaţia există în primul rând prin creatorul ei şi totodată, opera este aceea care are rolul de a-l mărturisi pe cel care a adus-o la existenţă. Noi, ceilalţi, avem datoria de a ne aminti şi de a reaminti existenţa acestui adevăr prin încercări cu caracter evocator ale persoanei şi personalităţii aceluia care este considerat de mulţi, pe drept cuvânt, ca fiind unul dintre ultimii creatori de sistem filosofic nu numai în spaţiul cultural românesc, dar şi în plan european.

Noica rămâne o permanenţă în conştiinţa individuală a celui care este preocupat de fapte ale culturii, dar şi în conştiinţa socială nu numai prin creaţia sa filosofică, dar şi prin implicarea sa în formarea de conştiinţe individuale, culturale. Deşi nu a avut o activitate didactică propriu-zisă, Noica rămâne totuşi un mare pedagog al culturii şi un formator de caractere în spiritul autentic al valorilor. Şcoala de la Păltiniş, al cărui promotor este, stă mărturie în acest sens. Noica a fost un căutător de valori, un persuasiv spirit cultural care s-a implicat în orice formă de manifestare a valorii. Strict vorbind, Noica va rămâne in istoria culturii româneşti cu „un rest” mai cuprinzător şi profund decât operele întregi ale multor specialişti. Primul care recunoaşte valoarea dramaturgiei lui Blaga este Constantin Noica. Tot el este cel care din cheltuială proprie, în anii târzii, la Păltiniş, a tradus din opera lui Blaga în franceză, germană şi spaniolă şi a depus eforturi în vederea publicării ei la prestigioase edituri occidentale. Noica este acela care a mărturisit despre Eminescu, numindu-l omul deplin al culturii româneşti. Dar nu a fost singurul pe care marele filosof l-a transpus în propria creaţie. A mărturisit despre Brâncuşi, Enescu, Grigore Moisil, Petru Comarnescu, Dimitrie Cantemir, Athanase Joja sau Ştefan Lupaşcu. Scopul pentru care a întreprins o astfel de acţiune vastă a fost acela de a impune nume româneşti în circuitul cultural european şi românesc prin acest fapt. Cu greu a acceptat, după ani de refuz, premiul Herder, tocmai în vederea obţinerii de fonduri pentru a face posibilă editarea unor opere esenţiale ale culturii române.

Prin urmare, nu te poţi raporta la creaţia sa exclusiv contemplativ sau teoretic fără a lua în considerare activismul cultural al marelui filosof. De altfel, însuşi Noica spune răspicat acest lucru răspunzând celor care îl acuzau că nu caută adevărul: „Vai de cei care caută aşezarea în ceva ce curge. ... Adevărul e orizont mişcător ... nu ţintesc către adevăr ca dat (ca în budismul zen), ci înaintez cu el cu tot” (Constantin Noica, „Carte de înţelepciune”). Orice analiză a operei filosofului de la Păltiniş este datoare a evidenţia procesualitatea, devenirea în cunoaştere, dar şi ca dimensiune ontologică în raport de care pot fi înţelese adevărul şi orice valoare.

Am întreprins această încercare pentru a sublinia o realitate istorică: aproape zece ani, Constantin Noica a fost un locuitor al ţinuturilor argeşene, i-adevărat fără voia sa, însă oraşul Câmpulung în care a vieţuit a fost cel puţin un spaţiu geografic pe care Constantin Noica l-a înnobilat cu prezenţa şi activitatea sa. Dimensiunile istoriei sunt multiple; una dintre ele este istoria filosofiei care trebuie înţeleasă din perspectiva trecutului care se deschide în contemporaneitate şi poartă germenii viitorului. De aceea, istoria, inclusiv în componenta sa filosofică, nu este istoricitate care înseamnă subordonarea omului faţă de un trecut, pe care oricum nu îl poate controla, ci „progres în conştiinţa libertăţii” (Hegel) sau, cum spune Noica: „închidere care se deschide”.

Îmi asum modesta legitimitate de a încerca a spune câteva cuvinte despre Constantin Noica, şi pentru că l-am cunoscut pe marele filosof în timpul studiilor mele studenţeşti de la Sibiu. În anii ,80, Noica era o prezenţă activă nu numai în atmosfera Păltinişului, dar şi a Sibiului, mai ales prin încercarea sa de a determina Biblioteca ASTRA să faximilizeze caietele lui Eminescu, sau de a găsi „22 de tineri” a căror existenţă să devină una pur culturală, pentru ca din rândul lor să se formeze geniile ce ar putea schimba în bine civilizaţia şi soarta României. Tot la Sibiu, Noica şi-a lansat lucrarea sa fundamentală „Devenirea întru fiinţă”. Prin intermediul profesorului meu de filosofie din acea vreme l-am cunoscut la Păltiniş şi ulterior şi la Sibiu pe Constantin Noica. Eram în căutarea unui „drum filosofic”, oarecum contrar în concepţia mea de-atunci, studiilor juridice pe care le urmam. Începusem să mă manifest prin publicaţii, mai mult sau mai puţin consistente, în ale culturii şi ale filosofiei în special. Au fost mai multe întâlniri între mine şi Constantin Noica. La Păltiniş am asistat la câteva dialoguri interesante între Noica, Radu Stoichiţă şi Gabriel Liiceanu. Îmi amintesc că ilustrul filosof a fost mirat să afle că un student în

drept a citit şi chiar a studiat opera lui Aristotel, Platon şi a marilor clasici ai filosofiei germane. A fost plăcut surprins în special de cunoştinţele mele privind opera fundamentală a lui Hegel, „Ştiinţa logicii”, şi de faptul că încercam să nu rămân tributar unei concepţii cu iz romantic în filosofie, încercând să pun totul sub semnul înţelegerii raţionale şi a unei logici dialectice. Mi-a spus însă că pentru performanţă în filosofie şi în general în cultură am nevoie de „instrumente”: logică, matematică, cunoaşterea aprofundată în original a marilor creatori de filosofie şi teologie şi nu în ultimul rând greaca veche, franceza şi germana. În toată activitatea mea, la fel şi în prezent, încerc să-mi perfecţionez măcar în parte aceste instrumente ale cunoaşterii, ale creaţiei, dar şi ale formării conştiinţei de sine. Numai astfel este posibilă trecerea sau devenirea de la condiţia de „telectual” la aceea de „in-telectual”, adică existenţa „întru” conştiinţa de sine. Nu am reuşit să împlinesc acest imperativ şi de aceea existenţa mea în ale ştiinţei a fost rămâne sub semnul lui „era să fie”.

Cu ce am rămas atunci şi acum de la aceste memorabile întâlniri? Ar fi multe de spus, însă doresc să subliniez numai câteva idei: Diferenţa între „filosofare” şi filosofie sau, altfel spus, între simpla părere că ştii ceva şi cunoştinţele aprofundate, temeinice şi adevărate. Ştiinţa nu o poţi dobândi decât dacă eşti posesorul unor instrumente care să îţi permită să cauţi în permanenţă adevărul. Filosofia, ca de altfel orice construcţie care se doreşte a fi ştiinţifică, trebuie să se caracterizeze prin rigoare conceptuală, dar şi printr-un conţinut fiinţial de natură să depăşească simpla exactitate sau formalismul logic şi să permită surprinderea în procesul dialectic continuu a valorii. Am rămas şi cu ideea fundamentală că dacă există un centru existenţial, indiferent ce anume întreprinzi în universul culturii, al cunoaşterii, al ştiinţei, acesta trebuie să fie omul. Noica nu agrea în mod deosebit juriştii, deoarece considera că uită prea repede acest adevăr. Eu nu l-am uitat, iar peste ani m-am bucurat ori de câte ori activitatea practică sau culturală a avut într-un fel sau altul ca reverberaţie omul, nu în sensul său generic de umanitate, ci în sens concret, individual.

Nu în cele din urmă aceste memorabile întâlniri pe care le-am avut cu Constantin Noica m-au învăţat că „numai voinţa de creaţie şi de înţelepciune duce la creaţii şi înţelepciune. Har nu încape decât de-a lungul drumului” (Constantin Noica, „Carte de înţelepciune”). Nu este suficient să ai conştiinţa că ştii şi să acţionezi întru cultură şi adevăr, ci trebuie efectiv să te manifeşti, să te implici pentru realizarea continuă a valorilor de înţelepciune. De aceea, am învăţat de la marele filosof că trebuie să-ţi cucereşti libertatea în fiecare zi, aşa cum spunea Goethe, dar în acelaşi timp să-ţi cucereşti un gând nou în fiecare zi. Numai astfel poţi înainta spre om şi spre omenesc. Am încercat să-mi construiesc în fiecare zi cele trei „fericiri” de care vorbea Noica, respectiv „creaţia, procreaţia şi casa”, în rest, încercând să găsesc bucuriile existenţei şi ale spiritului.

II. Viaţa şi opera

Viaţa filosofului este mărturisită de opera acestuia. De altfel, Noica nu a dorit ca opera sa să fie închisă în structura unei „ediţii complete”, pentru că s-ar fi simţit exclus din procesualitatea firească a gândirii. Totuşi, se poate spune că viaţa filosofului a reprezentat spaţialitatea şi temporalitatea ce i-a permis deschiderea spre universul inefabil al spiritualităţii filosofice. De mai multe ori, Noica mărturisea că a primit înfruntările sorţii şi tragediile vieţii ca pe nişte binefaceri ce i-au permis să se concentreze mai mult asupra gândului unic pe care îl căuta şi pe care de fapt l-a găsit.

Deoarece aceste rânduri sunt publicate într-o revistă cu preponderent caracter istoric, acest spirit ne îngăduie să amintim câteva date biografice:

La 12 iulie 1909, în comuna Vităneşti din judeţul Teleorman, se năştea Constantin Noica, într-o familie de boieri de rangul doi. Era al treilea copil al lui Grigore şi al Clemenţei, părinţi minunaţi, care şi-au crescut copiii exemplar, dar şi în afara oricăror griji materiale. Nimic din copilăria şi preocupările acelor vremi nu semnalează direcţia pe care Constantin Noica avea să i-o impună destinului.

Începe gimnaziul în Bucureşti, iar în perioada 1924-1928 urmează Liceul „Spiru Haret”. Îl are ca profesor de matematică pe poetul Ion Barbu. Tot în această perioadă îşi începe activitatea publicistică în revista şcolii, „Vlăstarul”, debutul fiind o proză filosofică intitulată „O poveste”. În paginile acestei reviste Noica a colaborat şi cu versuri. Se spune că Ion Barbu (Dan Barbilian), profesor de matematică la clasa lui Noica, l-ar fi sfătuit pe tânărul elev să se lase de poezie şi să se apuce de filosofie.

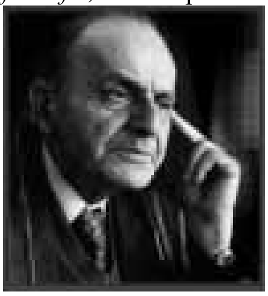
Se înscrie la Facultatea de Filosofie şi Litere - Bucureşti, pe care o va absolvi în 1931 cu teza de licenţă *Problema lucrului în sine la Kant.* Timp de trei ani îi este profesor filosoful Nae Ionescu, acesta având o influenţă pozitivă asupra evoluţiei sale viitoare. Noica îl caracteriza mai târziu ca fiind unul dintre cei mai mari formatori de valori pe care România i-a avut vreodată. Această afirmaţie este pe deplin întemeiată, deoarece din „mâna” lui Nae Ionescu au ieşit valori precum Noica, Mircea Vulcănescu, Eliade sau Cioran. Conţinutul tezei de licenţă va fi inclus mai târziu în volumul „Concepte deschise”, apărut în 1936. Noica urmează un curs de specializare în Germania. În perioada 1932-1934 frecventează Societatea Culturală „Criterion”, alături de personalităţi precum Mircea Eliade sau Mihail Polihroniade. Tot în această perioadă urmează pentru un an cursurile Facultăţii de Matematică pe care o abandonează pentru că a considerat că nu poate realiza performanţă în acest domeniu. În primăvara anului 1938 pleacă la Paris cu o bursă a statului francez şi va sta până în anul 1939.

În această perioadă, Noica este prezent din plin în cultura filosofică a vremii. În anul 1934 debutează cu volumul de eseuri *Mathesis sau bucuriile simple*, lucrare care va primi premiul de debut alături de „Pe culmile disperării” a lui Emil Cioran şi volumul „NU” al lui Eugen Ionescu. Mathesis reprezintă primul gest de manifestare culturală în care Noica îşi exprimă temele filosofice pe care le va cultiva toată viaţa. Bucuriile simple sunt cele abstracte şi generale, logico-matematice şi lingvistice.

În intervalul de timp 1935-1937 publică din Descartes, Kant şi Leibniz. În anul 1936 publică lucrarea *Concepte deschiseîn istoria filozofiei la descartes, Leibniz şi Kant,*

lucrare pentru care primeşte Premiul Academiei Române. În anul 1937 apare volumul *De Caelo*, o pledoarie excepţională despre om înţeles întru raţiune şi libertate.

În mai 1940 îşi susţine la Bucureşti doctoratul în filosofie cu teza *Schiţă pentru istoria lui Cum e cu putinţă ceva nou.* Pleacă în Germania şi va rămâne la Berlin până în 1944. Va participa de mai multe ori la seminarul de filosofie al profesorului Martin Heiddegger împreună cu un alt filosof român, Alexandru Dragomir. Remarcăm în perioada de referinţă alte lucrări importante pe care Noica le publică, *Pagini despre sufletul românesc* şi *Jurnalul filosofic,* ambele părute în anul 1944.

În anul 1947 Noica, alături de Eliade şi Cioran, sunt trecuţi în evidenţele comuniste ca autori interzişi. Este momentul în care, la înţelegere cu soţia sa, divorţează în ideea de a-şi feri familia de necazurile care inevitabil se vor abate asupra sa. Noica spera că, prin divorţ, soţia îşi va câştiga cetăţenia britanică şi va reuşi să iasă din spaţiul comunist, pentru a nu suporta ororile unui regim dictatorial. Acest scop s-a realizat mai târziu, după multe suferinţe şi eforturi.

În perioada 1949-1958, Noica îşi are domiciliul obligatoriu la Câmpulung Muscel. Vom reveni asupra acestui moment important din viaţa filosofului. Subiniem faptul că în această perioadă deosebit de grea din punct de vedere material, Noica şi-a conturat ideea filosofică fundamentală, aceea a *fiinţei* şi a *devenirii întru fiinţă.* În 1958, Noica este arestat, anchetat şi condamnat la 25 de ani de muncă silnică, cu confiscarea întregii averi. Alături de el vor fi arestaţi toţi participanţii la seminariile private organizate de Noica la Câmpulung, iar lotul lor va purta la proces numele de „grupul Noica". Execută la Jilava şase din cei 25 de ani de închisoare, fiind eliberat în august 1964.

Din 1965 se stabileşte în Bucureşti, unde va fi cercetător la Centrul de logică. Noica susţine seminarii private pe marginea filosofiei hegeliene, platoniene sau kantiene. Printre participanţi se numără mai tinerii săi colegi de la Centrul de logică sau de la Institutul de Istorie a Artei: Sorin Vieru, Gabriel Liiceanu şi Andrei Pleşu.

În 1976, Noica ajunge la Mănăstirea Rohia şi este impresionat de cadrul natural şi biblioteca vastă. Îi povesteşte despre cele văzute lui Nicolae Steinhardt, cunoscând gândul acestuia de a se retrage într-o mănăstire.

Începând cu anul 1975, Constantin Noica a trăit îndeosebi la Păltiniş, lângă Sibiu, locuinţa lui devenind loc de pelerinaj şi de dialog de tip socratic pentru admiratorii şi discipolii săi. În această perioadă îşi desăvârşeşte gândul filosofic prin mai multe lucrări de o remarcabilă acurateţe logică şi profunzime: *Rostirea filozofică românească* (1970); *Creaţie şi frumos în rostirea românească* (1973); *Despărţirea de Goethe* (1975); *Sentimentul românesc al fiinţei* (1978); *Şase maladii ale spiritului contemporan* (1978); *Povestiri despre om, după o carte a lui Hegel* (1989); *Devenirea întru fiinţă* (1981); *Trei introduceri la revenirea întru fiinţă* (1984); *Scrisori despre logica lui Hernes* (1986).

Se stinge din viaţă la 4 decembrie 1987. A fost înmormântat pe 6 decembrie 1987, la Schitul Păltiniş, după dorinţa sa.

Postum şi în mod deosebit prin grija şi eforturile fostului său elev, al cărui mentor a fost, Gabriel Liiceanu, după 1989 au fost reeditate operele filosofului şi au fost publicate scrieri care încă nu văzuseră lumina tiparului, precum: *Jurnal de idei* (1990); *Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru!* (1990); *Introducerea la miracolul eminescian* (1992) şi nu în ultimul rând *Manuscrisele de la Câmpulung* (1997).

III. Noica la Câmpulung Muscel

În acest oraş i se fixează domiciliul forţat la 2 martie 1949, după ce, la exproprierea restului averii părinteşti, e găsit la moşie şi trimis sub escortă la Giurgiu. Noica afirmă în gândurile sale că a fost bucuros de confiscarea pământului şi de şansa oferită „ahoreticului" de a se ocupa numai de filosofie.

La Câmpulung trăieşte în sărăcie în diferite locuinţe mărginaşe. Aici o cunoaşte pe viitoarea a doua soţie, Mariana Nicolaide, ajunsă la Câmpulung cu părinţii exilaţi ai primului ei soţ, decedat, şi cu fetiţa ei. Se întreţinea din lecţii de matematică şi engleză, ca şi alte limbi clasice ori moderne, pentru lapte şi pâine sau ceva bani. Gabriel Liiceanu consemnează în *Jurnalul de la Păltiniş*: „Trăiam din meditaţi cu 5 lei ora. Am predat de toate, până şi săritura în lungime a unei candidate la ICF". Noica Mărturiseşte că tot în această perioadă a avut „cinci ani de delir cultural" împreună cu Alecu Paleologu şi Mihai Banu. Alexandru Paleologu a stat în preajma lui Noica de la finele anului 1950 până la începutul anului 1956. Filosoful aseamănă relaţia lor cu cea dintre „fiul risipitor" şi „fratele". Prietenii s-au văzut la Câmpulung aproape zilnic în această perioadă. Au discutat notele luate de Noica din diverşi filosofi şi textele sale terminate sau în curs de elaborare. Pentru comentariul la „Fenomenologia spiritului", îşi aminteşte Alexandru Paleologu, Noica s-a gândit să ceară subscripţii anticipate de la persoane dornice să le citească spre a fi scutit de povara unor lecţii.

În aceşti ani de exil se conturează şi chiar prin viaţă opere fundamentale ale lui Noica: „Anti-Goethe" (publicată mai târziu sub titlul de *Despărţirea de Goethe*, care în fond este o pledoarie pentru opera marelui iluminist) şi „Povestiri despre Hegel". Tot acum prind contur ideile de bază care vor forma viitorul *Tratat de ontologie*, cu a sa diferenţă dintre devenirea întru devenire şi devenirea întru fiinţă. Este bine să menţionăm că în 1956 dă spre lectură şi analiză unui grup de prieteni viitoarea sa lucrare „Interpretări despre fenomenologia spiritului după Hegel". Începe această lucrare într-o perioadă de relativă destindere la îndemnul lui Cioran care fusese rugat de Universitatea din Sorbona să ia legătura cu fostul bursier Noica, pentru o aniversale Hegel, cu promisiunea editării ei în Franţa. Mai târziu, Noica va rescrie această carte, care în final va fi publicată sub denumirea *Povestiri despre om, după o carte a lui Hegel: Fenomenologia spiritului.*

În 1957, ca reacţie la mişcarea anticomunistă maghiară, Cioran publică la Paris „Scrisoare către un prieten de

departe”, adresată, fără a fi nominalizat, lui Noica. Răspunsul oficialităților române a fost agresiv şi cu consecințe dramatice pentru cei care s-au implicat fie doar şi prin lectură. Noica nu numai că se ştie vizat, se simte şi dator să răspundă. Filosoful scrie în noiembrie *Răspuns unui prieten îndepărtat*, manuscris care este scos din țară. În decembrie, Cioran confirmă primirea, fără să-l publice, spre a nu-i face rău prietenului său. În 1974, Noica va nota regăsirea acestei scrisori şi va mărturisi: *o recitesc, acum, îmi amintesc de tot ce investisem sufleteşte în ea, de tot ce s-a întâmplat din cauza ei, de tot ce a urmat - şi-mi spun: du-te dracului de viață, că frumoasă mai eşti! (şi-mi spun „ce sălbatică e viața; ce sălbatic de frumoasă!”).* Constantin Noica, „Jurnal de idei”, 1990).

Urmează represaliile. Constantin Noica a fost primul ridicat la 11 decembrie 1958 - totodată, anchetatorii au luat cu ei cărți şi manuscrise. Printre acestea se aflau nouă caiete de reflecții şi însemnări acoperind 14 ani (1944-1958). S-au păstrat doar cinci pagini cu care se va deschide volumul postum („Jurnal de idei”). Târziu se vor găsi şi publica *Manuscrisele de la Câmpulung* ce cuprind reflecții despre țărănime şi burghezie, scrise în perioada 1951-1953. Anchetatorii aveau să ardă majoritatea textelor găsite. Noica a fost dus la Piteşti şi supus la un lung şir de chinuitoare interogatorii. Se pare că a fost şi torturat. Interogatoriile au durat până în decembrie 1959. În final au fost coroborate două grupuri de arestați: „lotul Noica” şi „lotul Pilat”. La procesul „Noica - Pilat” au fost 23 de inculpați. S-a desfăşurat timp de trei zile, între 24 şi 26 februarie 1960. Sentința s-a dat pe 1 martie, iar cele mai mari condamnări au fost pronunțate împotriva „conducătorilor” de lot, Constantin Noica şi Constantin Pilat: 25 de ani de muncă silnică, zece ani degradare civilă, confiscarea întregii averi personale (inclusiv, şi mai ales, a manuscriselor).

Noica a primit cu seninătate şi chiar cu bucurie toate aceste lovituri ale unui regim nedrept şi barbar. Propria condamnare, oarecum aşteptată, şi se părea binevenită pentru munca sa viitoare. A avut, în schimb, remuşcări pentru a fi fost cumva vinovat de arestarea şi condamnarea apropiaților săi. Cei 23 de condamnați din Procesul „Noica-Pilat” au fost eliberați înainte de termen, fiecare separat, între 1961 şi 1964. Constantin Noica, arestat primul, a fost eliberat ultimul, la 8 august 1964. Era slăbit şi într-o stare fizică generală deplorabilă. A cerut iertare mai multora dintre întemnițați sau rudelor lor, simțindu-se vinovat pentru tot ceea ce au suferit.

Era după zece ani de domiciliu obligatoriu, doi ani de anchetă sălbatică şi aproape şase ani de închisoare.

IV. Gânduri şi idei sau cu ce rămânem

Atunci când am avut gândul acestei evocări, doream să prind în cuprinsul ei cât mai mult din gândirea şi filosofia lui Noica. Mi-am dat seama că nu este locul şi timpul potrivit, dar mai ales nu sunt pregătit pentru o astfel de abordare a unui univers ideatic, el însuşi aflat într-o continuă prefacere.

Filosoful se întreabă ce a adus nou gândirea sa în spațiul filosofic. În primul rând, însăşi filosofia care este pe deplin demonstrată ca posibilitate şi utilitate în spațiul culturii. Mai mult, metafizica este principala modalitate prin care omul îşi poate realiza „sinele” său şi, totodată, conştiința devenirii întru ființă, care poate fi acelaşi timp devenire întru sine. Ştiința, indiferent de forma sau domeniul ei, poate oferi numai cunoştințe, insuficiente prin ele însele, în a determina locul omului în societate şi în univers. Filosofia oferă *înțelesurile* prin care omul se constituie ca şi conştiință liberă şi îşi impune legea sa ca libertate şi rațiune legilor naturii.

Oricărui cititor îi rămâne în memorie conceptul ontologic de bază *devenirea întru ființă*. Noica a reuşit, poate pentru prima dată în istoria filosofiei, să lege cele două concepte, până atunci diametral opuse: devenirea şi ființa. Categoriile rațiunii pure sunt incompatibile cu existențialul. În concepția lui, categoriile logice şi existențiale pot fi întâlnite în procesul dialectic, nu al devenirii întru devenire, ci al devenirii întru ființă. Cu ce mai rămânem? Evident, categoriile şi noțiunile filosofice amplu construite şi explicate de Noica în opera sa: *contradicția unilaterală; limitația ce nu limitează sau închiderea ce se deschide* sunt, de asemenea, puncte de reper în universul ideatic conceput de Noica. Mai presus de toate, însă, este „individualul”, iar în cadrul acestuia „omul”. În profunzimea sa, opera lui Noica este o pledoarie pentru pietate, iubire şi puterea rațională a omului. Iată ce spunea Noica în acest sens: *Eşti contemporan (ai simultaneitate în timp, spun teologii) cu cel pe care îl iubeşti. Asta e tot - şi înseamnă înfrângerea umană a timpului. (Toți teologii spuseseră: ființa nu e Dumnezeu, ci este iubirea lui).* (Constantin Noica, „Carte de înțelepciune”).

A aflat Noica ce este ființa? Dar nici nu a dorit acest lucru. Noica a descoperit ceva mult mai important, şi anume drumul către ființă şi conştiința devenirii întru ființă pe care omul o poate avea.

Se cuvine să încheiem aceste modeste reflecții cu caracter istoric chiar cu gândurile lui Noica, pe care orice trecător atent poate să le citească pe o inscripție țintuită într-un chioşc de ziare părăsit din Păltinişul ultimei sale iubiri: *Există prin urmare două singurătăți: una, prin sărăcie, prin îngrijorare, prin spaimă; alta, prin putere, prin voință metodică, prin activitate. Omul care poartă cu sine toată lumea este şi el singur; dar, în singurătatea sa, el poartă cu sine toată lumea. Nu uita că Dumnezeu te-a trimis pe lume să-l înlocuieşti: să dai sensuri, să creezi, să duci începutul său înainte. Vezi să nu-ți pierzi timpul!”* (Constantin Noica – *De Caelo*).

Bibliografie

Constantin Noica, *Devenirea întru ființă,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1998.

Constantin Noica, *Scrisori despre logica lui Hernes,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1998.

Constantin Noica, *Carte de înțelepciune,* Editura Humanitas, Bucureşti, 2009.

Constantin Noica, *De Caelo. Încercare în jurul cunoaşterii şi individului.* Editura Humanitas, Bucureşti, 1993.

Ion Ianoşi, *Constantin Noica.* Editura Academiei Române, Bucureşti, 2006.

Sorin Lavric, *Ontologia lui Noica. O exegeză,* Bucureşti, Editura Humanitas, 2005.

Gabriel Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniş,* Editura Humanitas, 2012.

Monumente ale unui război „uitat”

(Mărturii despre participarea României la cel de-al doilea război balcanic din anul 1913)

ing. Aurelian R. ROMAN

Printre monumentele istorice care se găsesc în Piteşti şi în judeţul Argeş, există unele monumente cu destine aparte. Unele dintre acestea au fost mutate de pe amplasamentele iniţiale, unele au fost transformate, iar altele – distruse, în aceste ultime două cazuri fiind vorba de o adevărată *damnatio memoriae* aplicată evenimentelor istorice şi oamenilor participanţi la acestea.

Un astfel de exemplu este reprezentat de monumentele comemorând participarea României la cel de-Al Doilea Război Balcanic din anul 1913 şi memoria românilor care au murit în această campanie militară de la sud de Dunăre, din cauza epidemiei de holeră care a contaminat trupele române din teritoriul bulgar ocupat, cei mai mulţi fiind militari în termen şi civili concentraţi, chemaţi sub arme de către Ţară.

În perioada puterii comuniste, a fost considerată tabu orice discuţie şi referire la campania militară a României din anul 1913 în Bulgaria, care a pus capăt celui de-al doilea război balcanic şi anexarea Cadrilaterului la teritoriul român. S-a făcut aceasta pentru a nu deteriora relaţiile „frăţeşti” dintre cele două partide comuniste şi popoare, mai ales că România pierduse teritoriul dobândit la 1913, cedându-l Bulgariei la presiunile Germaniei naziste în anul 1940, prin tratatul de la Craiova. A existat din partea română prea multă reţinere de a discuta despre acest eveniment istoric militar, în timp ce partea bulgară nu s-a sfiit să-l comenteze din plin. Excursiile ce se organizau de către şcolile noastre cu elevi la sud de Dunăre aveau toate ca scop vizitarea monumentelor războiului de la 1877-1878 de la Plevna, unde contribuţia armatei române era şi aşa mult minimizată faţă de cea a Rusiei, trecându-se sub tăcere monumentele şi cimitirele militare de la Daidâr şi Dobrici (Bazargic) ale Marelui Război, situate la numai câţiva kilometri de România şi unde îşi dorm somnul etern câteva mii de soldaţi şi ofiţeri români.

Unul dintre monumente, şi cel mai important, evocând campania militară a armatei române din Bulgaria şi care a dus la terminarea celui de-Al Doilea Război Balcanic cu semnarea păcii la Bucureşti a fost realizat la iniţiativa inginerului constructor piteştean Dimitrie Dima, absolvent al Universităţii Tehnice Ducale din Darmstadt, constructor al bisericii „Sfânta Vineri”, al podurilor peste râul Argeş şi Râul Doamnei, al uzinei electrice din Piteşti şi uzinei de apă din Gropeni-Mărăcineni, prefect de Argeş etc.[1], fiind executat în piatră de sculptorul piteştean de origine italiană Luigi Ştefan Arganini, proprietar de atelier de sculptură în Târgu din Vale, executor al mai multor monumente ale eroilor din oraş şi judeţ[2].

Fig. 1. Soclul monumentului eroilor Regimentului 6 Artilerie având inscripţionate numele inginerului D. Dima şi sculptorului L. S. Arganini

Această acţiune militară a României, executată sub coordonarea regelui Carol I şi având aprobarea Marilor Puteri s-a desfăşurat în vara anului 1913 prin mobilizarea a cinci corpuri de armată cu 15 divizii din care cinci de rezervă, cu un total de 247 de batalioane, 95 de escadroa-

[1] Coordonator PETRE POPA, *Enciclopedia Argeşului şi Muscelului, volumul II,* Biblioteca Universităţii din Piteşti, Piteşti, 2010, p. 15-16.

[2] Coordonator PETRE POPA, *Enciclopedia Argeşului şi Muscelului, volumul I,* Biblioteca Universităţii din Piteşti, Piteşti, 2010, p. 39 .

ne, 180 de baterii tunuri şi cu un efectiv de 10.600 de ofiţeri şi 460.000 trupă.[3]

La această campanie militară au participat şi cele două unităţi militare cu baze în Piteşti, Regimentul 4 Dorobanţi Argeş şi Regimentul 6 Artilerie, precum şi Regimentul 30 Dorobanţi Muscel, care au avut pierderi umane ca urmare a epidemiei de holeră, căci militarii români au murit nu în luptă, ci ca urmare a infectării cu virusul holerei. Astfel, Regimentul 4 Dorobanţi a pierdut 20 de oameni ce au fost înmormântaţi în Bulgaria[4], iar Regimentul 6 Artilerie a avut şi el jertfele sale. Probabil că ceea ce trebuia să fie o acţiune militară fără riscuri majore pentru armata română a devenit o luptă pentru viaţă cu îngrozitoarea epidemie de holeră care a marcat evenimentul militar şi politic românesc al anului 1913. La începutul campaniei militare din 1913 nu exista un vaccin împotriva holerei, dar acesta a fost relativ rapid testat şi produs pe câmpul de luptă, fiind administrat trupelor de către doctorul Ion Cantacuzino într-o acţiune cunoscută în literatura medicală de specialitate drept marea experienţă românească şi care a limitat pierderile umane la aproximativ 1.600 morţi.[5]

Informaţii importante despre monumentul eroilor Regimentului 6 Artilerie se deduc din albumul fotografic aflat în fondul bibliotecii judeţene „Dinicu Golescu” din Piteşti, ce a aparţinut renumitului inginer Dimitrie Dima, donat de copiii săi împreună cu biblioteca acestuia bibliotecii judeţene Argeş şi care a fost primit de acesta cu autograf din partea colonelului Grecescu C., comandantul Regimentului 6 Artilerie. Astfel, pe prima pagină a albumului găsim scris: *D-lui Locotenent de rezervă Dima Dimitrie în semn de mulţumire pentru sprijinul şi concursul desinteresat ce ne-a dat pentru ridicarea monumentului în amintirea camarazilor, din acest corp, morţi în Campania din Bulgaria în 1913. Comandantul Regimentului 6 Artilerie, Colonel Grecescu C.*[6]

Monumentul a fost amplasat la intrarea pe strada Trivale unde se găseşte şi astăzi, la accesul spre garnizoană, fiind flancat de două tunuri ca simbol al armei militare de artilerie având la partea superioară a scărilor fixate şi două obuze, lângă monument. Aşa cum se poate vedea din fotografiile cuprinse în albumul inginerului Dimitrie Dima, monumentul era protejat cu un gard cu baza de beton şi plasă metalică având la un capăt şi un post de pază militară, cu foişor. Aceste elemente anexe lipsesc azi, alături de cele două tunuri şi cele două obuze.

Fig. 2. Monumentul eroilor Regimentului 6 Artilerie (după inaugurare) şi monumentul lui Tudor Vladimirescu (azi)

[3] GEORGE G. GAROESCU, *Războaiele balcanice 1912-13 şi Campania română din Bulgaria*, Tipografia centrului de instrucţie al infanteriei, Sfântul Gheorghe, 1935, p. 126.

[4] Coordonatori Cornel Carp, Florea Petrişor, Vasile Manea, Cornel Ţucă, *Istoricul Regimentului 4 „Argeş”, 1877-1946,* Primăria Municipiului Piteşti - Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti, Editura Pământul, Piteşti, 2008.

[5] PETRE ŢĂUTU, *Ion Cantacuzino*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1965, p. 184.

[6] ***, *Regimentul 6 Artilerie (Piteşti), în amintirea celor morţi în campania anului 1913 din Bulgaria,* Biblioteca Judeţeană Argeş.

Fig. 3. Monumentul eroilor Regimentului 6 Artilerie – imagine de ansamblu a locaţiei sale

Monumentul a fost inaugurat, probabil la sfârşitul anului 1913 sau 1914, în prezenţa oficialităţilor militare, civile şi bisericeşti din oraş şi judeţ, dar şi a veteranilor şi urmaşilor celor comemoraţi.

Dorinţa de a construi un monument în memoria celor morţi a căpătat o valoare simbolică mai mare cu cât în anii Marelui Război din 1916-1918, multe din locurile de înmormântare ale militarilor români morţi în 1913 au fost distruse de bulgari. După războiul mondial, a fost centralizat doar un număr mic de oseminte la cimitirul central din Sofia.

Fig. 4. Monumentul eroilor Regimentului 6 Artilerie la inaugurarea sa

După unele surse, monumentul ar fi fost avariat în bombardamentul aerian american din 1944, dar mai probabil este că s-a utilizat această ocazie pentru a fi refăcut tocmai în anul 1960 (!?), cu intenţia clară de a schimba complet destinaţia iniţială[7]. Astfel, s-a păstrat soclul de piatră înlocuindu-se inscripţiile şi vulturul din vârf, cu un bust sculptat, tot în piatră, al lui Tudor Vladimirescu.

Amintirea anului 1913 este eternizată şi pe unele din monumentele eroilor din satele şi comunele argeşene şi muscelene pe care se află inscripţionate numele celor morţi în Campania din Bulgaria, lucru ce s-a făcut după Marele Război din 1916-1918, când s-au ridicat aceste monumente.

Unul dintre puţinele monumentele dedicate memoriei eroilor celui de-Al Doilea Război Balcanic s-a păstrat intact până astăzi, cu excepţia fotografiei eroului, este crucea comemorativă din curtea şcolii primare din satul Martalogi (comuna Hârseşti) ridicată de colegii argeşeni în memoria învăţătorului acestei şcoli, Bănică Dobre, mort ca militar concentrat în campania din Bulgaria, în anul 1913. Numele său se găseşte menţionat şi în Cartea Eroilor Argeşeni.

Fig. 5. „Lui Bănică Dobre, învăţător, decedat în Campania 1913, din partea colegilor argeşeni"

În concluzie, readucerea monumentului Regimentului 6 Artilerie la forma şi destinaţia iniţiale ar fi o întregire a monumentelor dedicate eroilor din războaie, începând cu cel de Independenţă de la 1877-1878, existente în municipiu şi judeţ şi ar reprezenta o frumoasă restituire a memoriei, la aproape 100 de ani de la eveniment, arbitrar şi nemeritat trecută în uitare a celor care au murit în această campanie militară acolo unde Ţara i-a trimis, aşezându-i lângă camarazii lor care au murit câţiva ani mai târziu în Marele Război din 1916-1918 şi 1919, în luptă sau în lagărele de prizonieri de război de pe tot cuprinsul Europei şi care au parte de comemorarea cuvenită.

[7] Spiridon I. Cristocea, Elena Rotaru, Romeo Maschio, *Piteştiul de altădată, o istorie ilustrată,* Editura Ordessos, Piteşti, 2011, p. 111.

Artişti plastici de origine străină care au creat pe meleagurile Olteniei

Rusalia CRĂCIUNOIU

Încă de la sfârşitul primei jumătăţi a secolului XX, oraşul Craiova avea să se dezvolte atât edilitar, lent dar sigur, cât şi cultural. Marele istoric Nicolae Iorga afirma că la Craiova era cea mai aleasă şi numeroasă boierime din ţară. Clădirile ce se construiau în acest timp erau realizate în stil occidental de către specialişti germani şi austrieci. Zestrea edilitară va avea continuitate spre sfârşitul secolului XIX şi în special la începutul secolului XX. Dacă până în 1850 casele boierilor şi negustorilor bogaţi aveau o înfăţişare severă şi rece, după această dată au început să capete, datorită mai ales ornamentelor, un aspect mai agreabil.

În primii ani ai secolului XX, craiovenii bogaţi care dispuneau de bani s-au întrecut în a-şi construi locuinţe cât mai elegante. Pentru aceasta au apelat la specialişti decoratori şi arhitecţi străini. Astfel, au ajuns la Craiova pictorii decoratori **Francisc Tribalsky,** care a venit din Polonia, şi **Iosif Giuseppe Vescovi**, din Italia. Despre **Francisc Tribalsky** ştim că a venit în România la invitaţia Regelui Carol I pentru a decora Castelul Peleş. La Craiova, a venit în anul 1894 ca pictor decorator-muralist, solicitat să lucreze atât la imobile publice cât şi particulare. Cele mai importante decoraţiuni de for public au fost realizate la cele două rotonde şi sala de bibliotecă de la Colegiul Naţional „Carol I", apoi cele de la Palatul Administrativ al Judeţului Dolj, la clădirile „Scrisul Românesc", „Ramuri", Biblioteca „Aman" şi Biserica Romano-Catolică.

Decoraţiuni la casele particulare Gogu Vorvoreanu, Emil Săvoiu, Delabarba, Peresuti, Economu, Victor N. Popp. La pictura Bisericii Romano-Catolice, cât şi la alte câteva locuinţe particulare **Francisc Tribalsky** a fost ajutat de către fiica sa **Freda Tribalsky** care studiase la Academia de Arte din München şi Viena. În Craiova a fost profesoară de desen la diferite şcoli, iar ca pictoriţă a expus lucrări la expoziţiile organizate în cadrul cercului artistic oltean. A deschis expoziţii personale atât la Craiova cât şi la Bucureşti la „Sala Mozart". De notat este şi faptul că **Freda Tribalsky** a încercat să înfiinţeze la Craiova o academie de arte frumoase şi, de asemenea, că în atelierul său, printre alţii, a luat primele lecţii de pictură Ion Ţuculescu.

Alături de **FRANCISC TRIBALSKY** a lucrat ca artist decorator italianul **Iosif Giuseppe Vescovi**. Acesta a venit în România înainte de 1890, mai întâi ca pictor scenograf la Bucureşti. Cu câţiva ani înainte de începutul secolului XX a ajuns la Craiova unde a desfăşurat o bogată activitate ca pictor decorator muralist. Menţionăm câteva lucrări mai importante pe care le-a realizat la Casele Pleşa, Ion şi Aida Petrarian şi la vila Maria Teodorini.

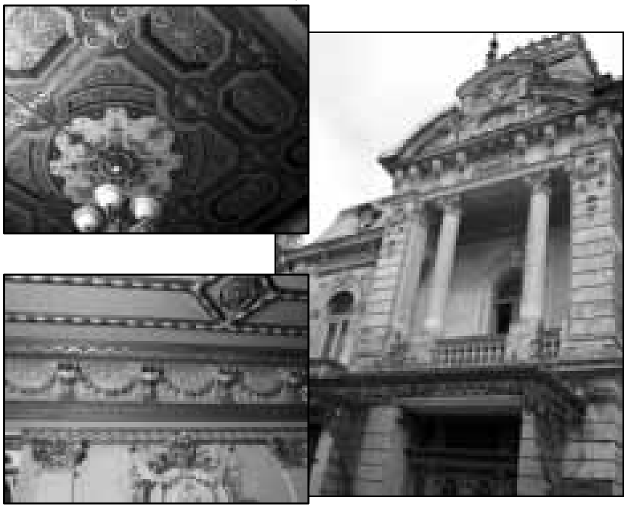

Francisc Tribalsky – Prefectura

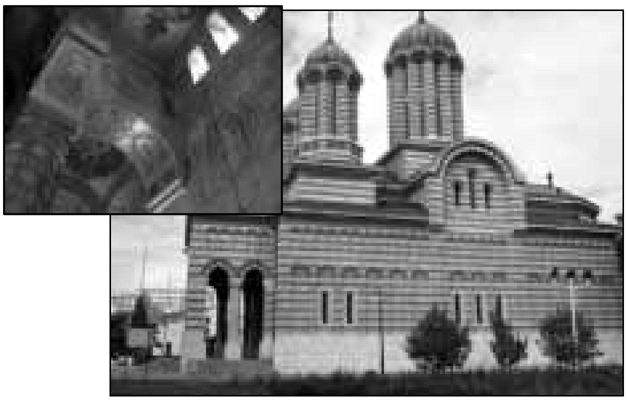
Francisc Tribalsky – Biserica Romano-Catolică

Iosif Giuseppe Vescovi a făcut şi pictură de şevalet, lucrările fiind prezentate în câteva expoziţii personale, făcându-le cunoscute astfel publicului craiovean. Între anii 1923 şi 1946, pictorul Vescovi a lucrat şi ca pictor-scenograf la Teatrul Naţional din Craiova.

Iosif Giuseppe Vescovi: Casa Pleşa

Pe meleagurile Olteniei, la Craiova, au venit din Franța alți doi pictori muralişti: **Emile Mampion şi Bories.** Cei doi artişti au lucrat la pictura interioară a Catedralei „Sfântul Dumitru" din Craiova, alături de cunoscuții pictori muralişti români Costache Petrescu, Constantin Gheorghiu si Gheorghe Baba (tatăl pictorului Corneliu Baba). În patrimoniul Muzeului de Artă Craiova avem o serie de lucrări printre care amintim *Peisaj urban din Sibiu, Portret* şi *Vapoare în port*.

Emile Mampion şi Bories: Catedrala „Sfântul Dumitru"

La Craiova, în anul 1904, s-a stabilit şi pictorul bulgar **Dimitrie Cabadief** (1877-1934). Nevoit să părăsească țara natală din motive politice, a venit la Craiova unde l-a întâlnit pe fostul său coleg de la Academia de Belle-Arte din Veneția, sculptorul Eraclie Hagiescu. În Craiova a fost profesor de desen şi limbi străine între anii 1904 şi 1911, la Institutul de Fete „Urziceanu". Ca pictor a participat cu lucrări la expozițiile locale ale Societății Artistice „Theodor Aman". La Craiova, pictorul Dimitrie Cabadaief a obținut şi „Autorizația de a zugrăvi biserici". Astfel, el a pictat bisericile ortodoxe din comuna Ţigăneşti-Teleorman, din Alexandria şi Meştera-Stânceni. Preocupat de pictura de şevalet şi descoperind colonia de pictură de la Baia Mare, a frecventat-o aproape vară de vară din 1921 până în 1928. A deschis câteva expoziții la Sibiu, Bucureşti, Braşov dar cu un an înainte de trecerea în eternitate. În 1933, a deschis o ultimă expoziție de pictură într-o galerie de artă din Craiova.

Dimitrie Cabadief: Portret (stânga) Cicios Costas: Fată cu bufniță

La Craiova au ajuns în 1948, datorită situației politice din țara lor doi viitori artişti plastici greci de origine. Aceştia sunt pictorul **Cicios Costas** şi sculptorul **Sopov Cole Nicos. Cicios Costas** s-a născut la Salonic la 1 decembrie 1936. A urmat cursurile Institutului de Arte Plastice „Ion Andreescu" din Cluj-Napoca, iar după absolvire a fost repartizat ca profesor la Liceul de Artă din Craiova. Ca pictor a făcut parte din Filiala Uniunii Artiştilor Plastici în cadrul căreia a participat la expozițiile de grup şi a organizat expoziții personale. Are lucrări în colecții particulare şi în patrimoniul de artă contemporană al Muzeului de Artă din Craiova şi Calafat.

Sopov Cole Nicos s-a născut în Grecia, în anul 1938. A urmat cursurile Institutului de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu" din Bucureşti. Între 1966 şi 1974 a fost profesor la Liceul de Artă din Craiova. A fost membru al Filialei Uniunii Artiştilor Plastici. Muzeul de Artă din Craiova a achiziționat de-a lungul timpului atât lucrări de sculptură, cât şi de grafică ale acestui artist. Sopov Colole Nicos şi-a continuat activitatea în Australia, țară în care s-a stabilit după anul 1980.

Sopov Cole Nicos: Văduvele

Toți aceşti artişti plastici veniți la Craiovei din Polonia, Franța, Bulgaria, Italia sau Grecia, au găsit locul propice pentru a-şi manifesta din plin talentul, semnătura lor dăinuind cu autoritate pe valoroasele opere ce sunt şi vor fi admirate nu numai de craioveni, ci şi de iubitori de artă străini care vor poposi pe aceste meleaguri.

Evoluția învățământului în orașul Pitești în perioada 1864-1892

prof.drd. Constantin VĂRĂȘCANU

Cel mai de seamă moment în procesul de dezvoltare a învățământului românesc în secolul al XIX-lea l-a reprezentat decretarea Legii Instrucțiunii Publice, la 25 noiembrie/7 decembrie 1864, prin care a fost reorganizat şi deplin unificat întregul sistem de învățământ. S-a introdus obligativitatea şi gratuitatea şcolară, România numărându-se, pe acest plan, printre primele țări din lume. Învățământul primar de patru ani, cel secundar de 7 ani şi cel universitar de 3 ani au reprezentat treptele de instruire publică.

Unificarea şi modernizarea sistemului de învățământ, reînființarea şi dezvoltarea învățământului sătesc, extinderea învățământului elementar la oraşe, dezvoltarea celui secundar şi crearea universităților, ca şi Legea Instrucțiunii Publice din 1864, care a fost aplicată timp de trei decenii, au evidențiat saltul pe care instrucțiunea publică l-a realizat în perioada formării şi organizării statului național.[1]

Legea Instrucțiunii publice, intrată în vigoare în septembrie 1865, a pus bazele învățământului românesc modern. Ea prevedea, printre altele: obligativitatea şi gratuitatea învățământului primar de 4 ani, unitatea şcolii primare rurale şi urbane, organizarea liceului de 7 clase, egalitatea la învățătură a fetelor cu băieții. Învățământul din Piteşti va beneficia din plin de prevederile acestei legi.[2]Astfel au fost înființate noi unități de învățământ primar, public şi privat, s-au pus bazele învățământului gimnazial. În continuare vom prezenta şcolile din Piteşti care au funcționat după 1864.

Învățământul public primar

Şcoala de băieți Nr. 3, înființată ca Şcoală Națională în 1833, va deveni Şcoala de băieți Nr. 1. Era singura şcoală care avea local propriu, dar, din cauza creşterii continue a numărului de elevi, s-a pus problema organizării unei a doua şcoli.[3]

Şcoala de băieți nr. 2 s-a înființat în toamna anului 1866. Până în anul 1873 a funcționat în chiliile bisericii Mavrodolu, având ca institutor, în primul an pe Barbu Cristescu, care era plătit de municipalitate, iar în anii următori(1867-1871) pe N. Urzică[4]. Clasa a IV-a se va crea, cu un institutor plătit de stat, în toamna anului 1878. Numărul mare de elevi se datora şi faptului că aici veneau şi elevi din Curtea de Argeş, unde până în 1882 nu a existat clasa a-IV-a, dar şi elevi din mediul rural(fiii unor oameni înstăriți), pentru a-şi completa cursurile primare. Inițial, şcoala a funcționat în case închiriate. În octombrie 1884, s-a mutat într-un local dat atunci în folosință, pe strada Egalității.[5]

Şcoala primară de băieți nr.3 a fost înființată în toamna anului 1882 şi a funcționat până în anul 1884, în casele lui Iancu Minovici.[6]Localul avea 11 camere şi era cea mai modernă clădire din Piteşti. În anul 1892, şcoala s-a mutat pe strada Craiovei, în casele Teodorei Hacula.[7]

Şcoala de fete din Piteşti, înființată în anul 1860 a funcționat cu trei clase şi trei institutoare. Din anul şcolar 1869-1870, numărul cadrelor didactice s-a redus cu un post, unindu-se clasa I cu clasa a II-a. Din luna mai 1867 s-a cerut înființarea clasei I sucursală, ca urmare a creşterii la 140 a numărului elevilor înscrişi în clasa I.[8]

Prin ordinul Nr.10.926/17 octombrie 1867, ministrul a aprobat clasa I sucursală, viitoarea şcoală de fete nr.2, având-o institutoare pe Maria Urzescu. În anul 1868, s-a înființat clasa a III-a, având-o ca dascăl pe aceeaşi institutoare, iar în anul 1872, clasa a II-a, creându-se a doua catedră. În anul 1877 s-au acordat 40 de noi posturi la şcolile primare urbane de fete şi astfel s-au numit două noi cadre didactice la cele două posturi create.[9]

Şcoala primară de fete nr.1 a funcționat până în octombrie 1884, în diferite case cu chirie, aşa cum recunoştea şi prefectul județului.[10] Între anii 1885-1892, şcoala a funcționat în casele lui I. Teodoru, pe bulevardul Elisabeta, plătindu-se chirie 1400 lei anual.

Deşi încă din 1881 s-a cumpărat un teren pentru construirea unei clădiri pentru această şcoală, abia în anul 1892 se va încheia un contract cu Al. Lapiére, care se angaja să construiască şcoala cu patru săli de clasă şi o casă pentru director, pentru suma de 30.857 lei.[11]

Şcoala primară de fete nr.2 din Piteşti a fost înființată în anul 1867, ca succesiune a celei din 1860.[12] Între anii 1879-1882, şcoala a funcționat în casele lui Petre

---

[1] Academia Română, *Op.cit.,* p.819

[2] Popa , Petre, Dicu Paul, Voinescu Silvestru, *Istoria municipiului Piteşti*, Editura Academiei R.S.R.,Bucureşti, 1988, p 188

[3] Tudor Sebastian, o*p. cit.,*p.75

[4] Arhivele Naționale, Direcția Județului Argeş, fond Primăria Piteşti, dosar 15/1866.

[5] Tudor Sebastian, o*p.cit.,* p.76

[6] Arhivele Naționale, Direcția Județului Argeş, fond Primăria Piteşti, dosar 75/1883

[7] *Ibidem,*dosar 25/1892

[8] *Ibidem,*dosar nr.2/1872

[9] *Ibidem,* dosar nr.2/1873

[10] *Ibidem,* dosar Nr.8/1892

[11] *Ibidem*

[12] Popa,Petre, *Piteşti.Memento*, Ediția a-II-a, Editura Paralela 45, Piteşti,2008, p.77.

Nănescu, din strada Şcoalelor. Din anul 1882 s-a mutat în casele cumpărate de la Florea Tomescu, pe strada Brătianu nr.74. Localul Şcolii de fete nr.2 era necorespunzător, însuşi prefectul judeţului recunoscând în anul 1891 că acesta reprezenta „o curată nenorocire pentru eleve şi profesori."[13]

Şcoala primară de fete nr.3 din Piteşti_a fost înfiinţată în anul 1891.[14] Ea a avut probleme cu localul încă de la începutul funcţionării.[15]

Învăţământul primar privat

Instrucţia privată a fost reglementată de Legea instrucţiunii publice din 1864, la articolele 406-417. Învăţământul privat s-a dezvoltat, beneficiind, în unele cazuri, şi de subvenţiile statului. Existau astfel de instituţii de învăţământ, nu numai în capitale, dar şi în provincie.[16]

Pentru înfiinţarea şcolilor private se cerea aprobarea ministerului. Programele şi regulamentele şcolare erau, la rândul lor, aprobate de minister. Când acestea se deosebeau de ale şcolilor publice, trebuiau să fie întemeiate după cerinţe pedagogice, să nu cuprindă nimic împotriva moralei şi legilor statului. Învăţământul primar privat a existat în această perioadă numai în oraşul Piteşti, pe raza judeţelor Argeş şi Muşcel, acesta cunoscând un progres continuu, unele şcoli având o existenţă mai lungă, altele mai scurtă, în funcţie de posibilităţile materiale.

Numărul relativ ridicat al şcolilor particulare (în anul şcolar 1874-1875 existau 7 şcoli cu peste 250 de elevi) s-a datorat mai multor factori: existenţa în Piteşti a unor grupuri etnice care şi-au organizat şcoli proprii (germană, maghiară, israelită);situarea şcolilor publice în centrul oraşului, ceea ce făcea ca mulţi copii din cartierele mărginaşe să nu le poată frecventa, mai ales iarna;localurile şcolilor publice fiind neîncăpătoare, nu puteau să cuprindă pe toţi copiii de vârstă şcolară; existenţa unor familii din protipendada oraşului cu vechi mentalităţi, care doreau ca odraslele lor să fie instruite la pensiune.[17]

Şcoala de băieţi condusă de Nicolae Ştefănescu a funcţionat între anii 1863-1870, fiind frecventată de 22 de elevi, în anul 1864-1865 şi de 23 elevi în anul şcolar 1866-1867,împărţiţi în trei clase. Lecţiile erau predate de Nicolae Ştefănescu, după programa şcolilor publice. Şcoala avea şi internat.[18]

Şcoala de băieţi a institutorului N.Urzică şi-a început cursurile la 15 decembrie 1864. Acesta a susţinut un examen în faţa comisiei formată din prefect, revizor şi medical judeţului, obţinând note foarte bune şi aprecieri asupra moralităţii.[19]

Şcoala primară de băieţi „Mavrodolu", condusă de preotul I Petculescu a fost înfiinţată în 1869, funcţionând în chiliile bisericii Mavrodolu. Şcoala avea trei clase şi 40 de elevi în anul şcolar 1874-1875 şi 45 în anul 1877-1878. Iniţial, şcoala a funcţionat cu un singur institutor-preotul bisericii, apoi cu trei, iar în anul şcolar 1876-1877 cu doi institutori: I. Petculescu şi Ghe. Popescu - preoţi. Primăria acorda o subvenţie pentru elevii săraci, părinţii contribuind cu o taxă de şcolarizare de 4 lei pe lună.[20]

Pensionul de fete „Teodora Gheorghiu" a fost înfiinţat în anul 1863, de către institutoarea şcolii de fete, Teodora Gheorghiu, la început cu 15 eleve, număr redus, datorită taxelor mari. Elevele studiau în plus – faţă de programa şcolilor publice – limbile germană şi franceză.[21]

Pensionul „Rosina Tesio" a fost înfiinţat la 15 ianuarie 1875 de către doamna Rosina Tesio, care venea din Ploieşti. Cele 14 eleve studiau şi limbile străine. După 1875 nu mai apare în documente.[22]

Pensionul de fete „Monti" funcţiona din anul 1875, la început cu 4 clase şi 25 de eleve care plăteau o taxă de 20 de lei pe lună pentru externe şi 50 de lei pe lună pentru interne. Lecţiile se ţineau în limba română de către 4 cadre didactice. În plus, se învăţau limbile străine.[23]

Şcoala primară israelită a fost înfiinţată în anul 1869, fiind condusă de Herman Herenwold. La început a funcţionat numai pentru băieţi, apoi a devenit mixtă din anul şcolar 1874-1875. În toate clasele s-a introdus gimnastica, obiect inexistent în şcolile publice.[24]

Şcoala calvină maghiară a funcţionat începând cu anul 1857-1858, fiind frecventată de elevi de etnie maghiară şi germană care aparţineau confesiunii reformate. De la înfiinţare până în anul 1870 şcoala reformată a fost condusă de pastorul Iosif Nagy, iar apoi, până în 1878, de către Antonio Ciardella.[25]

Şcoala evanghelică (lutherană) a fost înfiinţată în anul şcolar 1866-1867,având elevi de etnie germană. În anul şcolar 1874-1875 erau două şcoli: una de fete, cu 16 eleve,şi alta de băieţi cu 15 elevi.[26]

Şcoala condusă de Al. Teodosiade, fost institutor şi revizor, a fost înfiinţată în anul 1880, numai pentru băieţi, funcţionând într-o clădire de pe strada Bucureşti. Elevii purtau uniformă. Deşi taxele erau mari, şcoala era condusă bine „atât ca instrucţiune cât şi întreţinere materială", aşa cum sublinia revizorul şcolar la o inspecţie din 1888.[27]

Cu toate deficienţele înregistrate în desfăşurarea procesului de învăţământ, şcolile private au avut un rol important în pregătirea unui număr însemnat de elevi, într-o perioadă când şcolile publice aveau capacitate limitată.

---

[13] Tudor Sebastian, o*p.cit.,*p.77
[14] Popa Petre, o*p. cit.,*p 70
[15] Tudor Sebastian, o*p. cit.,*p.78
[16] Academia Română, o*p. cit.,*p.814
[17] Tudor Sebastian,o*p. cit.,*p.81
[18] *Ibidem,*p.82
[19] *Ibidem.*
[20] *Ibidem.*
[21] *Ibidem.*
[22] Arhivele Naţionale, Direcţia Judeţului Argeş, fond Primăria Piteşti, dosar 3/1875,f.2
[23] Tudor Sebastian, o*p. cit.,*p.83
[24] *Ibidem.*
[25] *Ibidem,*p 84.
[26] *Ibidem.*
[27] *Ibidem,*p.85

Învăţământul public secundar

Reforma învăţământului din 1864 a avut efecte benefice şi asupra învăţământului mediu. Dacă în anul şcolar 1864-1865 numărul elevilor din această categorie era de 3390, în anul şcolar 1877-1878 a fost atinsă cifra de 8081, creşterea fiind spectaculoasă. În 1876-1877 fiinţau în România şapte licee, 19 gimnazii de băieţi şi nouă şcoli secundare de fete; la acestea se adăugau şcolile speciale şi cele normale. În intervalul 1864-1865-1877-1878 numărul profesorilor din învăţământul secundar a crescut de la 315 la 576, iar numărul şcolilor s-a dublat, creându-se 17 gimnazii noi.[28]

Între instituţiile de învăţământ secundar create în această perioadă, se situează şi *Gimnaziul de băieţi din Piteşti*, azi *Colegiul Naţional „Ion C.Brătianu”*, prima şcoală de acest fel din judeţul Argeş.

Prima încercare pentru înfiinţarea unui gimnaziu în Piteşti s-a făcut în anul 1866. În urma mai multor cereri şi stăruinţe ale cetăţenilor, Primăria oraşului intervine la Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice prin raportul nr. 395 din 5 iunie 1866, în care arată că, începând cu anul şcolar următor, a hotărât „să deschidă cursul celei dintâi clase gimnaziale…” şi roagă „a dispune cele de cuviinţă pentru trimiterea unui profesor care să predea cursurile acestei clase”[29], urmând ca oraşul să îngrijească de local, mobilier, încălzire.

Ministerul, prin ordinul 5918 din 21 iunie 1866, comunică Primăriei oraşului că-i mulţumeşte pentru iniţiativa luată, dar „până după votarea bugetului de Onor Camera Legislativă nu poate trimite profesorul cerut, afară numai dacă Onor Consiliu al Oraşului Piteşti, inspirat de sentimente patriotice, nu va putea face sacrificiul de a plăti şi pe profesor până la votarea bugetului. În acest caz, Gimnaziul, atât de dorit de conorăşenii Dv. s-ar putea înfiinţa chiar de pe acum.”[30]Acesta, este de fapt, actul de naştere al gimnaziului.

Primăria însă, ca şi Ministerul, nu avusese în vedere – la întocmirea bugetului – crearea unei astfel de instituţii şi deci nu avea pentru ea nici un fel de disponibilităţi financiare. Ca urmare, Consiliul orăşenesc, în şedinţa din 23 iulie 1866, hotărăşte să se adreseze cetăţenilor urbei, solicitându-le contribuţia bănească pentru a asigura cheltuielile proiectatei clase de gimnaziu. În acest scop se deschid două liste de subscripţie în care se fac înscrieri benevole, în primul rând de către părinţii copiilor care aveau să fie înscrişi în această clasă.

Considerând problema rezolvată, Primăria de adresează din nou Ministerului, în 17 august 1866, cerând să numească un profesor pentru clasa I gimnazială ce urmează să ia fiinţă. Face o propunere în acest sens în persoana lui Nicolae Micescu, originar din apropierea oraşului, proaspăt absolvent al Facultăţii de Ştiinţe din Bucureşti.[31]

Ministerul face numirea propusă şi astfel, la 6 septembrie 1866 se deschid cursurile clasei I în acelaşi local cu şcoala primară – Şcoala Naţională – din pasajul şcoalelor. Aşa îşi începe existenţa gimnaziul din Piteşti, cu un singur profesor, Nicolae I. Micescu care avea să predea toate disciplinele şi o singură clasă cuprinzând 12 elevi. Elevii înmatriculaţi în prima clasă gimnazială din Piteşti erau: Capitanovici Teodor, Chiriţescu Eugeniu, Chiriţescu Mihail, Ialomiţeanu Constantin, Ioanicescu George, Nicolescu Teodor, Popescu Ştefan, Pavlovici Grigore, Rândulescu Ion, Râmniceanu Alexandru, Trifonescu Constantin, Vlădoianu Ştefan.[32]

Încă de la înfiinţare, *Gimnaziul din Piteşti* se confruntă cu dificultăţi de tot felul, unele dintre acestea dovedindu-se insurmontabile. Astfel, dintre cei care se înscriseseră cu sume băneşti pe listele de subscripţie, numai unii şi-au onorat angajamentele; pentru ceilalţi a trebuit să se recurgă la legea de urmărire fapt ce a dus la greutăţi de tot felul: neplata la timp a salariului profesorului şi a îngrijitorului, lipsă de material didactic, lipsa de mobilier necesar, lipsa lemnelor de foc pentru încălzirea localului şcolii pe timp de iarnă etc.[33].

Ca material didactic şi de cancelarie, Nicolae Micescu nu va dispune, în primul an de existenţă a gimnaziului decât de două programe şi 20 coli matricole, pe care Ministerul i le-a trimis la cererea sa. Regulamentul şcolar îi va fi trimis până la sfârşitul anului şcolar.

Iată şi inventarul de care s-a servit Nicolae Micescu: „una catedră, patru bănci, una masă pentru cancelarie, trei scaune, una pereche călimări, un sigiliu al direcţiunii, una matricolă în care se află înscrişi elevii, una putină pentru apă, una tablă matematică, un pachet de corespondenţa direcţiunii cu Ministerul, un pachet cu regulamente, un pachet cu cataloage, matricole, programe, etc.”[34]

Greutăţile materiale şi financiare nu au şanse de remediere nici în anul şcolar următor, întrucât gimnaziul n-a fost prevăzut în bugetul Ministerului sau al Primăriei nici la 1 aprilie 1867, când începe un nou an financiar. Din această cauză, la sfârşitul primului an şcolar, profesorul Nicolae Micescu s-a transferat la gimnaziul din Ploieşti, după ce încheiase situaţia şcolară şi predase inventarul menţionat anterior. El a organizat examenul de sfârşit de an între 12-23 iunie 1867. Din cei 12 elevi înscrişi, 10 au promovat, iar 2 au rămas repetenţi.

Nicolae Micescu, care a îndeplinit şi funcţia de director, va reveni la gimnaziul din Piteşti în 1893 şi va rămâne până în 1897, bucurându-se de prestigiul pe care i-l dădea activitatea de pionierat în învăţământul argeşean.[35]

---

[28] Berindei Dan, o*p. cit.,*p.214
[29] D.J.A.N., fond Liceul „Nicolae Bălcescu”, dosar 1/1866-1870
[30] *Ibidem.*

[31] Vlad Nicolae, Popescu, Tudor, Fulgeanu, Constantin, *Monografia Liceului Nicolae Bălcescu din Piteşti.1866-1966-1991”*, S.C. Tiparg Piteşti, 1992, p.11.
[32] *Ibidem.*
[33] Vlad , Nicolae, Popescu, Tudor, Fulgeanu, Constantin, o*p.cit*., pp. 11-12
[34] Bădescu Marin, *„Nicolae Micescu”*[în] Revista *Mlădiţe*, liceul „Nicolae Bălcescu”, Piteşti, nr.11, cnoiembrie 1970, p.5.
[35] *Ibidem.*

În următorii ani şcolari, 1867-1868 şi 1868-1869, gimnaziul nu mai funcţionează, din cauza greutăţilor materiale menţionate. Registrul matricol, care merge în continuare de la 1866 până la 1873, nu înregistrează pentru anul şcolar 1867-1868 nici un elev, iar pentru 1868-1869, un singur elev, la clasa I, probabil particular, căci este greu de presupus că şcoala ar fi funcţionat cu un singur elev.[36]

Abia după doi ani, în anul şcolar 1869-1870, gimnaziul şi-a redeschis cursurile, de data aceasta cu primele trei clase. Numărul elevilor înscrişi în acest an este mic: total 23, dintre care 16 la clasa I, 4 la clasa a II-a, 3 la clasa a III-a.[37]

Profesorii sunt toţi suplinitori: Alexandru Nanu, care este şi director, predă franceza şi desenul, preotul Ion Brădeanu – religia, Ion Stinghe – latina şi restul orelor de partea literară iar Ion Păiş pe cele care ţin de partea ştiinţifică. Mulţi dintre profesori sunt nestabili, rămânând aici un an sau poate nici atât. Noi profesori sunt numiţi pentru anul şcolar 1870-1871 la 19 decembrie 1870 şi anume: Nicolae Bărcănescu, de franceză şi religie, Ion Manliu, de latină şi istorie, Eliodor Butoianu, de istorie şi geografie.[38] Dintre profesorii anului precedent îşi continuă activitatea Ion Păiş şi Alexandru Nanu. Conducerea şcolii este încredinţată lui Eliodor Butoianu, care funcţionează doar până la 1 februarie 1871, când este numit director Ion Manliu.[39]

În anul şcolar 1871-1872, situaţia gimnaziului se consolidează, Ministerul numind pentru prima data profesori titulari, recrutaţi prin concurs, pe baza Legii instrucţiunii publice din 1864. Astfel, prin ordinul nr. 9815 din 18 octombrie 1871 sunt numiţi profesori: C.I. Ştefănescu (istorie, geografie, franceză), căruia i se încredinţează şi conducerea şcolii, Ion Păiş(matematică şi naturale), D.Mirescu (latină-română).[40] Salariul profesorilor plătit de stat era de 230 lei pe lună.

Gimnaziul va funcţiona cu patru clase, începând din anul şcolar 1873-1874, cuprinzând un total de 48 de elevi: 24 la clasa I, 11 la clasa a II-a, 9 la clasa a III-a şi 4 la clasa a IV-a.[41]

Ca urmare completării ciclului de patru clase, dar şi a sporului demografic al urbei, numărul elevilor va creşte de la an la an, ajungând în anul şcolar 1889-1890 să aibă înscrişi în total 253 de elevi, din care 127 numai la clasa I.[42]

Sporirea permanentă a numărului de elevi,care solicitau intrarea în clasa I a gimnaziului, a determinat conducerea şcolii şi organele locale să facă demersuri la Minister pentru înfiinţarea clasei I divizionare. Urmare a repetatelor stăruinţe a fost ordinul nr. 8482/22 august 1890 prin care Ministerul aprobă clasa divizionară cu începere de la 1 septembrie 1890.[43] De la această data şi până la 1 septembrie 1894, gimnaziul va funcţiona cu următoarea structură: două clase I şi câte o clasă a II-a, a III-a şi a IV-a. Chiar şi după înfiinţarea clasei divizionare numărul elevilor la clasa I de gimnaziu este destul de mare. Astfel, în anul şcolar 1892-1893 efectivele de elevi sunt următoarele: clasa I - 60 de elevi, clasa I divizionară – 58 de elevi, clasa a II-a – 60 de elevi, clasa a III-a – 41 de elevi, clasa a IV-a – 28 de elevi.[44]

Paralel cu completarea numărului de clase şi dezvoltarea gimnaziului, creşte şi numărul profesorilor, catedrele fiind ocupate de oameni cu pregătire corespunzătoare. Până la 1877 a mai existat oarecare instabilitate la unele catedre, întrucât Ministerul nu acoperea salariile tuturor profesorilor, acestea fiind completate prin contribuţia Primăriei şi a Consiliului Judeţean. Ca urmare, autorităţile locale interveneau în numirea profesorilor cărora le plăteau salariile, neţinându-se cont de Legea instrucţiunii care prevedea numirea pe bază de concurs a profesorilor.[45]

Pentru a pune capăt acestor neînţelegeri, de la 1 aprilie 1877, Ministerul a luat în sarcina sa, în întregime, întreţinerea gimnaziului, aceasta contribuind la creşterea stabilităţii profesorilor şi a prestigiului instituţiei. Astfel, în anul şcolar 1892-1893, în afară de limba franceză şi elină, toate celelalte catedre erau ocupate de profesori titulari, încadrarea şcolii fiind următoarea: Toma Trifonescu (română-latină), preot Gheorghe Popescu (religie), Mihail Drugeanu (latină), D. Iotta (franceză), Mihai Căprescu (istorie), N. Alexandrescu (elină), N.G. Dumitrescu (geografie), N. Serafim (desen), deacon D. Băjenaru (muzică), V. Mândru (gimnastică).[46]

Deşi puţin numeros, corpul profesoral se bucura în oraş de un deosebit prestigiu, cum, de altfel, se bucura şi gimnaziul, cea mai înaltă instituţie de învăţământ din judeţul Argeş. Astfel, autorităţile locale invitau cadrele didactice la manifestările festive, iar Ministerul foloseşte profesorii gimnaziului pentru sprijinirea învăţământului primar de stat şi particular, în special pentru comisiile de examen al şcolilor particulare.

Dintre profesorii care şi-au desfăşurat activitatea la Gimnaziul din Piteşti şi au devenit mai târziu personalităţi proeminente în domeniul culturii şi ştiinţei româneşti se remarcă: Eugen Ludwig, doctor în filosofie (cu specialitatea fizico-chimice) al Universităţii din Viena. A funcţionat la Gimnaziul din Piteşti între anii 1889-1893, ajungând mai târziu profesor universitar la Academia de Înalte Studii Comerciale din Bucureşti. Un profesor care a funcţionat fără întrerupere timp de trei decenii, pe catedra de matematică a fost Ion Păiş.[47]

---

36 Vlad, Nicolae, Popescu, Tudor, Fulgeanu, Constantin, o*p.cit,* p.12.
37 D.J.A.N. , fond Liceul *Nicolae Bălcescu*, Piteşti, dosar 10/1972, f. 20.
38 *Ibidem.*
39 *Ibidem,* dosar nr. 4/1871, nepaginat.
40 *Ibidem,* dosar 3/1871, f.4.
41 *Ibidem.*, dosar 26/1893.
42 Vlad , Nicolae, Popescu, Tudor, Fulgeanu, Constantin, o*p.cit.*, p.14.
43 D.J.A.N., fond Liceul *Nicolae Bălcescu,* dosar 25/180, f.103.
44 *Ibidem,* dosar 26/1893, f.121.
45 *Ibidem.*
46 *Ibidem,* f. 121
47 Vlad, Nicolae, Popescu, Tudor, Fulgeanu, Constantin, o*p .cit.*, p.17.

Directorii *Gimnaziului din Piteşti* au fost: Nicolae Micescu (1866-1867), Alexandru N. Nanu (1869-1870), Eliodor Butoianu (1870-1871), Ion Manliu (1871), Constantin S. Ştefănescu (1871-1873), pr. Gheorghe Popescu (1873-1877), Dimitrie Dobruneanu (1877-1881), Toma Trifonescu (1881-1894).

Printre absolvenţii gimnaziului, care vor contribui la creşterea prestigiului acestuia se află generalul Constantin Christescu, care s-a acoperit de glorie în timpul primului război mondial, devenind după încheierea acestuia, Şef al Marelui Stat Major al Armatei Române[48] şi Costin Petrescu, pictor renumit, autor al marii fresce de la Ateneul Român.

Elevii gimnaziului piteştean contribuie cu suma de „20 lei noi” la ridicarea statuii lui Gheorghe Lazăr din faţa Universităţii din Bucureşti, în 1882 şi cu suma de 99 lei plus un leu taxa poştei pentru construirea Ateneului Român.[49]

Gimnaziul din Piteşti a adăpostit prima *bibliotecă* din oraş, înfiinţată prin dorinţa testamentară a Paraschivei Ştefu, care a donat suma de 200 de galbeni austrieci. În 1879 la Primărie se organizează o licitaţie pentru procurarea cărţilor necesare. În urma acesteia, librarul piteştean I. Raicoviceanu se angaja să ofere cărţile.

La 26 iunie 1880, primăria preda directorului gimnaziului cele 175 de volume împreună cu inventarul lor, spre „a le conserva”. În anii următori biblioteca este mutate la primărie, dar la intervenţia convingătoare a directorului, ea revine la gimnaziu, întocmindu-se, în 1886 un regulament de funcţionare a acesteia, aprobat de Consiliul comunal la 16 martie acelaşi an. Fondul de cărţi al bibliotecii a crescut în fiecare an, atât prin alocarea primăriei, cât şi prin donaţii.[50]

În privinţa localului, gimnaziul s-a mutat de mai multe ori. În 1871, Primăria a închiriat un local situat pe strada Boierească. Şcoala funcţiona la etaj, parterul fiind ocupat de particulari, de meserie fierari şi careţaşi, care prin zgomotul făcut deranjau lecţiile.[51]

În anul şcolar 1876-1877, gimnaziul a fost mutat în casele lui P.I. Rădulescu din strada Sf.Vineri, nr.37, apoi, în anul şcolar 1877-1878, pe strada Şerban Vodă, nr.151, în imobilul lui N. Priboianu.[52]

La 26 octombrie 1884 s-a pus la dispoziţia gimnaziului etajul de la şcoala nou construită pe Bulevard pentru Şcoala nr.3. Deşi localul nu era al gimnaziului, el oferea condiţii mult mai bune: săli de clasă corespunzătoare, încăperi pentru celelalte trebuinţe ale şcolii, curte pentru recreaţia elevilor.

Profesorii au fost preocupaţi să dea gimnaziului un nume, Consiliul profesoral făcând mai multe propuneri: „Radu Negru Basarab”, în 1872, „Dinicu Golescu”, în 1886. Ministerul nu a aprobat aceste denumiri, păstrându-se numele de „Gimnaziul clasic din Piteşti”.[53]

Gimnaziul din Piteşti a rămas în continuare cea mai importantă instituţie de învăţământ din judeţul Argeş, având o bună bază materială: laborator de fizică, dotat cu aparatură, cumpărată de la Paris, în 1883, laborator de chimie, din 1890 şi o bibliotecă dispunând de 148 de volume în 1882.[54]

Gimnaziul s-a consolidat şi a căpătat încrederea populaţiei. Se cerea acum transformarea lui în liceu, act ce va fi realizat în anul 1894.

Învăţământul tehnic şi profesional

Încă din primii ani ai domniei lui Cuza se înregistrează un progres evident al învăţământului special. Se tindea a se da „o reorganizare mai întinsă şcolii de arte şi meserii”, August Treboniu Laurian pledând chiar pentru întemeierea unei şcoli tehnice.[55]

Modernizarea implica dezvoltarea instrucţiunii practice. Într-un mesaj domnesc din toamna anului 1870 se cerea ca „Învăţământul să fie îndreptat mai mult către carierele productive şi studiile fecunde.” În şcolile de arte şi meserii, cum erau cele din Bucureşti şi Iaşi, se primeau absolvenţi ai şcolilor primare pentru minimum patru ani de studii în ateliere. În temeiul Legii din 1864, fuseseră create vreo douăzeci de şcoli de arte şi meserii, în afara celor din Bucureşti şi Iaşi.[56]

Piteştenii şi-au dorit mult o şcoală de meserii. Consiliul Judeţean a aprobat suma de 30.000 lei pentru organizarea „unei şcoli de meserii, care demult s-a făcut simţită”, în şedinţa din 9 noiembrie 1879.[57]

În 1882 se deschide Şcoala de Meserii din Piteşti[58]. Locaţia şcolii s-a stabilit într-un grajd al cazărmii din localitate. Şcoala avea următoarele secţii: fierărie, tâmplărie şi rotărie. Numărul elevilor a oscilat în jur de 25, iar durata şcolii era de 4 ani. Elevii erau interni şi se primeau prin concurs. Învăţământul teoretic avea 10 ore pe săptămână, restul timpului fiind rezervat lucrărilor practice.[59]

După 10 ani de funcţionare, în 1892, şcoala se va închide din cauza lipsei de fonduri, reluându-şi activitatea în anii următori şi se va transforma, mai târziu, în Liceul Industrial. În perioada 1925-1927 s-a construit localul de pe bulevardul I.C. Brătianu, extins în anii: 1937-1939, 1958-1960, 1971-1972. Astăzi poartă denumirea de Grupul Şcolar de Industrie Uşoară Armand Călinescu.[60]

---

48 Dinu, Ion, M, *Oameni de seamă ai Argeşului de ieri şi de astăzi*, Editura Tiparg, Piteşti, 2004, p. 49

49 Bădescu, Marin, Manu, *125 . Omagiu Liceului N. Bălcescu* - Piteşti 1866-1991, Casa Corpului Didactic, Piteşti, 1991, p.4

50 Popa, Petre, Dicu, Paul, Voinescu, Silvestru, o*p.cit.*, p.202

51 Vlad, Nicolae, Popescu, Tudor, Fulgeanu, Constantin, o*p.cit.*, p.21

52 Tudor, Sebastian, o*p. cit.*, p.86

53 Vlad, Nicolae, Popescu, Tudor, Fulgeanu, Constantin, o*p. cit.*, p.21

54 Tudor, Sebastian, o*p.cit.*, p. 87

55 Academia Română, o*p.cit.*, vol VII, tom I, p.818

56 *Ibidem,* p.820

57 Tudor, Sebastian, o*p.cit.*, p.p.94 - 95

58 Popa, Petre, o*p. cit.*, p. 86

59 Tudor, Sebastian, o*p.cit.*, p.95

60 Popa, Petre, o*p.cit.*, p.86

Biserica „Sfânta Treime” din Golești

Mocenco Malvine
Restaurator, Muzeul Viticulturii și Pomiculturii – Golești

La şase ani de la ridicarea conacului (1640), a fost construită biserica cu hramul „Sfânta Treime”, „cu toată cheltuiala jupânului Stroe Leurdeanu, mare/vistier şi a jupânesei lui, Vişa, în zilele lui Matei Basarab, în anul 1646”, după cum ne informează pisania de piatră de la intrare. Edificiul se află vizavi de Conacul Goleştilor, locul în care acum se află Muzeul Viticulturii şi Pomiculturii – Goleşti.

Biserica din Goleşti cu hramul „Sfânta Treime”

Biserica, de plan dreptunghiular, asemănător bisericii de la Gherghița – Prahova, zidită de Matei Basarab, în anul 1641, este de dimensiuni destul de mari: în exterior prezintă 23 m lungime, 10 m lățime şi peste 8 m înălțime. Zidurile au aproape 1,5 m grosime. De-a lungul timpului, monumentul a avut de suferit în urma unor calamități. Cutremurul din 16 octombrie 1802 a distrus atât turla-clopotniță aflată deasupra pronaosului, cât şi turla de pe naos. Se văd şi astăzi urmele de zidărie din pod, deasupra naosului, care indică faptul că aici a fost o turlă. Acelaşi lucru se observă şi la pronaos, unde se află, în interiorul peretelui dinspre nord, scara care ducea la clopotniță. Edificiul este împărțit în interior în pronaos, naos şi altar. Altarul, semicircular în interior şi poligonal la exterior, cuprind în grosimea zidului cele două nişe – proscomidia şi diaconiconul.

În perioada înălțării monumentului din Goleşti, biserica avea pronaosul despărțit de naos prin arcade sprijinite pe stâlpi, dar la această biserică se continuă tradiția secolelor anterioare, de separare a pronaosului, de naos, printr-un perete cu uşă.

Uşa de la intrarea în biserică este anturată de o sculptură în piatră, unde, alături de elemente moldoveneşti apărute în Țara Românească, prin meşterii trimişi de Vasile Lupu pentru ridicarea bisericii Stelea, la Târgovişte, întâlnim şi motive orientale. „Părțile verticale ale chenarului sunt decorate cu o împletitură de linii şi flori în relief slab, amintind de procedeele sculpturii armeneşti din veacurile anterioare”[1]. Uşa este încadrată într-o firidă, iar în partea de sus, terminația se face printr-un arc ascuțit, în acoladă, aceste elemente amintind de uşile de moschee arabe.

Chenarele ferestrelor – patru pe latura sudică, două pe latura nordică, una în proscomidie şi una în altar – sunt, de asemenea, din piatră cioplită, decorul prezentând influențe din arta moldovenească şi orientală. Acestea au în partea superioară împletituri inspirate din alfabetul decorativ armenesc, care se termină cu o cruce sau cu arcuri cu mai multe vârfuri. Fereastra altarului, având în partea superioară o acoladă cu vârful scurt, poartă inscripția „Stoica, meşter”, inscripție care este întâlnită şi pe contrafortul din stânga intrării în biserică. „Profilul care încadrează fereastra cuprinde o funie subțire răsucită, când într-un sens, când în celălalt, în genul brâului de la „Trei Ierarhi” din Iaşi, al celor de la biserica „Stelea” şi de la Mitropolia din Bucureşti”[2].

Inscripția „Stoica, meşter” pe ancadramentul ferestrei

Zidurile exterioare ale bisericii sunt împărțite în două registre de un brâu de cărămizi aşezate în formă de dinți de fierăstrău. Registrul inferior prezintă panouri dreptunghiulare şi este mai înalt, iar cel superior este mai scund şi prezintă firide în semicerc. Cornişa este compusă din trei rânduri de cărămizi în formă de zimți. Liniile în relief, care despart firidele, prezintă influențe din arta armeano – georgiană[3].

Biserica este tencuită şi prezintă zugrăvit pe suprafața ei, cu culoare roşie, decorul de cărămizi aşezate atât orizontal cât şi vertical, imită pe acela din secolul al XVI-lea. Pe suprafața tencuită sunt însă şi alte decorațiuni. În centrul arcurilor de la registrul superior, sunt prezente rozete zugrăvite cu roşu; pe ciubucul mijlociu al chenarelor de la firide, sunt realizate cu culoare roşie, li-

---

[1] N. Ghika-Budeşti, *Evoluția arhitecturii în Muntenia şi Oltenia*, partea a III-a, veacul al VII-lea, Editura Datina Românească, Vălenii de Munte, 1933, p. 43.
[2] Idem.
[3] M. Popescu, C. Iliescu, *Goleşti*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1966, p. 30.

nii frânte. De asemenea, pe timpanele firidelor, sub corni-şă, apare un rând de butoni de teracotă rotunzi, având în profil un vârf ascuțit, butonii de teracotă fiind des întâlniți în epoca lui Matei Basarab (apar la Stelea, Cornet, Vlădeşti etc.).

O particularitate a bisericii o constituie cele patru contraforturi exterioare, două la colțurile fațadei dinspre apus şi două pe fațadele laterale. Modul în care sunt amplasate ne conduce la ideea că au mai mult rol ornamental. Acestea nu sunt amplasate acolo unde prezența lor ar fi fost necesară pentru sporirea rezistenței construcției. Contraforturile se deosebesc de cele moldoveneşti prin înălțimea lor, ele ajungând până la acoperiş. În partea de sus, acestea se termină printr-un capitel de piatră.

Pictura murală interioară a dispărut în condiții neclare. Surse diverse invocă incendiile, cutremurele, care au determinat un lung şi dinamic proces de degradare. Ceea ce se poate vedea în prezent, pe suprafața murală interioară, este o zugrăveală gri, cu câteva decoruri simple, pictate cu şablonul, amintind de neoclasicismul sfârşitului de secol XIX. Zidurile sunt înnegrite de fum, pe bolți fiind vizibile fragmente ale unor scene.

Cu ocazia unor restaurări din secolul al XX-lea au fost dezvelite numai câteva fragmente de pictură originală, în proscomidie [4].

În primăvara anului 2008, studenții Facultății de Teologie – Piteşti, secția Artă Sacră, însoțiți de profesorii de specialitate, au efectuat un număr de şapte sondaje stratigrafice, în pronaos, naos şi altar.

Concluzii

După terminarea construcției, pentru un scurt răstimp, biserica a rămas decorată simplu, cu un ornament în dungi alb-roşu, probabil numai în zonele ce împrejmuiau intrările şi glafurile – fragmente decopertate deasupra intrării în proscomidie.

Într-o etapă imediat următoare, s-a realizat o frescă, la mijlocul secolului al XVII-lea, pe întreaga suprafață murală, din care au fost găsite fragmentele din proscomidie – acest strat poate fi considerat ca fiind fresca originală;

A urmat, probabil, un incendiu, în urma căruia această pictură a fost grav degradată. Biserica este redecorată cu frescă, cel târziu la mijlocul primei jumătăți a secolului al XVIII-lea. Fragmente puternic martelate, din această frescă postbrâncovenească, apar tot în proscomidie.

Urmează alte calamități – cutremurele din 1802 şi 1832, incendii, după care se inițiază o nouă rundă de intervenții, ocazie cu care apare şi stratul din prima jumătate a secolului al XIX-lea, din care au rămas fragmentele de pe brâul din naos şi din proscomidie. Motivele intervenției de la sfârşitul secolului al XIX-lea sau imediat după începutul secolului XX ne sunt necunoscute. Cert este că aceste elemente existau în momentul în care întreaga biserică este tencuită şi zugrăvită în griul neoclasic existent în prezent, suprafața pereților fiind ritmată printr-o ordonanță de pilaştri cu capiteluri pictați în trompe l'oeil.

[4] Ibidem, p. 31.

O primă întrebare este cea legată de motivele pentru care fresca de la începutul secolului al XIX-lea a fost sacrificată şi înlocuită cu zugrăveala neoclasică. Repictările aflate peste stratul de culoare din secolul al XIX-lea nu ascund degradări majore. O problemă care se mai cere studiată ar fi legată de varianta în care, după calamitățile de la începutul secolului al XIX-lea, fresca nu a mai fost refăcută decât pe câteva elemente arhitecturale şi în spațiul sacru al altarului – brâul şi fragmentele din proscomidie.

Iconostasul bisericii „Sfânta Treime”

Pictura murală interioară s-a pierdut, dar lăcaşul adăposteşte unul din cele mai frumoase şi ample iconostase de artă medievală.

Construcția care asigură statica şi echilibrul iconostasului

Ansamblul icoanelor şi al frizelor decorative, care alcătuiesc registrele iconostasului, sunt ancorate pe o construcție de grinzi şi stâlpi de lemn, aşezați într-o tramă, ce conferă stabilitate şi echilibru întregului iconostas.

Din profil, iconostasul prezintă o accentuată înclinație spre naos, aceasta fiind poziția clasică a desfăşurării, pe verticală, a întregului ansamblu. Față de verticala fermă a eşafodajului, înclinația este de aproximativ 12 grade, la cruce chiar de 15 grade. Această aşezare în spațiu face ca întregul ansamblu, cu o înălțime apreciabilă de 7 m, să poată fi contemplat mai bine din aria naosului.

Descrierea tehnologică şi artistică a registrelor iconostasului – lemn policrom sculptat

Suprafața iconostasului este împărțită în mai multe registre orizontale.

A. Primul registru – partea principală a iconostasului

Începând de jos în sus, primul registru, care este şi cel mai înalt, constituie partea principală a iconostasului (parapetul). Acesta se desfăşoară pe o înălțime de 2,24 m şi o lungime de 5,62 m şi este format din:

- uşile împărăteşti;
- uşile diaconeşti;
- patru icoane împărăteşti;
- arhitrava;
- 8 stâlpi.

Uşile împărăteşti

Uşile împărăteşti – ansamblu

Uşile principale, împărăteşti, au o înălțime de 1,48 m şi o lățime de 45 cm – uşa din stânga, şi 44 cm, cea din dreapta.

Construite clasic, pe o axă de simetrie verticală, în oglindă, uşile împărăteşti sunt împărțite în trei registre suprapuse. Închise, acestea formează în partea superioară un arc trilobat. Conturul lui discontinuu este constituit din elemente fitomorfe şi avimorfe traforate, care încadrează icoanele, câte una pe fiecare uşă. În fiecare icoană, este reprezentat câte un sfânt militar, pe cal. Împreună, icoanele cu baza rectangulară formează, în partea superioară, o acoladă. Câmpul pictat este încadrat într-un chenar, format în laterale din câte o colonetă cu bază, fus şi capitel, fusul fiind în torsadă. Bazele şi acolada sunt constituite din motive în bandă, cu arce.

Elementele decorative ale chenarului traforat sunt vrejurile de viță-de-vie, prezente fiind toate componentele – frunze, ciorchine de struguri, cârcei în spirală, iar terminația în partea superioară este realizată prin afrontarea a două capete de vulturi, ținând în cioc câte un ciorchine de strugure.

Registrul următor, cel din mijloc, prezintă două panouri identice pătrate, traforate, câte unul pe fiecare uşă. Ornamentul lor floral este constituit pe cele două diagonale şi pe cele două transversale, care unesc mijloacele laturilor opuse. Aceste linii se întretaie într-un punct comun, centrul figurii, marcat prin amplasarea unei rozete, şi formează o stea cu opt raze. Panourile prezintă şi ele acelaşi chenar, cu motive în bandă, cu arce şi alveole concave.

Ultimul registru, cel inferior, este constituit din două pătrate, decorul fiind rezultatul unei libertăți în concepția artistică. Elementele traforate se detaşează pe un fond albastru mat. Într-un vrej de acant cu volute, apar florile şi frunzele, într-o ordine expresivă.

Partea superioară a deschiderii uşilor împărăteşti

Deasupra uşilor se află o zonă ornamentală traforată, a cărei bază reia arcul trilobat al conturului uşilor. Acest ornament se sprijină pe două console laterale, ornamentate cu elemente florale, tehnica de lucru fiind meplat. Câmpul ornamentului este decorat cu vrejuri de acant, în compoziție simetrică, pe axa verticală, şi este încadrat într-un chenar ce reia elementele din panourile inferioare ale uşilor.

Întregul ornament al deschiderii principale are ca fond o dveră pictată, având tema „Sfânta Treime”.

Uşile diaconeşti

Uşile laterale, diaconeşti, au o înălțime de 1,96 m şi o lățime de 68 cm, în partea superioară, terminația realizându-se printr-un arc cintrat. Panourile sunt prevăzute cu câte două traverse semiîngropate.

Pe uşa din stânga este reprezentat arhanghelul Mihail, iar pe cea din dreapta, arhanghelul Gavriil, ca păzitori ai uşilor raiului. Între stâlpii care încadrează uşile diaconeşti, în partea superioară, se află câte un registru cu elemente ornamentale, traforate (vrejuri de acant), ordonate într-o compoziție simetrică, pe axa verticală. Câmpul de ornament este încadrat într-un chenar. Acest registru ornamental este identic cu cel aflat deasupra uşilor împărăteşti. Registrele au terminația în partea inferioară, sub forma unui arc trilobat. Acestea se sprijină pe câte două console, decorate cu elemente vegetale, tehnica de lucru fiind meplat.

Icoanele împărăteşti

Pe rama-schelet sunt fixate icoanele împărăteşti, acestea având următoarele dimensiuni: înălțimea de 114 cm şi lățimea de 72 cm. Poalele icoanelor sunt din zid şi au o înălțime de 96 cm.

Uşa diaconească dinspre nord este încadrată de icoanele Sfântul Nicolae şi Maica Domnului, iar cea din extremitatea opusă, spre sud, este încadrată de icoanele Iisus Pantocrator şi Sfânta Treime – hramul bisericii.

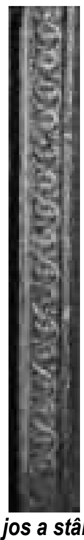
Icoanele împărăteşti

Arhitrava

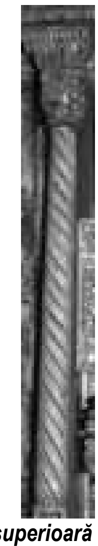
Arhitrava încununează întregul registru împărătesc al tâmplei, având o înălţime de 13 cm. Decorul este compus din motive în textură cu arce, trama frizei având şi elemente fitomorfe. Tehnica de lucru este meplat, punând astfel în evidenţă, prin contrast, friza de deasupra, impunătoare prin proporţii şi tehnica de realizare, cea a traforului.

Stâlpii

Stâlpii separă, pe verticală, părţile ce alcătuiesc registrul – uşi împărăteşti, uşi diaconeşti, panourile icoanelor împărăteşti. Aceşti stâlpi sunt alcătuiţi din două părţi. În partea inferioară, până la o înălţime de 96 cm, ei prezintă o secţiune pătrată, cu latura de 8,7 cm, fiind decoraţi cu motive vegetale stilizate, ordonate într-un registru vertical. De la acest nivel, fusul stâlpilor are secţiunea circulară, în torsadă, îngustându-se în partea superioară şi se desfăşoară pe o înălţime de 99 cm. Prezintă un decor perlat.

Partea de jos a stâlpului (secţiune pătrată)

Partea superioară a stâlpului (în torsadă) şi capitel

Capitel

Terminaţia acestora se realizează printr-un capitel, cu înălţimea de 24 cm. Capitelurile, pe lângă funcţia lor decorativă, au şi rolul de a mări suprafaţa de sprijin a arhitravei. În cazul de faţă, întâlnim un capitel-impostă, folosit deseori în arhitectura bizantină. Stilul ales pentru realizarea capitelurilor este cel aparţinând ordinului compozit, dar dominanta generală a ornamentului este corintică. Pornind de la bază, se dezvoltă pe un anulet (tor) un şir circular de petale, iar din interiorul lor porneşte un şir de frunze polilobate. Din această parte circulară a capitelului urcă, pe o secţiune pătrată, corpul volutelor care pleacă dintr-un vrej despicat, formând la capete helixul. Capitelurile sunt încununate de imposte, volume ieşite din arhitravă, având forma unui capitel suprapus celui propriu-zis şi continuând ornamentica arhitravei.

B. Friza decorativă, din lemn traforat

Deasupra registrului principal al tâmplei, se află o friză decorativă, din lemn, cu motive vegetale traforate, având o lăţime de 40 cm. Decorul prezintă un fond albastru mat, care pune astfel în evidenţă strălucirea foiţei de aur ce acoperă ornamentul sculptat.

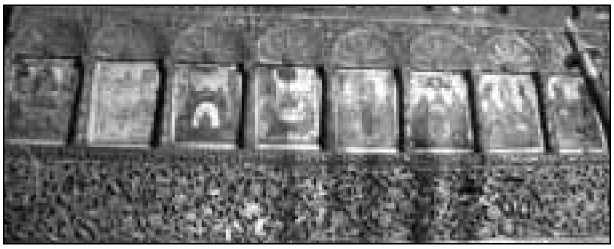
Se remarcă un anumit tip de compoziţie continuă, ce curge de la un capăt la altul. În aparenţă, mişcarea continuă, de val, contrazice ideea de spaţiu închis, limitat; de fapt, însă, ea este foarte expresivă: „numai o mişcare ondulatorie, de val, poate să exprime, printr-o întoarcere permanentă, rămânerea în nişte limite, într-un spaţiu mărginit şi să sugereze în acelaşi timp continuitatea”[5].

[5] Cornel Irimie, Florentina Dumitrescu, Andrei Paleolog, *Arta lemnului la români,* Editura Meridiane, Bucureşti, 1975, p. 30.

Între gol şi plin există un echilibru, artistul reuşind să sublinieze spirala vrejului ca direcţie dominantă, marcând astfel ritmul, în care repetiţia nu devine monotonă. Pe lângă vrejul de acant, apar şi alte elemente fitomorfe: flori cu petale rotunjite sau ascuţite (floarea de colţ), frunze de acant şi de stejar, conuri.

În partea superioară, friza este bordată de o baghetă, decorată cu elemente vegetale: frunze şi flori, realizate în meplat, subliniind discret traforul frizei şi făcând legătura cu şirul de icoane prăznicare.

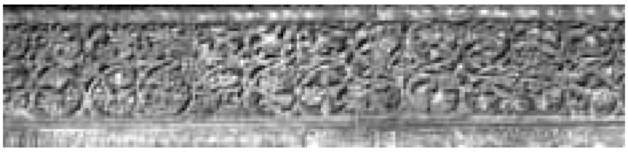
C. Registrul icoanelor prăznicare

Registrul prăznicarelor este format din 17 icoane, de formă dreptunghiulară, fiecare icoană având o înălţime de 38 cm şi o lăţime de 30 cm. Acestea sunt despărţite de colonete, al căror fus este mai îngust în partea superioară, terminaţia realizându-se printr-un mic capitel.

Colonetele prezintă un decor vegetal (frunze de stejar), în spirală. Deasupra fiecărei icoane este prezent un arc în plin cintru, încununând fiecare piesă, dar făcând parte, în acelaşi timp, din friza care desparte acest registru de şirul apostolilor.

D. Friză decorativă aflată deasupra prăznicarelor

Deasupra icoanelor prăznicare se află o friză decorativă, din lemn sculptat, cu înălţimea de 25 cm. Fiecare icoană-prăznicar prezintă, în partea superioară, un arc în plin cintru, uşor concav. La mijlocul bazei arcului se află un element floral, realizat într-un relief înalt, din care pornesc radial şapte frunze polilobate, realizate în tehnica meplat. Câmpul dintre aceste arce prezintă un decor traforat, o ramură verticală cu trei flori, iar deasupra arcului, ramurile sunt legate cu câte un fragment de vrej, în acoladă plată. În planul secund, este vizibil fondul albastru mat. O baghetă îngustă decorată cu ove şi săgeată termină în partea superioară acest registru.

Fondul celor două cornişe, care încadrează registrul, este oranj, acestea având un decor vegetal, realizat în tehnica meplat.

E. Registrul apostolilor

Registrul apostolilor este format din 15 icoane, fiecare având o înălţime de 54 cm şi o lăţime de 34 cm, doar icoana centrală, în care este reprezentat Iisus Hristos, are o lăţime de 43 cm. Icoanele sunt încastrate în friza de lemn sculptat, fiind despărţite de colonete. Acestea au fusul decorat cu caneluri în torsadă, fiind împodobite cu şiruri perlate. Sensul de răsucire al colonetelor este diferit, terminaţia realizându-se printr-un capitel. Icoana aflată în centrul registrului, cea care îl înfăţişează pe Iisus, prezintă, în partea superioară, un arc trilobat. Toate celelalte icoane se termină, în partea de sus, printr-un arc în plin cintru. „Arcul cintrat va constitui o caracteristică pentru pictura de icoane din Ţara Românească, din perioada brâncovenească, în reprezentările apostolilor din Cinul Deisis”[6].

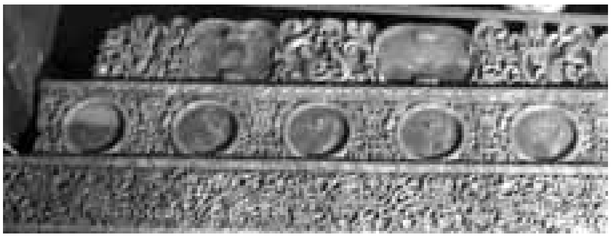
F. Friza decorativă din lemn sculptat, aflată deasupra registrului apostolilor

Deasupra registrului apostolilor se află o friză din lemn, realizată în tehnica traforului, cu înălţimea de 30 cm, având ca modul de bază un pătrat împărţit în patru sferturi. Fiecare pătrat are circumscris un cerc, parte dintr-un vrej de acant. Aceste cercuri închid în interior flori de acant, de colţ, conuri. Compoziţia se desfăşoară dinamic, fără ruperi de ritm, modulii fiind abia sesizabili în derularea volutelor vrejului. În partea superioară se află un tor decorat cu frunze de stejar, în spirală. Elementele sculptate, care prezintă o mişcare meandrică, se detaşează pe acelaşi fond albastru mat.

---

[6] Ana Dobjanschi şi Maria Georgescu, *Icoane din Târgovişte*, Editura Daim, Bucureşti, 1998, p. 115.

G. Registrul prorocilor

Registrul prorocilor este sculptat dintr-o scândură masivă, într-un meplat accentuat, degroşarea lăsând muchii care creează o puternică impresie de umbră şi lumină şi este format din 13 icoane. În centru, este reprezentată Maica Domnului Orantă, într-o icoană de formă pătrată, având latura de 22 cm. De o parte şi de alta, alternează mici icoane rotunde, cu diametrul de 20 cm, în care sunt reprezentați prorocii, cu motive ornamentale vegetale, realizate în tehnica traforului. Fiecare medalion pictat este încadrat într-un tor circular, ornat cu mănunchiuri de frunze, prinse într-o coroană. Registrul este mărginit, sus şi jos, de o baghetă semicirculară, un tor ornamentat în torsadă cu frunze polilobate, cu marginile rotunjite. Fondul torului este oranj.

H. Coronamentul

Deasupra registrului prorocilor se află coronamentul, element ce închide, în partea superioară, iconostasul, acesta fiind format dintr-o friză de lemn şi crucea cu cele două molenii, tema reprezentată fiind Răstignirea.

Coronamentul

Friza este compusă, prin alternanță, din şase medalioane ovale plasate orizontal şi şapte elemente decorative sculptate, puternic stilizate. Ovalul medalioanelor este ajurat cu un bandou perlat, având medianele de sus şi de jos răsfrânte şi terminate lateral în mici helixuri. Câmpul medalioanelor este pictat şi reprezintă capete de îngeraşi cu aripi. Elementele sculptate sunt compuse pe o axă de simetrie verticală, cu excepția celor de la capăt, a căror compoziție indică terminația şi au dominanta ritmică îndreptată spre centru. Ornamentația este compusă din vrejuri, frunze şi flori, toate fiind decorate cu şnururi perlate.

Crucea şi moleniile

Moleniile sunt încadrate de baghete sculptate într-un relief pronunțat, creându-se un joc dinamic de umbră şi lumină. Icoanele moleniilor sunt flancate de colonete cu fusul decorat şi capiteluri care sprijină un arc în plin cintru, realizat în meplat. Brațele crucii sunt decorate cu un ajur complicat, format din elemente fitomorfe, combinând vrejuri, flori şi frunze, într-o dantelărie fină, asemănătoare unui filigran. Fiecare braț, cu terminația trilobată, are câte şapte elemente realizate în trafor, stilizând o împletitură combinată cu motive fitomorfe.

Descrierea plastică şi tehnologică a icoanelor tâmplei

Icoanele împărăteşti

Maica Domnului Nikopoia

Sfântul Nicolae tronând

Iisus Pantocrator

Cina de la Mamvri (Sfânta Treime)

Tronurile, de aur, în cazul icoanelor Maica Domnului Nikopoia şi Iisus Pantocrator sunt bogat ornamentate cu motive vegetale – vrejuri de acant, care se evidențiază pe un fond colorat (lac verde şi roşu). Geometriei rectangulare a tronului i se opune vrejul de acant incizat pe foiță, desenat cu o linie plastică.

Printre vrejuri apare bustul unui înger tenant (icoana Maica Domnului Nikopoia), ale cărui aripi s-au transformat în mari frunze de acant, semn al îmbinării dintre antropomorf şi fitomorf. Capul brațului jilțului este ornat cu un mascheron turtit, detaliile lui fiind constituite din

fragmente ale unor elemente fitomorfe.

Reprezentarea sfinților – figură întreagă, în textura unui decor, este rezultatul unei influențe a barocului rusesc, în timp ce decorația vegetală, în care excelează acantul, aparține curentului autohton – elemente de tradiție medievală având asimilate motive orientale. Veșmintele sunt realizate într-un drapaj geometrizant, în manieră bizantină, suprapunând deschis pe închis, sau fiind aplicat pigment metalic printr-un grafism accentuat, în pete şi haşuri. Prezența motivelor decorative vegetale pe veşminte este o consecință a influenței stilului baroc de sorginte occidentală.

Atât nimburile, cât şi fondul icoanei sunt aurite. Rama în relief, lăsată din grosimea blatului, este aurită şi are pe margine o dungă roşie. Valorația carnației este realizată prin suprapunerea succesivă a culorilor, de la brun spre umbre, la ocru şi roşu în amestec cu alb, pentru părțile luminate. Aureolele sunt indicate printr-o linie roşie.

Realizarea unei opere de artă presupune, în afara gestului creator, care-i oferă calitatea estetică, o sumă de materiale şi cunoştințe tehnice.

Pe lângă valoarea estetică de excepție pe care o are iconostasul, starea bună de conservare în care se află certifică faptul că atât materialele folosite (lemn, lianți, pigmenți, foița metalică, răşini etc.), cât şi tehnica de lucru, au fost de foarte bună calitate. Din păcate, intervențiile neştiințifice au afectat atât de grav unele piese, în special registrul apostolilor şi icoanele uşilor împărăteşti, cât nu a reuşit timpul să distrugă, în decursul secolelor.

Grosimea grundului, aderența între straturile succesive, sunt elemente care indică realizarea icoanelor într-un atelier de bună tradiție. Grundul icoanelor prezentate are o grosime de aproximativ 2 mm, este aplicat în straturi succesive, având în structură şi o pânză, cel puțin la icoanele împărăteşti, care are rolul de a atenua mişcările suportului la variațiile de temperatură şi umiditate.

Desenul este incizat. Această incizie poartă numele de „grafia”. Tehnica se întâlneşte, deseori, în icoanele vechi, în care era incizată întreaga compoziție sau se folosea numai parțial, la aureolă şi chip.

Detalii – icoane împărăteşti

Zona rezervată fondului de aur primea, în general, o peliculă de culoare roşie sau cărămizie, pentru a da căldură foiței ce urma să se aplice. Acest strat era realizat cu un pământ, o argilă pigmentată cu oxizi de fier, care poartă numele de bolus, cel de Armenia fiind cel mai cunoscut. Zonele rezervate pictării carnației erau acoperite cu proplasmă, un strat de culoare brun verzui, care servea drept fond şi apărea în lucrarea finisată în zonele de umbră.

Urma pictarea fundalurilor de arhitectură, a peisajelor stâncoase şi a veşmintelor personajelor. Culorile erau aşternute în pete mari, în succesiuni de tonuri de la închis la deschis. Lumina veşmintelor unor personaje importante ierarhic se făcea cu ajutorul unor striații de aur, fiind utilizați pigmenți metalici în lianți organici. Ultima etapă în zugrăvirea unei icoane era realizarea carnației – fețele şi mâinile sfinților. Peste proplasmă, se aplicau zonele de lumină, de asemenea, în tonuri succesive, atenuând, de fiecare dată, marginea petei de culoare aşternute, dispersând-o în stratul pus anterior. La sfârşit se aplicau accentele de lumină – blicurile, utilizând albul pur sau pigmentat foarte uşor cu culori calde. Umbrele erau lăsate din proplasmă sau uneori erau subliniate cu un glasiu de brunuri închise. În general, pigmenții folosiți erau de origine minerală, liantul fiind emulsia de gălbenuş de ou.

Pentru a proteja pelicula de culoare de factorii fizico-chimici, precum şi pentru a da profunzime culorilor, icoanele erau protejate cu verni, pe bază de răşină naturală.

Lucrarea prezentată face parte dintr-un amplu studiu tehnologic, artistic şi iconografic, realizat în vederea unei intervenții de proporții pentru conservarea-restaurarea uneia din cele mai reprezentative iconostase de lemn policrom de artă medievală. Din ansamblul proiectului, se remarcă o cercetare amănunțită a stării de conservare a acestuia, efectuarea analizelor fizico-chimice (XRF) pentru identificarea pigmenților, realizarea testelor de consolidare şi curățare, în final întocmindu-se metodologia de conservare-restaurare.

BIBLIOGRAFIE

1. Dobjanschi, Ana, Georgescu, Maria, *Icoane din Târgovişte*, Editura Daim, Bucureşti, 1998.
2. Florenski, Pavel, *Iconostasul*, Editura Anastasia, Bucureşti, 1994.
3. Irimie, Cornel, Dumitrescu, Florentina, Paleolog, Andrei, *Arta lemnului la români,* Editura Meridiane, Bucureşti, 1975.
4. N. Ghika-Budeşti, *Evoluția arhitecturii în Muntenia şi Oltenia*, partea a III-a, veacul al VII-lea, Editura Datina Românească, Vălenii de Munte, 1933.
5. Popescu, Ion Argeşel*, Mânăstirile şi Bisericile din Muscel la cumpăna dintre milenii*, Editura Fundației Române de Mâine, Bucureşti, 2000.
6. Popescu, M., Iliescu C., *Goleşti*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1966.
7. Popescu, Gr., Grigoriu, P., *Matei Basarab şi Vasile Lupu,* Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1970.
8. Sendler, Egon, *Icoana, chipul nevăzutului*, Editura Sophia, Bucureşti, 2005.

Curiozități istorice despre Piteşti

culese de prof. Elena Ștefănică, Grupul Școlar „Mihai Viteazul", Pitești

- ... marele dramaturg I.L. Caragiale (1852-1912) a fost revizor şcolar în județele Argeş şi Vâlcea între 23 februarie şi 31 octombrie 1882?[1]

- …populația Piteştiului a crescut de peste zece ori în 130 de ani?
  Astfel, potrivit unei statistici din 1881[2], populația piteşteană număra *11.058* de locuitori, din care 5.521 erau bărbați, iar 5.537, femei. Naționalitățile locuitorilor Piteştiului în 1881 erau următoarele: români, israeliți, armeni, bulgari, polonezi, unguri, austrieci, greci, leşi (sic!), germani, francezi, sârbi, italieni, otomani, prusaci, boemi (cehi).
  Pe baza primelor date ale recensământului din 2011, populația stabilă a Piteştiului numără *148.264* de locuitori, aceştia fiind români, maghiari, rromi, turci, germani, italieni, greci, armeni.

- ... Piteştiul este evocat de Ion Minulescu (1881-1994) în romanul „Corigent la limba română" şi în poezia „Spovedanie"?[3]

- ... pe locul unde se găseşte astăzi Muzeul Județean Argeş se găseau clădirile şi terenurile Schitului Buliga? Acesta era un schit de călugări, ridicat la 1 septembrie 1699, secularizat potrivit Legii din 1863 şi dărâmat între 1898 şi 1899. Pe locul vechiului schit, aflat în stare de degradare, s-a ridicat Palatul Administrativ al Județului Argeş. Astăzi, această clădire aparține Muzeului Județean Argeş[4].

Muzeul Judeţean Argeş

[1] Cioculescu, Şerban, *Viața lui I.L.Caragiale*, Editura Minerva, Bucureşti, 1986, p. 124.
[2] D.G.A.S., filiala Argeş, *fondul Primăria Piteşti*, ds. 9/1882-1883, f. 35.
[3] Dinu,M., Ion, *Oameni de seamă ai Argeşului de ieri şi de azi*, Editura Tiparg, 2004, p. 82-83.
[4] Mavrodin, Teodor, *Episcopia Argeşului (1793-1949)*, Piteşti, 2005, p. 311.

- ... în 1915, în curtea Regimentului nr. 6 artilerie, în apropiere de monumentul tunarilor care au luptat în cel de-Al Doilea Război Balcanic din 1913, se găsea un vechi cimitir evreiesc?[5]

- ...anul 1900 a fost unul de criză financiară, resimțită şi în Piteşti?[6]

- …repertoriul teatrului din Piteşti a numărat nu mai puțin de 83 de piese în stagiunea 1852-1853?[7]

Teatrul „Al. Davila" din Piteşti

- …în 1902 s-a hotărât de către Ministerul Cultelor şi Instrucțiunii Publice înființarea cantinelor şcolare de stat. Pentru aceasta, Primăria Piteşti a închiriat pavilionul din Grădina Publică până la 15 martie 1902 pentru a *veni în ajutorul micuților şi sărmanilor elevi ai şcolilor primare cu o hrană mai substanțială în locul hranei neîndestulătoare ce au la casa lor*[8].

- … la 13 mai 1890 se aprobă de către Consiliul comunal Piteşti întinderea unui fir telefonic pe stâlpi de zece metri înălțime, de la Gară la Târgul din Afară, pe străzile Tabaci, Sfânta Vineri şi Brătianu?[9]

[5] D.G.A.S., filiala Argeş, *fondul Primăria Piteşti*, ds. 36/1915-1916, f. 2.
[6] Ibidem, ds.16/1900, f. 6.
[7] *Istoria Românilor*, tomul VII, vol. II, p. 359.
[8] D.G.A.S., filiala Argeş, *fondul Primăria Piteşti*, ds.12/1902-1903, f. 53.
[9] Ibidem, ds.19/1890, f. 43